

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MENTEŞE (MUĞLA) SANCAĞINDA EŞKİYALIK
(1914-1918)

TALHA HIZAL
150121010

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. HASİP SAYGILI

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih yüksek lisans programı 150121010 numaralı öğrencisi Talha HIZAL'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “Menteşe (Muğla) Sancağında Eşkıyalık (1914-1918)” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından 26.06.2018 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Hasip SAYGILI

(Jüri Üyesi-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Zekeriyya KURŞUN

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol KARTAL

(Jüri Üyesi)

Beykent Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Talha HIZAL

MENTEŞE (MUĞLA) SANCAĞINDA EŞKIYALIK (1914-1918)

ÖZET

İnsanlığın her döneminde her coğrafyada kendini gösteren eşkıyalık adaletsizliğe karşı bir hak arama şeklinde ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde de kendini gösteren eşkıyalık, 20. yüzyıl ile beraber büyük bir güvenlik sorunu haline gelmiştir. Menteşe Sancağında da uzun yüzyıllardır efe/zeybek kültürünün etkisi ile eşkıya faaliyetleri görölüyordu. Birinci Dünya Savaşı süresince Menteşe Sancağında yaşanan eşkıyalık ve asayişsizlik özellikle asker firarileri ve Rum eşkıyalar nedeniyle şekil değiştirerek “savaş dönemi eşkıyalığı” şekline bürünmüştür.

Bu çalışmada Menteşe Sancağında yüzyıllardır yaşanan eşkıya faaliyetlerinin Birinci Dünya Savaşı esnasında uğradığı değişim, Rum eşkıyaların faaliyetlerinin siyasallaşması, casusluk faaliyetleri, firari askerler meselesi ve asayiş sağlama ile yükümlü olan jandarma askerlerinin nitelik ve nicelik durumu arşiv belgelerinden yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Menteşe Sancağı, Muğla, Birinci Dünya Savaşı, eşkıya, çete, asker firarileri, asayiş.

THE BANDITRY IN THE SANJAK OF MENTEŞE (MUĞLA) (1914-1918)

ABSTRACT

Banditry that manifests itself in every geography in every period of humanity has emerged as a search for a right against injustice. The banditry that also shows up in the Ottoman State, 20. century has become a major security issue. Menteşe Sanjak has also been influenced by efe/zeybek cultural influences for many centuries. During the First World War, the banditry and disloyalty in the Menteşe Sanjak changed into a shape of "war-time bandit", especially due to the soldiers fugitives and Greek bandits.

In this study, attempts have been made to explain the changes in the Menteşe Sanjak that were experienced during centuries of the activities of the bandits during the First World War, the politicization of the activities of the Greek bandits, espionage activities, the quality and quantity status of the gendarmerie soldiers who are obliged to provide fugitive soldiers.

Keywords: The Sanjak of Menteşe, Muğla, World War I, bandits, gangs, soldier fugitives, publicorder.

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi boyunca her coğrafyada kendini gösteren eşkıyalık kimi insanlar için haksızlığa karşı başkaldırı, adaleti tesis etme ve zalime haddini bildirme şeklinde değerlendirilmiştir. Halk arasında romantik bir masal kahramanı şeklinde anlatılagelen eşkıyaların başkaldırı sebepleri her devirde farklılık göstermektedir.

Menteşe (Muğla) Sancağında Eşkıyalık (1914-1918) isimli çalışmada eşkıyalığa giden sebeplerin savaşın etkisi ile değiştiğini ve doğal olarak da sonucun değiştiği izah etmeye çalışıldı. Tezin giriş bölümünde eşkıyalığın tanımı, türleri ve sebepleri üzerinde durarak Osmanlı Devletinde ve Mentese Sancağında asayiş ve eşkıyalık olaylarına genel açıdan bakıldı.

Birinci bölümde Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından Mart 1915'e kadar olan sürede Mentese Sancağındaki eşkıyalığı, asayiş durumu incelemeye çalışıldı. Bu bölümde ayrıca 1914 öncesinde bölgede yaşanan Çakırcalı Mehmed Efe'nin ve diğer eşkıyaların faaliyetleri ve diğer asayiş olayları da incelendi.

İkinci bölümde Rum eşkıyaların Mart 1915-Eylül 1916 tarihleri arasında faaliyetlerinin siyasileşmesi ve casuslukları incelendi. Siyasi eşkıyalık diye nitelendirilebilecek eşkıyalık faaliyetlerine karşı Mutasarrıflığın aldıkları önlemler ve tedbirler anlatıldı. Ayrıca aynı zaman aralığında bölgede bulunan Türk eşkıyaların da faaliyetlerine yer verildi.

Üçüncü ve son bölümde ise Eylül 1916-Aralık 1918 tarihleri arasındaki asker firarilerinin eşkıyalığa meylederek savaş dönemi eşkıyalığı şeklinde isimlendirilebilecek olan bir eşkıyalık türü anlatıldı. Devletin firar meselesini engellemek amacı ile yaptığı yaptırımlar ve aldıkları önlemler izah edilmeye çalışıldı.

Tez çalışmamın sınırlarının belirlenerek gelişmesinde ve kaynak paylaşımında benden yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Hasip SAYGILI'ya, tez çalışmama dair eleştirileri ve tavsiyelerinden ötürü Prof. Dr. Zekeriyya KURŞUN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol KARTAL'a teşekkürlerimi sunuyorum. Arşiv malzemesine eriştiğim Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı personeline, eserlerinden istifade ettiğim İSAM Kütüphanesi personeline ve bu tezin gelişmesi için benden kaynaklarını, eserlerini ve bilgilerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Hakan YAŞAR'a teşekkür ediyorum. Son olarak beni yetiştirerek

bu günlere getiren ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve sabrı, anlayışı ve desteği için minnettar kalacağım eşim Betül'e minnet ve şükran borçluyum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLO LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
A) Araştırma ve Yöntemler, Kaynakların Değerlendirilmesi	1
B) Eşkîyalık, Sosyal, Adî ve Siyasî Eşkîyalık, Savaş Dönemi Eşkîyalığı ve Eşkîyalığın Sebepleri	2
a) Eşkîyalığın Tanımı ve Türleri	2
a1) Adî ve Siyasî Eşkîyalık	4
a2) Savaş Dönemi Eşkîyalığı	5
b) Eşkîyalığın Sebepleri	7
c) Eşkîyalığın İnsan ve Lojistik Kaynağı	8
C) 19. Yüzyıldan Birinci Dünya Savaşına Osmanlı Devleti ve Menteşe Sancağı Üzerine Genel Bir Değerlendirme	10
a) 19. Yüzyıldan Birinci Dünya Savaşına Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu	10
1) Siyasî Durum	10
2) İdarî Durum.....	12
3) Askerî Durum	13
4) İktisadî Durum	14
b) Menteşe Sancağı Üzerine Genel Bir Değerlendirme	16
aa) Menteşe Sancağının İdari ve Demografik Durumu	16
bb) Menteşe Sancağının Sosyo - Ekonomik Durumu	17
cc) Bölge Coğrafyasının Eşkîyalığa Etkisi.....	19
dd) Efe, Zeybek Kültürünün Eşkîyalık Faaliyetlerine Etkisi	20
BİRİNCİ BÖLÜM	22

1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞLANGICINDA MENTEŞE SANCAĞINDA EŞKIYALIK (1914-MART 1915)	22
1.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE VE MENTEŞE SANCAĞI'NDA EŞKIYALIK FAALİYETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ	22
1.1.1. Osmanlı Devleti'nde Eşkîya Faaliyetlerine Genel Bir Bakış	22
1.1.2. 19. Yüzyıldan Birinci Dünya Savaşına Kadar Menteşe (Muğla) Sancağındaki Eşkîya Faaliyetlerine Genel Bir Bakış	24
1.2. 1914-MART 1915 TARİHLERİ ARASINDA MENTEŞE SANCAĞINDA EŞKIYALIK	42
İKİNCİ BÖLÜM	62
2. MENTEŞE SANCAĞINDA EŞKIYALIĞIN KRONİKLEŞMESİ VE SİYASİ EŞKIYALIK (MART 1915-EYLÜL 1916)	62
2.1. RUM EŞKIYALARIN FAALİYETLERİ VE CASUSLUK	62
2.2. BÖLGEDEKİ İDARİ VE ASKERİ ŞAHISLARIN ALDIKLARI TEDBİRLER VE İDARİ İŞLEYİŞ	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	77
3. ASKER FİRARİLERİ VE SAVAŞ DÖNEMİ EŞKIYALIĞI (EYLÜL 1916-ARALIK 1918)	77
3.1. ASKERİN FİRAR SEBEBİ VE EŞKIYALAŞMAYA GİDEN YOL	77
3.2. 1917 SENESİNDE MENTEŞE SANCAĞINDA ASAYİŞ PROBLEMİ VE ALINAN TEDBİRLER	91
3.3. 1918 SENESİNDE MENTEŞE SANCAĞINDA ASAYİŞ PROBLEMİ VE ALINAN TEDBİRLER	105
SONUÇ	115
KAYNAKÇA	117
EKLER	123

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.....	49
Tablo 2.....	53
Tablo 3.....	56
Tablo 4.....	59
Tablo 5.....	60
Tablo 6.....	75
Tablo 7	81
Tablo 8	86
Tablo 9.....	92
Tablo 10.....	94
Tablo 11.....	98
Tablo 12	103
Tablo 13	111

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

a.g.t. : adı geçen tez

A.MKT. : Sadaret Mektubî Kalemi

BEO. : Babıâli Evrak Odası Evrakı

Bkz. : Bakınız

BOA. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DH.EUM.3.Şb. : Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Üçüncü Şube

DH.EUM.5.Şb. : Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Beşinci Şube

DH.EUM.6.Şb. : Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Altıncı Şube

DH.EUM.ADL. :Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Takibat-ı Adliye

Evrakı Kalemi

DH.EUM.AYŞ. : Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı

DH.EUM.KLH. : Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Kalem-i Mahsus

DH.EUM.KLU. : Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Kalemi Umumi

DH.EUM.MH. : Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi

DH.EUM.MTK. :Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Muhaberat ve

Tensikat Müdüriyeti Evrakı

DH.H. : Dahiliye Nezâreti Hukuk Evrakı

DH.HMŞ : Dahiliye Nezâreti Hukuk Müşavirliği

DH.İ.UM. : Dahiliye Nezâreti İdâre-i Umumiye Evrakı

DH.İD. : Dahiliye Nezâreti İdare Evrakı

DH.MB.HPS.M. : Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti

DH.MKT. : Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemi

DH.MUİ. : Dahiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Evrakı

DH.ŞFR. : Dahiliye Nezâreti Şifre Evrakı

Ed. : Editör

HAT.: Hatt-ı Hümayun

s. : sayfa

S. : Sayı

ŞD. : Şûrâ-yı Devlet Evrakı

TDK. : Türk Dil Kurumu

TTK. : Türk Tarih Kurumu

vd. : ve diğeri

GİRİŞ

A) Araştırma, Yöntem ve Kaynakların Değerlendirilmesi

Eşkîyalık ve asayiş olayları her dönem toplumu birinci dereceden etkileyen olaylardan olmuştur. Bu konulara dair çalışmaların son dönemlerde artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Halk anlatısında zulme başkaldıran olarak nitelenen eşkıyalara karşı ilmî bakış açısı adaletin, eğitimin ve asayişin olmadığı yerde ortaya çıktığıdır. Çalışmamızda bu üç etkenden dolayı eşkıyalığın yüzyıllardır kendini gösterdiği Muğla bölgesini tercih ettik. 1914-1918 tarihleri arasını tercih etmemizin sebebi daha önceki dönemlere dair çalışmaların olmasından kaynaklanmıştır. Bu bölgede yaşanan eşkıyalığa dair ele alınması gereken ilk eserlerden biri Sabri Yetkin'in "Ege'de Eşkîyalar" isimli eseridir. 1912 senesine kadar bölgedeki eşkıya faaliyetlerini ele almıştır. Bölgedeki eşkıya faaliyetlerini daha kapsamlı olarak ele alan bir başka çalışma da Hakan Yaşar'ın "İkinci Meşrutiyetin İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkîyalık (1908-1919)" adlı doktora tezidir. Bu çalışmanın kullanıldığı kaynaklar ve ele alınan dönem bakımından en kapsamlı çalışma olduğu söylenilebilir. Her iki çalışma da kendi çalışmamızda yol gösterici olmuştur.

Menteşe Sancağında Eşkîyalık (1914-1918) isimli çalışma Birinci Dünya Savaşı'nın kendi koşulları çerçevesinde Mentese Sancağı içerisindeki eşkıyalığın şeklini, değişimini ve asayişe etkisini ele almaktadır. Bu çalışmada cevapları aranacak sorular şunlardır:

Eşkîyalık nedir? Eşkîyalığı oluşturan sosyo-kültürel ve siyasi sebepler, eşkıyalığın insan ve lojistik kaynağı nelerdir? Adi eşkıyalık, siyasi eşkıyalık ve savaş dönemi eşkıyalığı neleri ifade etmektedir? Bölge coğrafyasının ve efe-zeybek kültürünün eşkıyalığa etkisi ne ölçekte olmuştur? Cihan harbine kadar bölgede eşkıya faaliyetleri ne şekilde cereyan etmiştir? Devletin eşkıyaya, eşkıyanın devlete ve halka, halkın devlete ve eşkıyaya bakış açısı nasıldır? Cihan harbinin başlaması ile eşkıya faaliyetlerinin türünde nasıl bir değişim gözlenmiştir? Rum eşkıyaların faaliyetleri Birinci Dünya Savaşı şartlarında ne şekillerde gerçekleşmiştir? Askerlerin firara ve akabinde eşkıyalığa meyletmelerinin sebepleri nelerdir? İdari ve askeri şahıslar eşkıyalığa karşı ne tür önlemler almışlardır ve bu önlemler ne ölçüde yararlı olmuştur? Çalışılan dönemde halk ve köylü eşkıyalıktan ne şekilde etkilenmiştir?

Çalışmada kullanılan kaynaklar arşiv belgeleridir. Çalışılan bölgedeki mülkî ve askerî makamlar ile nezaretler ve kumandanlıklar arasındaki yazışmalar incelenmiştir. Eşkîya takibi ile jandarmalar görevli olmasından dolayı bu konudaki belgelerin bir kısmı Genelkurmay

Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı arşivinde bulunmaktadır. Bu arşivden sınırlı sayıda belge verilmesi nedeniyle maalesef yeterince yararlanılamamıştır. Çalışmamızda asıl kaynakları Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı belgeleri oluşturmuştur. Daha çok mutasarrıflık, kaymakamlık gibi mülkî birimlerin yazışmaları ile jandarma kumandanlıklarının yazılarından ve raporlarından istifade edilmiştir. Bu kaynaklar devletin resmî görüşünü yansıtmaması nedeniyle yer yer gazete haberlerinden de yararlanılmaya çalışılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı süresince basın-yayın sansürü nedeniyle gazetelerde eşkıyalık ile ilgili devletin çıkarını zedeleyici haberler yer almamaktadır. Bu sebepten ötürü arşiv belgeleri kitabi eserlerle desteklenmeye çalışılmıştır.

B) Eşkîyalık, Sosyal, Adî ve Siyasî Eşkîyalık, Savaş Dönemi Eşkîyalığı ve Eşkîyalığın Sebepleri

a) Eşkîyalığın Tanımı ve Türleri:

Eşkîya¹, Arapça “şekâ” kelimesinden türeyen “şaki” kelimesinin çoğuludur. Şekâ kelimesi talihsizlik, bedbahtlık, bahtı karalık, rezillik, alçaklık anlamlarına gelir.² Bir başka kullanım şekli olan “şekâvet” kelimesi ise “şekâ” kelimesi ile aynı anlamları taşımasının yanı sıra eşkıyalık, haydutluk, serkeşlik, haramîlik anlamlarını da taşır.³ Şekavet işini yapan, uygulayan, icra eden kişi olarak nitelendirilebilecek olan şaki kelimesi ise yaramaz, haylaz, habîs, haydut ve yol kesen anlamlarını taşır.⁴ Osmanlı kaynaklarında daha çok eşkıya şeklinde kullanılmasının yanı sıra Celalî, eşirra, haramzade, harami, türedi, haydut, uğru, kuttâu't-tarik

¹ Eşkîya kelimesinin anlamlarının farklı kaynaklardaki karşılıkları için bkz: “Şakiler, eşkıyalar”, İsmail Parlatur, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, 2009, s. 420.; “Dağ hırsızları, haydutlar” Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2004., s. 238.; “Şaki” Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türki**, Haz. Şaban Kurt, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 118.; “Şehir dışında dağlarda yol kesen hırsızlar, şakiler, haydutlar; haydut, soyguncu.” İlhan Ayverdi, **Kubbealtı Lügati Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C. I, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2005, s. 887., “Dağda, kırdan yol kesen hırsızlar, haydutlar” **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2005, s. 658.

² İsmail Parlatur, “Şeka”, **a.g.e.**, s. 1568. Şeka kelimesinin tanımlarına başka örnekler: “Bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk; rezillik, alçaklık.” Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 986; “ Bedbahtlık, mihnet; rezalet, zillet, denaet.” Şemseddin Sami, **a.g.e.**, s. 781.; “Tâlihsizlik, bedbahtlık, uğursuzluk; alçaklık, rezalet.” İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, C. 3, s. 2929.

³ Parlatur, “Şekaver”, **a.g.e.** s. 1568. Farklı kaynaklarda şu şekildedir: “Bedbahtlık, fiil-i şer, şakilik, yaramazlık, haydutluk, eşkıyalık” **Kamus-ı Türki**, s. 781; “Bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk; eşkıyalık, haydutluk.” Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 986.; “Eşkîyalık, yol kesicilik, haydutluk, şakilik; kötü yaratılışlı, kötü iş işleyecek tıynetle olma, kutsuzluk.” İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, C. 3, s. 2929., “Haydutluk, soygunculuk”, **Türkçe Sözlük**, TDK Yay, s. 1856.

⁴ Parlatur, “Şaki”, **a.g.e.** s. 1554. Farklı kaynaklarda şu şekillerde geçmektedir: “Bedbaht, bedfaâl, bed-gerdar, haylaz, habîs, haydut, kuttâ-ı tarik, serkeşlik vadisine sapan adam.” **Kamus-ı Türki**, s. 781.; “Bahtsız, fena hareketli, haylaz, habîs; haydut, yol kesen.” Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 977., “Yol kesici, haydut; her türlü kötülüğü işleyebilecek yaratılıştaki olan, kötü huylu kimse; bahtsız, nasipsiz, Hak katında makbul olmayan kimse.” İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, C. 3., s. 2903., “Haydut, eşkıya”, **Türkçe Sözlük**, TDK Yay., s. 1844

şeklinde isimlendirmeler de mevcuttur.⁵ Eşkiya faaliyetleri anlamında şekâvet-kârâne, şekâvet-pîşe gibi isimlerle beraber son dönemlerden itibaren eşkıyalık⁶ tabiri de kullanılmıştır.

Yukarıda saymış olduğumuz isimlendirmeler daha çok Türk ve Müslüman olan eşkıyalar için kullanılmıştır. Çalışma alanımızla ilgili olan Rum eşkıyalar için yukarıdaki isimlerin de kullanıldığı görülmekle beraber palikarya tabiri de kullanılmıştır. Yunanca'da delikanlı, genç, yiğit anlamlarına gelmesiyle beraber küçümseme yoluyla Yunan askeri, Yunan delikanlısı anlamlarına da gelmiştir.⁷

Eşkıyalık, hukuki açıdan ise “*mal zapt etmek, öç almak, suikastta bulunmak yahut memleketin dâhili emniyetini bozmak için meskeni çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi mahalleri basarak veya yakarak yahut tahrip ederek veya adam öldürerek veya yollarda ve kırlarda soygunculuk yaparak veya adam kaldırarak ve bu fiillerden dolayı mevkuf ve mahbus iken firar ederek silahla dolaşmak suretiyle emniyet ve asayişini münferiden ve toplu olarak tehdit ve ihlal etmek*”⁸ anlamlarını taşır. Kısaca silahla yahut başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip veya baskın yapıp mala ve cana tecavüz, kamu düzenini ve asayişini ihlal etme olarak tanımlanabilir.⁹ Eşkıyalık, İslam hukukunda yol keserek, Müslümanların ve zimmîlerin mallarını ellerinden cebir kullanarak alma, hayatlarına kastetme ve halkı korkuya sürüklemelerinden dolayı “büyük hırsızlık” olarak adlandırılmıştır.¹⁰ Eşkıyalığın hırsızlıktan temel farkı ise açıkça ve zor kullanarak yapılan bir eylem olmasıdır.¹¹ Ayrıca; “Türk hukuk tarihinde haramilik olarak da bilinen eşkıyalık fiili had cezası karşılığında idam ile cezalandırılır ve bu uygulamaya siyaset denilirdi.¹² Kanunnamelerde bu suç “*her kim yol kesüb harâmîlik etse, siyaset oluna ve her kim yol kesüb harâmîlik etse, boğazından asub ziyâde zecredeler*” şeklindeki kanunlarla açığa kavuşturulmuştur.¹³

⁵ Mücteba İlgürel, “Osmanlı’da Eşkıyalık Hareketleri”, TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay., cilt XI, 1995, s. 467.

⁶ Eşkıyalık kelimesinin anlamları farklı kaynaklarda şu şekillerde geçmiştir: “Eşkiyâ olma durumu, haydutluk, yol kesicilik, soygunculuk.” Ayverdi, **a.g.e.**, s. 887.; “Haydutluk, fesatçılık.” Şemseddin Sami, **a.g.e.**, s. 117., “Eşkiya olma durumu, eşkiyaca davranış”, **Türkçe Sözlük**, TDK Yay., s. 658., “Haydutluk, fesatçılık”, İsmail Parlatır, **a.g.e.**, s. 420.

⁷ Ayverdi, **a.g.e.**, C. 3, s. 2151., Ayrıca; “Kabadayı Rum delikanlısı; Yunan” **Türkçe Sözlük**, s. 1565. “Rum delikanlısı, yiğit; kabadayı, külhanbeyi; Yunan”, İsmail Parlatır, **a.g.e.**, s. 1335.

⁸ Sabri Yetkin, **Ege’de Eşkıyalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 8.; Türk Hukuk Lügatı, 1944, s. 132-133.

⁹ Ali Bardakoğlu, “Eşkiya”, TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay., cilt XI, 1995, s. 463.

¹⁰ Hakan Yaşar, **İkinci Meşrutiyetin İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu’da Eşkıyalık (1908-1919)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015, s. 7.

¹¹ Bardakoğlu, **a.g.m.**, s. 464; Yaşar, **a.g.t.**, s. 7.

¹² Halil Cin- Ahmet Akgündüz, **Türk-İslam Hukuk Tarihi**, Cilt I, Timaş Yayınları, İstanbul, 1990, s. 323.

¹³ Cin-Akgündüz, **a.g.e.**, s. 323.

Eşkîyalığın kelime anlamından çıkarak uygulamadaki durumuna bakıldığında eşkîyalığın yaşandığı tarihe ve bölgeye göre farklılık gösterdiği görülür. Osmanlı Devleti'nin klasik devrinde yaşanan eşkîyalıklar yukarıda verilen tanımlara genel olarak uymaktaydı. Nüfus artışı, ekonomik sıkıntı, işsizlik gibi nedenlerle ortaya çıkan Celali isyanlarında ve daha sonraki tarihlerde gerçekleşen eşkîya faaliyetlerinde, eşkîyalar hak arama iddiası ile isyan bayrağını çekerlerdi. Eşkîya yaptığı faaliyetlerinde devleti ve devletin güçlerini karşısına alır; barınma ve yatak ihtiyacından dolayı köylüyü koruyarak iyi geçinmeye çalışırdı. Köylü/halk eşkîya geldiğinde eşkîyadan yana, devletin unsurları geldiğinde devletten yana tavır alarak pragmatist bir yaklaşım içinde olurdu. Devletin eşkîyaya bakış açısı ise ilk olarak cezalandırmak ve yok etmek şeklinde idiye de eğer eşkîya yakalanamamış ve faaliyetini artırarak bölgede hakim bir güç olmaya başlamış ise eşkîya ile anlaşma yapmak durumuna geliyordu. Anlaşılan eşkîya silah bırakarak devlet tarafından kır serdarı, takip kumandanı, mutasarrıf gibi görevlere getirilirdi. Devlet pazarlık ve bastırma siyasetini uygulayarak eşkîyayı merkezileştirerek etkisiz hale getirirdi. Devlet eşkîyayı, başka bir eşkîya grubuna karşı, düşmana karşı ya da mülki idarecilere karşı kullanma yolunu da tercih ederek yararlanmasından sonra yok etme siyasetini tercih ederdi.¹⁴

a1) Adî ve Siyasî Eşkîyalık

Gerek dünya tarihinde ve gerek Osmanlı tarihinde gerçekleşen eşkîya faaliyetleri fikir ve icraatta bir başkaldırı, isyan ve hakkını arama biçimi olarak karşımıza çıksa da niyet bakımından kendi içerisinde farklılıklar barındırmaktadır. Eşkîya ya da eşkîyalık konusunu isimlendirmede “sosyal eşkîya” tabiri daha çok kullanılmıştır. Sosyal eşkîya tabiri özellikle Eric J. Hobsbawm'da görülür. Hobsbawm, eşkîyalığı var olan devlet zulmüne karşı başkaldırı yapan kırsal kesim yaşayanları -yani köylüler- olarak ele alarak romantik bir görüşü dile getirir. Yine eşkîyalar konusunda önde gelen çalışmalarıyla tanınan Suat Yetkin de sosyal eşkîyalığı “*bir tepki ve direnç kurumu olarak kır/köy insanının, denetleyemediği merkezi otoriteye başkaldırısının simgesi yani sosyal protestonun en ilkel biçimi*”¹⁵ olarak ele almıştır.

Sosyal eşkîya tabiri tarihten çeşitli eşkîya olayları örnekleriyle kendisini ortaya çıkarsa da çalışma alanımız olan 1914-1918 seneleri arasında adî ve siyasî eşkîyalık tanımlamaları da karşımıza çıkmaktadır. Adî ve siyasî eşkîyalık uygulamada birbirlerinden farklı olmamakla beraber niyet olarak birbirinden ayrılmaktadırlar. Adî eşkîyalık, sosyal eşkîyalıktan pek farkı

¹⁴ K. Barkey, **Eşkîyalar ve Devlet-Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, Çev. Zeynep Altıok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 11-14.

¹⁵ Yetkin, **a.g.e.**, s. 9.

olmayan adam kaçırmaya, fidye isteme, soygun, hayvan kaçırmaya, gasp gibi eylemleri icra ederek kamu düzenini bozan kişilerin yapmış olduğu faaliyet şeklinde tanımlanabilir. Siyasî eşkıyalık ise klasik eşkıyalık icraatlarını yapan eşkıyanın niyet olarak yapmış olduğu faaliyetler sonucunda siyasî, ideolojik çıkarlar ve hedefler gözetmesidir. 19. yüzyıldaki Balkan, Sırp çeteleri ve Yunan megalî ideasına inanmış Yunan eşkıyaları bu kategoriye girebilir. Keza Cumhuriyet döneminde jandarmanın eğitimi için neşredilen Jandarma Mecmuası da eşkıyalık faaliyetleri adî ve siyasî eşkıyalık olarak ikiye ayırmıştır. Bu makalede eşkıyalık adî ve siyasî olarak ikiye ayrıldıktan sonra, adî eşkıyalık eylemlerinin çapulculuk ve yağmaya yönelik, siyasî eşkıyalık eylemlerinin ise mensup olunan unsurun siyasî, millî emel ve menfaatlerini temin için savaşmak olduğu belirtilmiştir.¹⁶

a2) Savaş Dönemi Eşkıyalığı

Adî ve siyasî eşkıyalık türüne çalışma konumuzun da içinde barındırmasından dolayı savaş dönemi eşkıyalığı tabirini de ekleyebiliriz. Tıpkı adî ve siyasî eşkıyalığın icraat aşamasında birbirinden farkı olmaması gibi savaş dönemi eşkıyalığı da bu hususta diğer iki tür ile benzerlik gösterir. Buradaki en temel farkın savaş firarileri olduğunu söylemek durumundayız. Savaş firarileri tarih boyunca bütün toplumlarda eşkıyalığa giden yolda doğal bir materyal olmuşlardır.¹⁷ Bu başlık altındaki eşkıyalığın bir diğer farkı da savaşta askeri tecrübe edinen insanın firar etmesi sonucu bu tecrübeyi kırsal alanda, dağda ya da şehirde diğer eşkıyalardan daha kuvvetli bir şekilde uygulamasıdır. Zira savaştan kaçan bir kişinin memleketine dönerek hayatına devam etmesi –hem toplumsal baskı, hem de jandarmanın takibi nedeniyle– mümkün olmayacaktır. Asker firarilerinin bu durumu bilmelerinden dolayı eşkıyalığa başladıkları düşünülebilir. Asker firarileri firar ederken yanına almış olduğu bolca silah, tüfek, makineli tüfek ve bolca mühimmat ile savaşta kazanmış olduğu savaş tecrübesi ile beraber icra ettikleri eşkıyalıkta diğer eşkıyalardan daha etkili olmuşlardır. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'nda Sina-Filistin Cephesi'nden firar eden bir asker, İngilizler tarafından yakalandığında sorgusunda, izinde memleketi İzmir'de dağlık bölgelerde firari askerlerin ve hatta subayların bulunduğunu, bazılarının makineli tüfekler de olmak üzere iyi silahlarla donanmış olduğunu söylemiştir.¹⁸

---

¹⁶ Yaşar, a.g.t., s. 12-13.

¹⁷ Mehmet Beşikçi, **Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Seferberliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 292.

¹⁸ Beşikçi, a.g.e., s. 296.

Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı ordusu tarihinde daha önce eşine pek rastlanmayan bir oranla firara maruz kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda görev alan İsmet İnönü, savaşın son senesinde cephelerin bakımsızlığının felaketli sonuçlara sebep olduğunu dile getirmiştir. Anılan dönemde sadece 1918 senesi için 300 bin kadar askerin firari olduğundan bahsedildiğini, son altı ayda üç orduya on beş tümeni ikmal etmek için on bin kişinin gelmediğini bildirmiştir.¹⁹ Liman Von Sanders de Aralık 1917'de General Von Seeckt'e yazdığı metinde Türk ordusunda 1917 yılsonu itibariyle firari sayısının 300 bin sayısını aştığını belirtmiştir. İstanbul'da bulunan 1. Orduda gerçek manada askeri kıymeti olmayan amele birliklerinin bulunduğunu, Kafkas Orduları ismini alan 2. ve 3. Orduda 20 binden biraz fazla askerin kaldığını, Bulgar sahilinden Alanya'ya kadarki sahil mıntıkasından sorumlu olan 5. Orduda ise 26 bin civarında ve 6. Orduda 13 bin muharip kuvvetin kaldığını dile getirmiştir.²⁰ Liman Paşa firari meselesinin sebebini ise nakliye vasıtaları, sevkiyat yolları ve iaşenin kötülüğüne bağlamıştır.²¹ Zürcher ise Trabzon ve Erzurum'un kaybedilmesinden sonra 3. Ordu'dan 50.000 askerin firar ettiğini söylemiştir.²² Mağlubiyet ve hastalık gibi faktörler askerin moral ve motivasyonunu bozarak firarla neticeleniyordu. Devlet bu faktörlere rağmen firarı engellemeye yönelik yaptırımlar yapıyor idi. Bu yaptırımlar firar edip yakalanan askere hapis cezası vermeden hafif bir ceza verme, dayak atma ve akabinde birliğine geri gönderme şeklinde vuku buluyordu. Bu yaptırımlara rağmen savaşın ikinci yarısında özellikle Ermeni ve Arapların firarının İngilizlere teslim olma şeklinde sonlanması üzerine devlet, cepheye Arapların cepheye sevkini Türk muhafızlar eşliğinde yapmaya başlamıştı. Zürcher'e göre savaş sonlandığında yarım milyona yakın firari var idi.²³ Mehmet Beşikçi de Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği eserinde 2.850.000 bin kişiyi seferber eden Osmanlı'nın 500.000 civarında kişinin firar ettiğini ve bunun da oran olarak yüzde 17'ye denk geldiğini belirtir.²⁴ Cihan harbinin daha çok ikinci yarısı görünen ve hızla artmaya başlayan firarilik, Batı Anadolu'da ve Menteşe sancağında da kendini göstermeye başlamıştır.

---

¹⁹ İsmet İnönü, **Hatıralar**, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yay., Ankara, 2009, s. 123.

²⁰ Liman Von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl**, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.s. 232-233.

²¹ Sanders, **a.g.e.**, s. 234.

²² Erik Jan Zürcher, Savaş, **Devrim ve Uluslaşma 1908-1928**, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 184

²³ Zürcher, **a.g.e.**, s. 186.

²⁴ Beşikçi, **a.g.e.**, s. 272.

b) Eşkivalığın Sebepleri

Bir insanın düzenli yaşamını, evini, işini ve ailesini geride bırakmayı göze alarak tâbi olduğu devlete ve o devletin unsurlarına karşı cephe alarak eşkıyalığa başlamasının çok iyi irdelenmesi gereken birden çok sebebi olabilir. Bu sebepler arasında yoksulluk, adaletsizlik, sosyo-ekonomik çöküntü, devlet adamlarının despot yönetimleri - hatta zulümleri - ve son olarak da savaşlar sayılabilir. Bu sebepler arasında sosyo-ekonomik çöküntüyü ve savaşları ön plana çıkarmak mümkündür. Zira bu iki sebebin devamlılığı devletin ve toplumun tahammülünü kırmakta ve eşkıyalığın diğer sebepleri arasında saydığımız yoksullukla, adaletsizlikle ve zulümlerle neticelenmektedir. Bu hususların devamında devletin merkezi otoritesi zayıflar ve toplumlarda hak arama, başkaldırı ve ayaklanma ile beraber eşkıyalık ortaya çıkar.²⁵ Örneğin çalışma alanımızı da kapsayan Akdeniz havzasında özellikle XVI. yüzyıldan itibaren ekonomik kriz neticesinde baş gösteren işsizlik ve yoksullaşma sonucunda köylünün yaşam standardındaki düşüş o dönemdeki bazı “yersiz yurtsuz” insanların ilk eşkıya gruplarını oluşturmalarıyla sonuçlanmıştır.²⁶ Akdeniz dünyasına dair “Akdeniz ve Akdeniz Dünyası” adlı eseri ile tanınan Fernand Braudel XVI. yüzyılda bölgede başlayan eşkıyalığı, siyasal düzene ve toplumsal düzenin koruyucusu olan devletlere karşı bir intikam olarak tanımlamaktadır.²⁷ Tüm Akdeniz havzasında XVI. yüzyıl başlayan nüfus artışı, akabinde ortaya çıkan yoksulluk ve savaşlar sonucu başlayan eşkıyalıktan Osmanlı devleti de bilhassa bu yüzyılın ikinci yarısında nasibini almaya başlamıştı. Batıda ve doğuda devam eden savaşlar, halkın ağır masraflar altında ezilmeye başlaması, işsizliğin artması, timar sisteminin bozulması sonucunda ortaya çıkan idari, mali ve sosyal alanlardaki tahribat ve tüm bunların sebep olduğu genel huzursuzluk eşkıyalık için birden çok sebebi ortaya koyar hale gelmişti.²⁸

Eşkivalığı oluşturan diğer bir sebep olan savaşlar ise iki kısımda ele alınabilir. Birincisi cephede bulunan askerin moral ve motivasyonunun kaybı sonrasında elinde silahıyla, mühimmatıyla ve edinmiş olduğu askeri tecrübe ile firar ederek eşkıyalık için biçilmiş bir kaftan haline gelmesidir. İkincisi ise cephe gerisinde bulunan ve bitmeyen savaşlar sonucunda ekonomik çıkmaza günden güne daha fazla giren yahut seferberlik emri sonucunda silâhına alınmayı bekleyen kişideki istikbal kaygısıdır.

---

²⁵ Yetkin, **a.g.e.**, s. 8.

²⁶ Yaşar, **a.g.t.**, s. 13-14.

²⁷ Fernand Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Eren Yayıncılık, Cilt II, İstanbul, 1990, s. 65.

²⁸ İlgürel, **a.g.m.**, s. 467.

c) Eşkîyalığın insan ve lojistik kaynağı

Mensubu olduğu devlete ve devletin organlarına karşı gelerek isyan bayrağı açan eşkıya bunu idame etmek için insanî desteğe ve lojistik yardıma ihtiyaç duyar. Eşkîyanın insanî desteğine ve lojistik yardımına genel olarak kırsal kesimde yaşayan köylüler koşmuşlardı. Bu köylülerin bir kısmı eşkıya ile aynı köyden olma, eşkıyanın adaletini ve cesaretini görme, kendisini devletin jandarmasından ve tahsildarından kurtardığı için minnet hissetme gibi nedenlerden ötürü severek ve isteyerek eşkıyaya destek olurlardı. Bu destek eşkıyaya erzak verme, jandarmaların takibini ve güzergâhını eşkıyaya bildirme ve eşkıya literatüründe “yatak” olarak adlandırılan yer ve mekân temin etme gibi suretlerde vücut bulmuştu. Zira genellikle sarp dağlarda yuvalanan eşkıyanın yiyecek temini, haber alma, lojistik destek gibi faaliyetlerinde her zaman imdadına yatakları yetişirdi. Zira yatağı olmayan eşkıyanın uzun süre barınması mümkün değildi.²⁹ Elbette ki köylülerin yataklık etmesi her zaman kendi isteğiyle olmuyordu. Köylülerin genel olarak devletle eşkıya arasında kaldığı söylenebilir. Köylünün kendini kurtarmak için jandarma kuvvetleri ya da takip müfrezeleri köye eşkıyaları sormaya geldiklerinde çaresizlikten devletten yana tavır aldıkları, onlar gittikten sonra ise köye inen eşkıyalara tekrar kucak açtıkları nice hadiseler yaşanıyordu. Bunun önüne geçmek için eşkıyaya yataklık edenlerin cezalandırılması konusunda dönemin kaynaklarında bol sayıda yazı ve emir kaleme alınmıştı.³⁰

Eşkîyanın insan kaynağını ise çoğunlukla gençler oluşturmuştu. Köylü toplumlarda gençlik bir bağımsızlık ve asilik evresi idi.³¹ Henüz evlenme yaşına gelmemiş olan genç erkek; tarla ekmek, kadın ve çocuğuna bağlılık gibi hareket özgürlüğünü kısıtlayabilecek olan hususlardan uzak olduğu için eşkıya olma potansiyeline sahipti.³² Ayrıca toplumla bütünleşmemiş, marjinalliğe ve kanun dışılığa meyletme potansiyeline sahip kişiler de eşkıyalığın diğer bir insan kaynağını oluşturuyordu. Bu marjinal kişiler içerisinde askerler

²⁹ İlgürel, **a.g.m.**, s. 467.

³⁰ Eşkîyalara yardım ve yataklık edenlerin kimliklerinin tespit edilerek sürgün edilmeleri hakkında bkz: *BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)* DH.ŞFR. (Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi), 72/160 (Dahiliye Nezaretinden Menteşe Mutasarrıflığına çekilen 24 Kanun-ı Sani 1332/6 Şubat 1917 tarihli ve şifreli telgraf sureti.); *BOA*, DH.ŞFR. 72/161 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 24 Kanun-ı Sani 1332/6 Şubat 1917 tarihli ve şifreli telgrafın sureti.); Defalarca birliklerinden firar edip suç işleyerek mahallin asayiş ve emniyetini bozarak seferberlik ortamını ihlal edenlere yataklık yapanların aileleri ve çocuklarına dokunulmayarak kendileri sürgün edileceğine dair bkz: *BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)* DH.EUM.6.ŞB (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti) 14/27; *BOA*, DH.EUM.6.ŞB 14/45 (Dahiliye Nezaretinden vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 9 Nisan 1333/9 Nisan 1917 tarihli tamim) *BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)* DH.MB.HPS.M. (Mebanî-i Emîriye ve Hapishaneler Müdüriyeti) 28/42; *BOA*, DH.EUM.6.ŞB., 14/45; *BOA*, DH.EUM.6.ŞB 14/46; *BOA*, DH.EUM.6.ŞB 14/7; *BOA*, DH.EUM.6.ŞB 51/61 (Dahiliye Nezaretinin 22 Nisan 1333/22 Nisan 1917 tarihli tamimi.)

³¹ Hobsbawm, **a.g.e.**, s. 47.

³² Yetkin, **a.g.e.**, s. 18.

önemli rol oynamaktaydı. Bitmek bilmeyen savaşlar cephedeki askerin firar etmesine sebep olması gibi, terhis olup memleketine dönen asker de topraksız, ailesiz, başıboş kalma durumlarıyla karşı karşıya olduğu için eşkıyalık için doğal malzeme oluyorlardı.³³

Eşkıyalığın sebepleri, oluşma süreci, çeşitleri, coğrafya ve kültür etkisi devletin ve eşkıyalığın yaşandığı bölgenin genel siyasî, askerî ve iktisadî durumlarıyla birebir alakalı idi. Bu minvalde Osmanlı Devleti'nin ve Mentеше Sancağının siyasî, kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerine değineceğiz.

---

³³ Hobsbavm, **a.g.e.**, s. 48-50.; Yetkin, **a.g.e.**, s. 18.

C) 19. Yüzyıldan Birinci Dünya Savaşına Osmanlı Devleti ve Menteşe Sancağı Üzerine Genel Bir Değerlendirme

a) 19. Yüzyıldan Birinci Dünya Savaşına Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

1) Siyasî Durum

Osmanlı Devleti 19. yüzyıla girdiğinde siyasi açıdan bazı çıkmazlarda idi. 16. yüzyıldan itibaren güçlenmeye başlayan ayanlar artık kendi buldukları bölgelerde çoğu yetkiyi elinde barındırmakta idiler. Bunlar arasında en çok öne çıkanları Yanya Ayanı Tepedelenli Ali Paşa ve Mısır Ayanı Kavalalı Mehmet Ali Paşa idi. Bu iki ünlü Paşa, Osmanlı ayanları iseler de görevli oldukları yerlerde Avrupa ile ikili ilişkiler geliştirmişler ve askerleri için subay getirecek kadar güçlü –hatta kısmi bağımsız- yetkilere sahip idiler. Özellikle Mehmet Ali Paşa eğitim, sanayi, tarım gibi alanlarda dikkate değer atılımlar yapmış, harp okulu kurmuş ve Mısır'ın büyük çoğunluğunda hâkimiyetini tesis etmiş idi.³⁴ Osmanlı Devleti ayanların bu özerk durumuma resmiyet kazandırmak amacıyla Sened-i İttifak ismini taşıyan bir anlaşmayı yürürlüğe koymuştu. Ancak bu anlaşma kısa bir süre sonra yeniçerilerin isyanı ve anlaşmanın mimarı Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümü ile rafa kalkmıştı.

Ayanların geniş yetkilerinin önüne geçme niyeti içinde olan Sultan II. Mahmud çoğu ayanın yetkilerini sınırlamak çabası içerisinde idi. Bunun için de taşra ve vilayet nizamnamelerini düzenlemiş, eski usul idari yapıyı değiştirmişti. Yeni yapı, klasik dönemde hem askeri, hem mülki yetkilere sahip olan taşra idarecisini bu iki yetkiden arındırarak şehir yönetimi ve belediye idarelerini vücuda getirmişti.³⁵ Yeniçeri Ocağının da 1826'da lağvedilmesinin ardından siyasi alandaki ıslahatların icrası daha rahat bir şekilde gerçekleşmişti. Bu icraatlardan ilki 3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak da bilinen Tanzimat Fermanı idi. Tanzimat Fermanı, devletin kötü gidişatının devletin ve insanların fakirleşmesinden dolayı ortaya çıktığı ve bunu gidermek için de adaletin sağlanması gerektiğinden bahsetmekteydi. Fermanda eşitlik ve güvenlik benzeri kavramlar dile getirilerek, Osmanlı Devleti'nin her din ve gruptan tebaasına haklarını kendi eliyle vererek Avrupa'nın karışmasını engellemek amaçlanmış idi.³⁶ Tanzimat Fermanının akabinde

³⁴ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 24.

³⁵ İlber Ortaylı, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008, s. 468-469.

³⁶ İlber Ortaylı, **a.g.e.**, s. 403.

17 Şubat 1856 tarihinde de Islahat Fermanı ilan edilmişti. Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti içerisindeki Müslüman tebaanın haklarını gözetirken, Islahat Fermanı daha çok Hıristiyan tebaanın haklarını gözeterek Tanzimat Fermanının eksiklerini tamamlamak amacıyla hazırlanmıştı.

19. yüzyılın önemli isimlendirmelerinden olan “Doğu Sorunu”³⁷ kendisini bu yüzyılın ikinci yarısında daha fazla göstermeye başlamıştı. İngiltere ve Fransa’nın başını çektiği Avrupalı devletler Osmanlı Devleti’nin sınırlarını Rusya’nın genişleme politikasına karşı koruma taahhüdünde bulunuyorlardı. Ancak bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Almanya ve İtalya devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları sonucunda bu durum değişerek yeni ittifaklar kurulmaya başlanmıştı. Dış ilişkilerde başlayan bu değişikliğin etkileri iç siyasette de kendini göstermeye başlamış ve yenileşme hareketlerinin öncülüğünü yapan Jön Türkler önce Fransa ile sonra da Almanya ile yakın temasta bulunmuşlardı. Bu ittifak değişikliği 1876 tarihinde Sultan Abdülhamid’in Meşrutiyeti ilan edeceği sözünü vererek tahta çıkmasından sonra Osmanlı Devleti nezdinde de görülmüştü. Sultan II. Abdülhamid saltanatı süresince Almanya ile ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda yakın ilişki içerisinde olmuştu.³⁸ Meşrutiyet 1876 senesinde ilan edilmiş olmasına rağmen 1876-77 Rus harbi sırasında Sultan II. Abdülhamid tarafından kaldırılmıştı.

Sultan II. Abdülhamid tahtta bulunduğu süre zarfında baskı siyaseti ve basında sansür politikalarını takip etmiş, bu durum da muhalif gizli örgütlenmelerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermişti. Bunlar arasında 1889 senesinde kurulmuş olan İttihad ve Terakki Cemiyeti, ilk olarak Fransa’da ve Avrupa’nın diğer ülkelerinde faaliyetlerde bulunmuştu.³⁹ Ayrıca Osmanlı askerî ve sivil okullarında okuyan genç neslin de arasında yayılarak kendi mensuplarının sayısını artırmıştı. Balkanlar’da süregelen çete faaliyetleri, Rusya’nın yayılcı politikası ve istibdad var olan muhalif hareketlerin artmasına sebep olmuş, 1908 senesinde Makedonya sorununu çözmek üzere toplanılan Reval görüşmelerinde Makedonya’nın paylaşılması fikrine padişahın boyun eğdiği düşüncesiyle dağa çıkan subayların baskısı sonucu II. Meşrutiyet ilan edilmiş idi.⁴⁰

³⁷ Şark meselesi olarak da isimlendirilen Doğu sorunu, 19. Yüzyıldaki Osmanlı zayıflamasının sonucunda topraklarını kendi aralarında paylaşma amacı taşıyan dönemin güçlü Avrupa ülkelerinin verdiği isimdir. Şark meselesi için bkz; Kemal Beydilli, “Şark Meselesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay., cilt 38, 1995, s. 353-357.

³⁸ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner, İletişim Yay, İstanbul, 2015, s. 129-130.

³⁹ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yay., İstanbul, 2012, s. 100.

⁴⁰ Zürcher, **a.g.e.**, s. 141-142.

II. Meşrutiyetin ilanının ardından 1909'da II. Abdülhamit tahttan indirilerek yerine Sultan Mehmet Reşad çıkmış, Balkanlar'da devam etmekte olan karışıklık had safhaya gelerek 1912'de Balkan Savaşlarına sebebiyet vermişti. Birinci Balkan Savaşında Edirne dâhil olmak üzere Balkan toprakları tamamen elden çıkan Osmanlı Devleti, 1913'de İkinci Balkan Savaşı patlak verdiğinde Enver Paşa komutasında Edirne'yi geri almıştı. İki Balkan harbi arasında Ocak 1913'te Sadrazam Kamil Paşa'nın siyasetinden memnun olmayan İttihat ve Terakki yöneticileri Babiâli Baskını'nı gerçekleştirmişler ve bu baskın sonucunda Kamil Paşa hükümeti istifa ederek Mahmud Şevket Paşa hükümeti kurulmuştu. Temmuz 1913'te Mahmud Şevket Paşa'nın bir suikastla öldürülmesi ile Said Halim Paşa hükümeti kurulmuştu. Bu hükümette Birinci Dünya Savaşına gelindiğinde Osmanlı devlet yönetiminde gücü elinde barındıran kişiler Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat Paşa ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa idi.

2) İdarî Durum

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılı askeri ve idari açıdan oldukça büyük değişimlerin yaşandığı bir yüzyıl idi. Uzun yüzyıllardır yapılmaya çalışılan ıslahatlara engelleri süregelen Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kaldırılması ile ıslahatlar önündeki büyük engel de ortadan kalkmıştı. Sultan II. Mahmud bu tarihten sonra yapacağı ıslahatlar hızlı bir şekilde icra etmişti. Osmanlı Devleti'nin klasik zamanında Babiâli ismiyle nitelenen Sadaret, çoğu yetkiyi elinde bulunduruyordu. 1836 tarihinde sadaret makamı Başvekâlet sistemine dönüştürülerek bu yetki dağıtılmış; merkezi yönetim sınıflandırılarak bürokraside ihtisaslaşmaya dayalı nezaretler kurulmuştu.⁴¹ Bu nezaretlerin başında bulunan nazırlar, nazırların başı durumunda olan Sadrazam'a bağlı ve sorumlu idiler. Nazırlara yardımcı olmak amacıyla da her nezaret için müsteşarlıklar kurulmuştu. Sultan II. Mahmud'un ölümü ile sadaret usulü tekrar geri getirilmiş, ancak işleyiş ve yetki olarak herhangi bir değişiklik söz konusu olmamıştır.⁴² II. Mahmud'un vefatından sonra Osmanlı yönetiminde Sultan II. Abdülhamid'e kadar idare ve güç Babiâli ricalinin tekeline girmiş idi.⁴³ Tanzimat döneminin devlet adamları olarak da adlandırılan bu rical çoğunlukla Tercüme Odası'ndan Babiâli'ye giren ve Fransızca öğrenerek Hariciyede ya da Mülkiyede çalışan kişilerden oluşurdu. Bu adamların en meşhurları olan

⁴¹ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, Eren Yay., İstanbul, 1993, s. 26.

⁴² Ali Akyıldız, *a.g.e.*, s. 28.

⁴³ Abdülhamit Kırmızı, *Abdülhamid'in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*, Klasik Yay., İstanbul, 2007, s. 22.

Mustafa Reşit Paşa, Âli Paşa, Keçecizade Fuad Paşa gibi devlet adamlarının amacı Osmanlı Devleti'nin kurumlarına Avrupaî bir şekil vermek idi.⁴⁴

İdari açıdaki bu değişiklikler sadece Bab-ı Âli ile sınırlı olmamış ve taşraya da yayılmış idi. Merkezi otoritenin devletin en ücra köşelerine kadar yayma düşüncesi ile 1864 senesinde “Vilayet Nizamnamesi” yayımlanmıştı. Bu nizamnameye göre sancak statüsünde yürütülen işler vilayet yönetimine devredilerek sancak vilayet merkezine bağlı hale geldi.⁴⁵ Yeni idari taksimatta hiyerarşi sırasıyla vilayet, sancak, kaza ve köy şeklinde idi. Vilayet merkezlerinde Valinin başkanlığı altında toplanan Vilayet İdare Meclisleri teşkil edildi. Sancak ve kazalarda da idare meclisleri kuruldu. Bu meclislerde hâkim, mektupçu, defterdar, müftü ve gayrimüslim cemaat reisleri haricinde halk tarafından seçilen ikisi Müslüman ikisi de gayrimüslim dört üye bulunuyordu.⁴⁶ Bu yeni idari düzen başlangıçta sadece Tuna Vilayetinde uygulanmış, başarısı görülmesi üzerine 1867 yılında “Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi” çıkarılarak tüm Osmanlı coğrafyasında uygulanmaya başlamıştı. Bu nizamnamenin de akabinde 1871 senesinde İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi isminde yeni bir nizamname yayınlanarak merkezîyetçi politika daha belirgin bir hale gelmiş idi.⁴⁷

Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı esnasında yeni bir vilayet nizamnamesi çıkarılmak istenmiş; 101 maddelik “Teşkil-i Vilayât Kanunu” adındaki bu nizamname meclisin kapanmasından dolayı kanunlaşmamıştır.⁴⁸ 1913 senesinde ise İttihad ve Terakki Partisinin uyguladığı vilayet yönetiminin yeniden yapılandırılması ile ilgili bir vilayet nizamnamesi vuku bulmuştur.

3) Askerî Durum

Fetih politikası üzere kurulmuş olan Osmanlı Devleti, 15. ve 16. yüzyıllarda ateşli silahların ve kudretli serdarların öncülüğünde Balkanlar'da, Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da nice toprakları ele geçirmişti. Ancak 17. yüzyılın başlarından itibaren gerek teknik anlamda gerekse insan anlamında gerilemeye başlayan Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın başlarından itibaren askeri ıslahatlar icra etmeye başlamıştı. III. Selim zamanında Sekban-ı Cedid ordusu kuruldu ise de Yeniçeri Ocağı tarafından bir isyan sonucu kaldırılmış idi. Sultan

⁴⁴ Bilal Eryılmaz, **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yay., İstanbul, 1992, s. 59.

⁴⁵ Yaşar, **a.g.t.**, s. 22.

⁴⁶ İlber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, TTK Yay., Ankara, 2000, s. 61-62.

⁴⁷ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 62

⁴⁸ Kırmızı, **a.g.e.**, s. 35.

II. Mahmud'un 1826'da Yeniçeri Ocağını kaldırması üzerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kurulmuştu. Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra bu yeni ordu için Mühendishane, Tıbbiye ve Harbiye okullarının kurulması ya da geliştirilmesi gerekiyordu.⁴⁹ Mühendishane düzenlenerek Bahriye Mühendishanesi ayrıca kuruldu. Tıbbiye mektebi açılarak Fransız doktorlar nezaretinde eğitime başlandı. Harbiye mektebi Osmanlı'nın ordusuna komuta edecek subayları yetiştirme görevi üstlenen bir okul olarak 1834 senesinde açıldı.

Kurulan bu orduların yanı sıra iç güvenlik için de ilk olarak 1846 senesinde Zaptiye Müşiriyeti kurulmuştu. Zaptiyenin görevleri arasında kasaba ve köylerde suç işleyenleri yakalamak, hükümlüleri muhafaza etmek, cezaevlerini idare etmek, devriye gezmek, yollarda güvenliği sağlamak, karakolda beklemek gibi görevleri vardı.⁵⁰ 1879 senesinde ise Zaptiye Müşiriyeti kaldırılarak yerine jandarma teşkilatı oluşturulmuştu. Zaptiye Müşiriyeti yerine Jandarma teşkilatının kurulmasının sebepleri arasında zaptiye askerlerinin iyi seçilememesi, ahlaken iyi tanınmayanlara subaylık verilmesi, askerlerin şahsi hizmetlerde kullanılması, kötü idare ve ahalinin zaptiye askerlerinden şikâyetleri bulunuyordu.⁵¹ 19. yüzyılda devletin temel düşüncesi olan otoriteyi toprakların her tarafına yayma fikri ile jandarma teşkilatı kırsal alanda söz sahibi olacaktı. Kurulan bu yeni okullar ve teşkilatlar, Sultan II. Abdülhamid'in saltanatında Almanlar ile yakın temasta olmuşlardı. 1870-71 Fransız-Alman savaşında Prusya ekolünden gelen Alman askerlerin Fransa'yı mağlup ederek devletlerinin bağımsızlığını kazanmalarını sağlamaları şüphesiz bu yakın temas için önemli bir sebep olmuştu. Almanya ile kurulan bu ittifak siyasi ve diplomatik sahalarda da kendini göstermiş ve Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı'nın Almanya ile birlikte savaşa girmesine kadar sürmüştü.

4) İktisadî Durum

Tarıma dayalı bir üretim yapısına sahip olan Osmanlı Devleti, Tanzimat'la beraber üretimi teşvik etme; bankacılık, ticaret, ulaşım gibi hizmetleri geliştirme çabası içinde olmuştu. Bunun için de yerli üretime ve iç ticarete destek olmak amacıyla iç gümrük vergilerinde önce indirim yapılmış 1874 yılında da kaldırılmıştı.⁵² Fazla gelişmemiş olan Osmanlı sanayisi ise genel olarak iç pazar ihtiyacını karşılamaya yönelik 30-40 işçi istihdam

⁴⁹ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003, s. 184.

⁵⁰ Necdet Koparan, **Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 10.

⁵¹ Koparan, **a.g.t.**, s. 12.

⁵² Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, İletişim Yay., İstanbul, 2007, s. 202-203.

eden küçük işletmelerdi.⁵³ Tanzimat ile beraber Osmanlı Devlet adamları sanayileşmeye ağırlık vermeye başlamışlardı. Bu sanayileşme hem devlet tekeline hem özel girişimci tarafından uygulanmaya konulmaya çalışılmıştı. Bunlara 1830'lardan sonra kurulan feshane, çuha fabrikaları, porselen fabrikaları, kâğıt fabrikaları örnek gösterilebilir. Çoğunluğu İstanbul ve çevresinde olan bu fabrikalar hazineden yardım alarak ayakta kalmaya çalışsalar da yolsuzluk ya da kötü yönetim sonucunda uzun ömürlü olamadan iflas etmişlerdi.⁵⁴

Osmanlı sanayileşmesinin, halk ve devlet nezdinde geleneksel imalathane ve tezgâh üretimi şeklinin kırılmamasından dolayı istenilen sonuca ulaşamadığını söyleyebiliriz. Tanzimat devrindeki devlet adamları Avrupa'daki sanayileşmeyi bilmelerine rağmen, Osmanlı toplumunda zenginleşme, hızlı nüfus artışı ve mal-hizmet talebinde artış olmadığı için lonca düzenin kırılarak sanayileşme anlamında köklü bir değişime ve gelişime gidememişlerdir.⁵⁵ Bu saydığımız sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti çok sayıda insan istihdam eden, büyük sanayi kuruluşları oluşturamadı. Osmanlı Devleti'nin 1915 senesindeki sanayi sayımına göre ülke genelinde beş ve üzerinde işçi istihdam eden atölye ve fabrikaların adedi 282 olup bunların 62'si İzmir'de bulunmaktaydı.⁵⁶

Osmanlı'nın bu yüzyıldaki ticari hacmini toprak ve nüfus kayıplarından dolayı saptamak biraz güçtür. Şevket Pamuk, 18. yüzyıl boyunca Osmanlı dış ticaretinin yaklaşık bir kat arttığını, 1820'lerden Birinci Dünya Savaşına kadarki dönemde ise 10 kattan daha fazla arttığını dile getiriyor.⁵⁷ Bu ticaret hacmini, ithalat ve ihracatı en çok etkileyen husus şüphesiz dış borçlanma idi. Osmanlı devleti ilk dış borçlanmayı 1854 senesinde İngiltere'den 3 milyon sterlin alarak başlatmış idi.⁵⁸ Alınan bu borçlar ekonomiyi canlandırarak, mali gelirleri artıracak yatırımlarda değil; cari harcamalarda, saray yapımında, donanma kurulmasında ve bürokrasi maaşlarının ödenmesinde kullanılmıştı.⁵⁹ Dolayısıyla bu borçları kapatmak için yine borç almış ve sonucunda 1875 senesinde borçların yarısını ödeyebileceğini akabinde de 1876 senesinde borçları ödeyemeyeceğini ilan etmişti. Bunun üzerine 1881'de Düyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştu. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nin vergi kaynaklarının bir kısmı üzerinde denetim kurulmuş ve bu kaynakların gelirleri Avrupa'daki alacaklılara aktarılmaya

---

⁵³ Rifat Önsoy, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1988, s. 7.

⁵⁴ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Timaş Yay., İstanbul, 2015, s. 232.

⁵⁵ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 239.

⁵⁶ Yaşar, **a.g.t.**, s. 20.

⁵⁷ Pamuk, **a.g.e.**, s. 210.

⁵⁸ Ali Akyıldız, **Para Pul Oldu Osmanlı'da Kağıt Para**, Maliye ve Toplum, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s. 54-55.

⁵⁹ Pamuk, **a.g.e.**, s. 231.

başlanmıştı.⁶⁰ Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar Avrupa mali sermayesi Osmanlı Devleti'ne verdiği borçların iki katını anapara ve faiz olarak Avrupa'ya geri aktarmış; 1914 senesine gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin dış borcu 160 milyon İngiliz sterlinine ulaşmıştı.⁶¹

b) Menteşe Sancağı Üzerine Genel Bir Değerlendirme

aa) Menteşe Sancağının İdari ve Demografik Durumu

Menteşe sancağı doğudan Antalya sancağı, kuzeyden Aydın vilayeti, güneyden Akdeniz ve batıdan da Ege (Adalar) Denizi ile çeviriliydi. Menteşe Sancağı, merkezi Muğla kazası olmak üzere Mekri (Fethiye), Milas, Marmaris, Bodrum, Köyceğiz kazalarından oluşmaktaydı.

Menteşe Sancağı'nın 1907 senesi itibariyle Muğla kazası ve ona ait olan Bozüyük ve Ula nahiyelerine bağlı 55, Mekri (Fethiye) kazası ve ona ait olan Eşen nahiyesine bağlı 81, Milas kazasına bağlı 95, Marmaris kazasına ve ona ait olan Datça nahiyesine bağlı 23, Bodrum kazasına bağlı 29 ve Köyceğiz kazasına bağlı 69 olmak üzere toplam 352 köyü vardı.⁶² 1914 senesindeki sayımda ise bu köy sayısının 431'e yükseldiği görülmektedir.⁶³

Osmanlı Devleti'nin 1831 senesindeki nüfus sayımına göre Menteşe Sancağı'nın nüfusu, 49.830 Müslüman, 2.578 Gayrimüslim olmak üzere 52.460; 1860 senesindeki sayıma göre 56.109 Müslüman, 2.470 Gayrimüslim olmak üzere 58.579; 1881 / 82-1893 genel sayımına göre 135.207 Müslüman, 10.815 Gayrimüslim olmak üzere 146.022 kişi idi.⁶⁴

1914 senesindeki sayımda sancağa bağlı kazaların nüfusları şu şekildedir: “*Muğla, 58.409'u Müslüman, 1.737'si Rum 60.746, Fethiye, 35.368'i Müslüman, 7.976'sı Rum, 13'ü Musevi ve 4'ü Ermeni 43.361, Köyceğiz, 22.674'ü Müslüman, 358'i Rum 23.032, Milas, 36.248'i Müslüman, 2.837'si Rum, 976'sı Musevi 40.061, Bodrum, 15.757'si Müslüman, 4.028'i Rum ve 206'sı Musevi 19.991, Marmaris, 14.518'i Müslüman, 992'si Rum olmak üzere 15.510, toplam nüfusu ise 202.101 kişidir. Bunun 182.974'ü Müslüman, 17.928'i Rum,*

⁶⁰ Pamuk, a.g.e., s. 232.

⁶¹ a.g.e., s. 233.

⁶² Serdar Soyluer, “XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağının İdari ve Nüfus Yapısı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, V/13, 2006. s. 111.

⁶³ Soyluer, a.g.m., s. 132.; BOA, DH.EUM.KLU. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Kalemi Umumi) 10/19 (Menteşe Sancağı'ndan Dahiliye Nezaretine gönderilen Menteşe Sancağı'nın harbdan önce ve sonraki nüfusunu gösterir defteri havi 13 Zilkade 1333/22 Eylül 1915 tarihli yazı.)

⁶⁴ a.g.m., s. 110.

1.195'i Musevi, 4'ü de Ermenidir."⁶⁵ Başta Rumlar olmak üzere gayrimüslim nüfusun büyük kesimi Bodrum, Milas, Fethiye gibi kaza merkezlerinde ve Kaya, Dalyan, Akbük gibi köylerde yaşıyorlardı.

Menteşe sancağı 1913 senesine kadar Aydın vilayetine bağlı bir mutasarrıflık idi. 1913 senesinde çıkarılan Vilayet Nizamnamesi ile müstakil mutasarrıflık haline getirilmişti.⁶⁶

bb) Mentеше Sancağının Sosyo-Ekonomik Durumu

Osmanlı Devleti'nin Anadolu vilayetlerinin çoğunda olduğu gibi Muğla'da da ekonomik yapının temeli tarım ve hayvancılıktan oluşuyor idi. Bunların yanında bölgenin ormanlık alan olması hasebiyle ormancılık da gelişmişti. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Muğla merkezinde buğday, arpa, mısır, susam, üzüm, bal ve tütün istihsal edilerek yurtiçi ve yurtdışı pazarlarına satıldığı tespit edilmiş ayrıca tütünden de yılda dört-beş bin lira gelir elde edildiği bildirilmiştir.⁶⁷

Menteşe bölgesinin coğrafi durumu bölgenin ulaşım sistemini birinci dereceden etkileyen önemli bir faktördü. Dağlık ve engebeli bir yapıya sahip olması denizyolu ulaşımının artmasına sebep olmuş ve bu da limanların gelişmesini sağlamıştı. Ancak denizyolu haricinde vilayet merkezi Aydın ve diğer yerleşim yerleri ile ulaşımı sağlamada develer bolca kullanılmıştı. 1866'da demiryolu inşasından ve karayollarının gelişmesinden sonra dahi 1930'lara kadar ticari mal taşınmasında develerin kullanıldığı bildirilmektedir.⁶⁸ Mentеше sancağında gerek ticari ve gerek ulaşım maksadıyla ilişkiler Rodos adası ile gelişmişti. Sancak merkezi de olan Muğla kazası ile Aydın sancağı arasında kalan bölgenin coğrafi açıdan ticarete elverişsiz olması muhtemeldir ki Rodos ile ilişkilerin daha fazla artmasını sağlamıştır. Bu liman ticaretinde Fethiye mühim bir yerde duruyordu. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Balkan muhacirleri, Rodos kökenliler, Çingeneler, sürgünle gelen Kürtler, Fethiye Şirket-i Madeniyesinde çalışan Fransızlar, deniz aşırı ticaret yapan tüccarlar gibi çeşitli unsurlara sahip olan Fethiye, bu unsurların faaliyeti ile büyük bir ticari canlılığa sahipti.⁶⁹ Tepelerde ve yamaçlarda oturan Rumlar nalbantlık, marangozluk, sarraflık, manufakturacılık, ayakkabıcılık gibi işlerle uğraşırken Türkler tarım ve hayvancılık yapıyorlardı.

⁶⁵ Soyluer, **a.g.m.**, s. 132-133.

⁶⁶ Yaşar, **a.g.t.**, s. 25,

⁶⁷ Bayram Akça, **Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2002, s. 158.

⁶⁸ Akça, **a.g.e.**, s. 46

⁶⁹ Emine Uşaklıgil, **Benim Cumhuriyetim**, Everest Yayınları, 2011, İstanbul, s. 10.

Temel ekonomik faaliyetleri meşe palamudu işletmeciliği, tütüncülük, krom madenciliği ve ormancılık olduğu bölgede hayvancılıkla uğraşan kesim için yazın yaylaya çıkmak ve kışın sahile inmek esastı.⁷⁰ Denizaşırı ticarete mahir olan Rumlar ayrıca kaçakçılığın da erbabı idiler. Kaçakçılıkla incir, meşe palamudu, keçiboynuzu, canlı hayvan, yumurta, tavuk ve gübre ihraç edilirken; sigara kâğıdı, silah, tütün, barut, şeker, pirinç, kahve ve gaz da ithal edilirdi.⁷¹ Tüm bu hareketlilikle bölgede canlı bir durumda bulunan Fethiye, Marmaris ve Milas limanları ile beraber Menteşe Sancağı için önemli bir gelir ve ticaret kapısı idi.1908 Devlet Salnamesine göre Menteşe Sancağının yıllık geliri 1323 (1908) 10.450.877 kuruştı. Bu gelirler aşağıdaki vergilerden ve harçlardan oluşmaktaydı⁷²:

Emlak ve Akar Vergisi	1.700.481 kuruş
Temettu Vergisi	277.903 kuruş
Bedel-i Askeri	416.855 kuruş
Maarif Vergisi	28.687 kuruş
Teçhizat Vergisi	145.851 kuruş
Tezkire-i Osmanî Vergisi	67.665 kuruş
Aşar Vergisi	3.397.950 kuruş
Ağnam Vergisi	1.534.536 kuruş
Orman Vergisi	2.476.429 kuruş
Tapu Harçları	189.357 kuruş
Mehakim Harçları	109.723 kuruş
Hâsılat-ı Müteferrika	105.440 kuruş

1908 senesine ait bu verilerin somut değerini göstermek için o dönemdeki bazı fiyatları ve gelirleri örnek vereceğiz. 1911 senesinde kömür havzasında çalışan işçinin yevmiyesi ortalama 9.7 kuruştı.⁷³ 1909 senesinde Şirket-i Hayriye, Ziraat Bankası, Tütün Rejisi gibi özel kurumlarda çalışan memurun yıllık ortalama maaşı 6200 kuruş idi.⁷⁴ Memurun yıllık ortalama maaşı olan 6200 kuruş, Menteşe Sancağı'nın yıllık Emlak ve Akar Vergisinin %2,7'sine denk geliyordu. 1914 senesinde 1 kilo ekmek 1.46 kuruş, 1 kilo şeker

⁷⁰ Uşaklıgil, a.g.e., s. 10.

⁷¹ a.g.e., s. 11.

⁷² Salname-i Vilayet-i Aydın 1326, Vilayet Matbaası, Aydın, 1326, s. 692.

⁷³ Vedat Eldem, Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1970, s. 209.

⁷⁴ Eldem, a.g.e., s. 210.

2.34, kahve 9.37, pirinç 2.34, makarna 2.34, patates 0.78, fasulye 3.12, soğan 0.39, zeytinyağı 6.25, tuz 1.17, süt 1.56 kuruş idi.⁷⁵

Bir altın liranın kıymeti 100 gümüş kuruşa eşit olmakla beraber 1875 senesinden sonra gümüş fiyatının düşmesi ile bu denge bozulmuştu. İstanbul'da bir altın lira 108 kuruş iken Aydın vilayetine bağlı kazalarda 120, Adana'ya bağlı kazalarda 124, Beyrut'a bağlı kazalarda 123, Halep'e bağlı kazalarda 127, Konya, Trabzon, Bitlis'te 128, Ankara, Erzurum, Bağdat ve Basra'da ise 102 kuruş ortalama fiyat ile değer buluyordu.⁷⁶

cc) Bölge Coğrafyasının Eşkivalığa Etkisi

Eşkivalık, tanım gereği yol kesme, haydutluk anlamlarını taşıyan bir kelime olması ile coğrafyadan ve mekândan hariç tutulamaz. “*Eşkivaların dağlar, yolsuz düzlükler, bataklık bölgeler, ormanlık alanlar ya da dereler suyolları labirentleriyle dolu nehir ağızları gibi uzak ve erişilmez bölgelerde boy gösterip, endüstri dönemi öncesi ticaretin doğal olarak hem yavaş hem de hantal biçimde seyrettiği ticaret yollarıyla belli başlı anayollara baskınlar düzenledikleri yaygın bir kanıdır*”⁷⁷ diyen Hobsbawm eşkivalık fiilinin icrasını mekânla ilişkilendirmiştir. Eşkivalığı icra edeceği mekâna ulaşması ve yakalanmadan geri çekilmesi için coğrafi olarak sapa, engebeli alanlara ihtiyaç duyacaktır. Sarp dağlar, ot ve sık ormanlarla bezeli alanlar eşkiva için hem askerden ve yerel idarecilerden kaçış hem de bir sığınak hatta yaşam yeri haline gelmiştir.⁷⁸

Menteşe sancağı kuzeyden Aydın ve Denizli Sancakları, doğudan Konya vilayeti, güneyden ve batıdan Adalar (Ege) denizi ile çevrilidir. Muğla sancağının kuzey kısmını Mentеше dağlık kitlesi oluşturur. Bu bölgede Karıncalı, Madran, Gökbel, Beşparmak ve Çubuk sıra dağları bulunmaktadır.⁷⁹ Kuzeyinde olan Gökbel Dağı 1422 metre, kuzeydoğusunda bulunan Sandıras Dağı 2295 metre ve Göktepe dağı 2407 metre, doğusunda bulunan Dumanlı Dağı 1973 metre ve Akdağ 3024 metredir.⁸⁰ Muğla'nın % 67'si ormanlar ile kaplı olup 800-1000 metre yüksekliğe kadar kızılçam, 2000 metre yüksekliğe kadar kızılçam, meşe, karaçamlardan oluşan ormanlar alanlar yer alırken, 2000 metreden sonra ise sarp

⁷⁵ Eldem, a.g.e., s. 214.

⁷⁶ a.g.e., s. 226.

⁷⁷ Hobsbawm, a.g.e., s. 32.

⁷⁸ Yetkin, a.g.e., s. 17.

⁷⁹ a.g.e., s. 40.

⁸⁰ Cercis İkiel, “*Muğla İlinin Coğrafi Özellikleri*”, **Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü Üzerine Makaleler)**, Haz. Ali Abbas Çınar, Berke Ofset, İzmir, 2006, s. 55.

kayalık alanlar bulunur.⁸¹ Bu yoğun ormanlık ve kayalık alanlar gerek eşkıyanın sığınağı olma noktasında gerekse takip müfrezeleri ve jandarma ile çarpışma noktasında oldukça elverişlidir.

Eşkıyalık için diğer bir önemli husus şüphesiz iklimdir. Bütün eşkıya faaliyetleri tarımla aynı ritmi izleyerek, ilkbaharın başlamasıyla başlar, yaz mevsimi süresince hızlanır, kış mevsiminde ise duraklar. Yaz mevsimi tarımsal kazancın ya da ticaretin arttığı bir dönem olmasından dolayı eşkıyalar için doğal bir vurgun mevsimidir. Kış mevsiminde sığınağında, mağarasında ya da yatağında saklanan eşkıya; yarası varsa yarasını sarmanın, çetesinde adam kaybı varsa kaybı gidermenin ve bahar mevsiminde başlayacak olan vurgunlarının planlamasını yapar.⁸² Dönemin idarecileri eşkıyalar için dinlenme ve güç toplama dönemi olan kış mevsiminde takip ve tedbirlerini artırarak onları yakalamak çabaları içinde olmuşlardır.⁸³

dd) Efe, Zeybek Kültürünün Eşkıyalık Faaliyetlerine Etkisi

Batı Anadolu'da eşkıya faaliyetleri 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla artış göstermişti. Tüm Batı Anadolu'da eşkıyalığa başvuranlara ve onların liderlerine "Efe" yahut "zeybek" denilmekteydi.⁸⁴

Efe tabiri, daha çok zeybeklerin ağalarına verilen isimdi.⁸⁵ Zeybeklerin arasında yiğitlik, cesaret ve kahramanlıkta diğerlerinden önde olanlar efe tabirini alarak başkan seçilirdiler. Efe, diğer kızanların ve zeybeklerin lideri olur, onları ve çeteyi korur; kızanlar ve zeybekler de onun emrinden çıkmaz ve onun emri ve bilgisi haricinde herhangi bir eyleme girişemezdi.⁸⁶

Zeybek ise Selçuklular zamanında Aydın ve Hüdavendigâr bölgesinde oluşturulan hafif silahlı ve asayişî muhafazaya memur eski bir sınıf asker olarak kullanılan bir tabirdi.⁸⁷ Bu tabir "Batı Anadolu köy yiğidi, kabadayı, ağabey"⁸⁸ anlamları ile bir olan efe kelimesi ile

⁸¹ Cercis İkiel, **a.g.m.**, s. 60.

⁸² Yetkin, **a.g.e.**, s. 17.

⁸³ BOA, DH. MKT. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Evrakı) 2702/19 (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 27 Kanun-ı Evvel 1324/9 Ocak 1909 tarihli yazı.); BOA, MV. (Meclis-i Vala) 124/15 (3 Muharrem 1327/25 Ocak 1909 tarihli Meclis-i Vükela mazbatası.); Yaşar, **a.g.t.**, s. 29.

⁸⁴ Yaşar, **a.g.t.**, s. 29; Yetkin, **a.g.e.**, s. 53.

⁸⁵ **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C. I., s. 804; Şemseddin Sami, **a.g.e.**, s. 139.

⁸⁶ Yaşar, **a.g.t.**, s. 30.

⁸⁷ Şemseddin Sami, **a.g.e.**, s. 693; "Batı Anadolu Efesi" **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C. III.; s. 3497., Yaşar, **a.g.t.**, s. 29.; Yetkin, **a.g.e.**, s. 53.

⁸⁸ **Türkçe Sözlük**, TDK, s. 601-602.

beraber kullanılır olmuştur. “Bölgede eski çağlardan beri çeşitli insan topluluklarına ait kültürel, sosyal ve etnik özellikleri birleştirip, varlıklarını sürdüren eylem insanları” şeklinde nitelendirilen zeybekler, celali isyanlarından itibaren bölgede bulunan ve paşa kapısında görev alan ücretli askerlerdi.⁸⁹ 18. yüzyılda ayanların güçlenmesi ile kapısız kalmışlar ve derbentçilik, kır bekçiliği, kahvecilik gibi işler yapmışlar, ahalden fazla ücret almalarından dolayı defalarca şikâyete maruz kalmışlar ve 1792-93 ve 1821 yıllarında çıkarılan fermanlar ile açtıkları kahvelerin kapatılması emredilmişti. Bu fermanlar pek işe yaramamış, zeybekler 1826 senesinde Yeniçeri Ocağı’nın kapanmasına kadar güçlerini muhafaza etmişlerdi. Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ile zeybeklerin faaliyetleri de azaltılmak istenmiş, onları “tedip” etmek amacı ile “zeybek haşeratı”nın usulsüzce aldığı paranın men edilmesi amacıyla kahveler kapatılmıştı.⁹⁰ Böylelikle işsiz kalan zeybekler ve kızanları kendilerini eşkıyalığa vermişler idi.

Osmanlı Devleti zeybeklerin artırdıkları eşkıyalıklarıyla ile açıktan mücadele etmek yerine kılık-kıyafetleri ile uğraşıyordu. Sultan II. Mahmud, Aydın Valisi Çengelolu Ali Paşa’nın önerisi üzerine 1838 senesinde “ahlaka ve dine mugayir” olmasından dolayı zeybek kıyafetlerinin giyilmesini yasaklamıştı.⁹¹ Bu yasak eşkıyalar tarafından tepki ile karşılanmış, eşkıyalıklarının daha da artmasına sebep olmuştu. 19. yüzyıldaki gelen bu tür yasakların ve 20. yüzyılda da görülen eşkıyayı yakalayamamaktan dolayı ailesini, akrabalarını cezalandırmanın bölge insanı üzerine zeybekliği ve efeliği daha cazip bir hale getirdiği söylenebilir.

---

⁸⁹ Yetkin, a.g.e., s. 53.

⁹⁰ a.g.e., s. 53-54.

⁹¹ BOA, HAT. (Hatt-ı Hümayun) 681/33187A (Aydın Müşiri Tahir Paşa’nın Aydın’da zeybek elbiselerinin yasak edildiğine ve bütün kazalardan giymemek hakkındaki taahhüde dair aldığı ilâmlardan bir tanesini gönderdiği 3 Şevval 1254/20 Aralık 1838 tarihli belge.); BOA, HAT., 631/33187B (Birgi Kadılığından yasak edilen zeybek elbiselerinin giyilmeyeceğinin taahhüdüne dair Padişah’a gönderilen 14 Ramazan 1254/1 Aralık 1838 tarihli belge.)

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞLANGICINDA MENTEŞE SANCAĞINDA EŞKIYALIK (1914-MART 1915)

1. 1. Osmanlı Devleti'nde ve Mentеше Sancağında Eşkıyalık Faaliyetlerine Genel Bir Bakış

1. 1. 1. Osmanlı Devleti'nde Eşkîya Faaliyetlerine Genel Bir Bakış

16. yüzyıl itibariyle Akdeniz havzasında görülmeye başlanan hızlı nüfus artışı, işsizlik, siyasi ve iktisadi çıkmazlar Osmanlı Devletinde eşkıyalık faaliyetlerinin artışına sebep olmuştu.⁹² Fetih dönemlerinde yapılan savaşlar Anadolu'da yaşayan insan için bir ganimet ve iş kapısı vazifesi üstlenirken, 16. yüzyılın sonlarına doğru başlayan uzun süren savaşlar ve fetihlerdeki durgunluk Anadolu'daki insanın işsizliğini ve huzursuzluğunu artırmıştı.⁹³ Bu gibi huzursuzluklar ile beraber suhte olarak adlandırılan sözde öğrenim gören işsiz medreseli öğrencilerin de devlete karşı başkaldırıları ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu gibi olaylar Osmanlı Devletinin çoğu bölgesinde vücuda gelmeye başlamış ve 1592 senesinde Celali isyanının ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Ehl-i örfün (hükümet görevlileri) çevresinde işsiz sekban ve leventlerin toplanarak ahaliye musallat olmaları sebebiyle halk ile ehl-i örf arasındaki anlaşmazlık artmış ve Sultan III. Murat'ın Adalet Fermanları çıkartarak ehl-i örfeye karşı ahaliyi himaye eder bir politika izlemesiyle anlaşmazlık had safhaya gelmişti.⁹⁴ Adaletname olarak da anılan bu fermanlar, "*devlet otoritesini temsil edenlerin reyaya karşı bu otoriteyi kötüye kullanmalarını, kanun, hak ve adalete aykırı tutumlarını olağanüstü tedbirlerle yasaklayan*" bir padişah hükmüdür.⁹⁵ Bu adaletnamelerde Sultan Süleyman devrinin kanunlarının çiğnendiği, kanuna aykırı bidatlerle ahalden alınan vergilerin artırıldığı, taşrada bulunan görevlilerin halka zulmettikleri, eşkıyayı yakalamakla mükellef olanların eşkıya ile işbirliği yaptıkları gibi yoksuzluklar sıralanmış ve bunları men ederek gereken kanunların uygulanması emredilmişti.⁹⁶ Zamanla bu adalet fermanlarına karşı gelmeye başlayan emirler, leventler ve sekbanlar isyan etmişler ve Anadolu'da çoğu şehir ve kasabayı ele geçirmişlerdi.

⁹² İlgürel, a.g.m., s. 467.

⁹³ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s. 98.

⁹⁴ Akdağ, a.g.e., s. 355.

⁹⁵ Halil İncalcık, "*Adaletnameler*", *Belgeler Türk Tarih Kurumu Belgeleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3-4, 1965, s. 49.

⁹⁶ Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I (Klasik Dönem 1302-1606: Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s.324-325.

Celali isyanlarında büyük gruplanmalar Karayazıcı ile olmuştu. Karayazıcı isyanı, eşkıya çetelerinin paralı asker reisleri önünde yaptıkları isyanların ilk örneğidir.⁹⁷ Daha önce bir beyin kapısında sekban ya da bölükbaşı olarak bulunan Karayazıcı, Haçova Savaşı sonrasında kapısız kalmış, kısa zamanda etrafına celali şeflerini toplayarak Celali Başbuğu olmuş ve 20 bin sekbanı ile beraber kendi üzerine gelen Osmanlı sekbanlarını mağlup ederek büyük bir şöhret kazanmıştı.⁹⁸ Karayazıcı'nın köylere yağmalarken kullandığı “Her sakaldan bir tığ” sözü onun eşitlikçi zorbalığının delaleti idi.⁹⁹ Karayazıcı'yı ele geçirmek için görevlendirilen Karaman Beylerbeyi Hüseyin Paşa'nın, Karayazıcı'yı yakalamak yerine ona katılarak Celalilerin komutanlarından biri olması Karayazıcı'nın şöhretini daha da artırmıştı. Osmanlı Devleti çeşitli Vezirleri ve Beylerbeyileri “Celali Serdarı” olarak atamış ve Celaliler üzerine sefere göndermişti. Urfa'da yapılan kuşatma harekâtında Celaliler zor duruma düşse de savaşı kaybetmemiş ve Karayazıcı devlet ile anlaşmıştı. Karayazıcı, Osmanlı Devleti'ne kendisine katılan Hüseyin Paşa'yı teslim etmiş, tekrar yapılan muharebelerde Serdar Mehmet Paşa, Karayazıcı'ya yine üstünlük sağlayamayınca devlet Karayazıcı'yı Amasya Sancakbeyliği'ne atamıştı.¹⁰⁰ Bir asi lideri olan Karayazıcı'nın devlete karşı güç göstererek kısmen de olsa hâkimiyet sağlaması bütün Anadolu'da eşkıyalar için örnek teşkil etmişti.

17. yüzyıla doğru timar sisteminin de bozulmaya başlamasıyla timarsız kalan sipahiler, işsiz kalan eli silahlı sekban askerleri ve genellikle savaş zamanları isyan eden aşiretler o dönemdeki eşkıya gruplarını oluşturuyorlardı.¹⁰¹ Seferlerin de artması ile sekbanlar ve bölükbaşılar sefere çağırılıyorlar, ancak sefere katılmamalarından dolayı başsız ve kapısız kalınca atlarını ve karınlarını doyurmak için uğradıkları köy ve kasabalardan bedava yem, yemek ve para alıyorlardı.¹⁰² 1683 yılındaki Viyana bozgunu gerek asker firarilerine sebebiyet vermiş ve gerek taşrada devletin otoritesini zedelemeye başlamıştı. 18. Yüzyılın başından itibaren bölgesel güç ayanlara doğru kaymaya başlamış ve bu da bölgesel idarecilerin halka karşı zorbalıklarına ve fazla vergi almalarına sebebiyet veriyordu. Bu zorbalıktan bunalan halk çareyi soygunculukta ve eşkıyalıkta buluyordu.

---

⁹⁷ Yaşar, **a.g.t.**, s. 34.

⁹⁸ Akdağ, **a.g.e.**, s. 383.

⁹⁹ Yaşar, **a.g.t.**, s. 34.; William J. Griswold, **Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611**, Çev. Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2000, s. 21.

¹⁰⁰ Griswold, **a.g.e.**, s. 25-26.

¹⁰¹ İlgürel, **a.g.m.**, s. 467.

¹⁰² M. Çağatay Uluçay, **XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk hareketleri**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1944, s. 78.

Ayanlar güçlerini artırarak 1808 senesinde devlete Sened-i İttifak'ı imzalatarak güçlerini yasal hale getirmişlerdi. Sultan II. Mahmud kendisinin onay verdiği bu anlaşmaya rağmen devletin gücünü yeniden tesis etmek amacıyla önce Yeniçeri Ocağını kaldırmış ve akabinde modern ordu ve bürokrasi ile ayanların güçlerini kırmıştı.

Sultan II. Mahmud'un ayanların etkisini kırarak devlet otoritesini hâkim hale getirmesi bazı bölgelerde başkaldırlara sebebiyet vermişti. Özellikle 1820'li yıllardan sonra Yunan ayaklanmalarının artarak 1829 senesinde bağımsızlığa ulaşmasıyla Balkan topraklarında, Ege sahillerinde ve Akdeniz'de eşkıyalık ve korsanlık faaliyetleri artış göstermişti. Bu dönemden itibaren bilhassa Balkan topraklarında çıkan Rum ve Sırp ayaklanmaları siyasi neticelerle nihayetleniyordu. Bunlardan ayrı Karadeniz kıyılarında Kosak eşkıyası, Bağdat topraklarında Kızılbaş eşkıyası, Bağdat ve Basra civarında Urban eşkıyası ve Akdeniz'de İzbandut denilen korsanlar bu devrin eşkıyalarını oluşturuyorlardı.¹⁰³

1.1.2. 19. Yüzyıldan Birinci Dünya Savaşına Kadar Mentеше (Muğla) Sancağındaki Eşkıya Faaliyetlerine Genel Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nin siyasi, idari ve malî ıslahatlarının yaşandığı bir dönem olan 19. yüzyıl bölgesel bazda asayişsizlik eylemlerinin de meydana geldiği bir devirdi. Bölgesel idareci olan ayanların güçlenmesine karşı II. Mahmud devrinde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmişti. Bu doğrultuda Mentеше idaresi de bir mütesellim tarafından yerine getiriliyordu.

19. yüzyılın başlarında Mentеше Mütesellimi Tavaslı Osman Ağa idi. Osman Ağa 1829 senesinde Mentеше civarında eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan zeybeklerin ortadan kaldırılması için emir almıştı. Bu emir doğrultusunda ilk olarak eşkıyaya yardım eden Muğla'lı Batak Hacı Ahmet ve çevresindekileri ortadan kaldırmış, bundan bir ay sonra da Aydın'da türeyen Atçalı Kel Mehmet'in üzerine giderek isyanını bastırmada önemli rol oynamıştı.¹⁰⁴ Zeybeklerden başka bölgede bulunan konar-göçerler ve Yörükler de eşkıyalığa yelteniyorlardı. Yörüklerin ve konar-göçerlerin eşkıyalığa başladıkları zamanların daha çok savaş dönemleri olduğu söylenebilir. Devlet bu dönemlerde dağa çıkması muhtemel olan yörüklere orduda görev vererek muhtemel eşkıyalıklarına engel oluyordu. Yörüklere orduda görev verme hususu Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın isyan ederek

¹⁰³ İlgürel, **a.g.m.**, s. 468.

¹⁰⁴ Kürşat E. Uykucu, **Muğla Tarihi**, Gümüş Basımevi, İstanbul, 1983, s. 127.

Anadolu içlerine kadar ordusu ile geldiği zaman görülmüştü. Osmanlı Devleti bölgedeki Köyceğiz, Dalaman, Fethiye kazalarına muhafızlar göndererek güvenliği artırmış ve Marmaris Voyvodası'ndan Köyceğiz ve Dalaman civarındaki Tahtacı Yörüklerinin kullanılmasını istemişti.¹⁰⁵

Osmanlı Devleti'nin ekonomik olarak en gelişmiş bölgelerinden biri sayılan Batı Anadolu bölgesinde bol sayıda Levanten olarak adlandırılan Avrupalı tüccar, seyyah bulunuyordu. Bu bölgede yaşanan eşkıya faaliyetleri bölgede bulunan yabancı şahısları da etkiliyor ve konsoloslukları aracılığı ile İstanbul'a eşkıyalığın bitirilmesine dair taleplerini iletiyorlardı. Daha çok İzmir'de ve Aydın'da görülen bu duruma bazı zamanlar Menteşe'de de rastlamak mümkündür. Menteşe Sancağı sınırları içerisinde Avrupalıların kaçırılması, soyulması, yaralanması ve öldürülmesi gibi durumlarda Osmanlı Devleti suçluları en kısa sürede yakalayarak cezalandırmak çabası içinde oluyordu. Örneğin 27 Temmuz 1846 tarihli bir Ferman-ı Âli suretinde Menteşe Sancağı'na bağlı Banaz Kazasının Kızılbil mevkinde iki İngiliz beyzadesini öldürdüğü tespit edilen Hıyar oğlu Mustafa, Zeybek Mehmed, Mercan oğlu Halil İbrahim ve Gögen(?) oğlu Abdurrahman isimli şahısların bir yıldan beş seneye kadar prangaya bağlı olarak kürek cezasına çarptırıldıkları bildirilmiştir.¹⁰⁶ Bu kişilerden Mustafa'nın suçu tam olarak ispatlanmamış olmasına rağmen uygunsuz adam olduğu için bir sene kürek cezasına çarptırılması kararlaştırılmış ve bütün suçluların cezalarının bitiminde kefil ile serbest bırakılmaları kararlaştırılmıştı.

Menteşe sancağında sadece Aydın ve Denizli sınırındaki dağlık alanlarda eşkıya faaliyetleri görülüyor, Akdeniz'e kıyı olan Marmaris, Bodrum, Milas, Fethiye gibi kazalarda da görülüyordu. Dağlık alanda bulunan eşkıya suçunu işledikten sonra dağlarda gezinerek firar eder yahut yatağında saklanırdı. Denize kıyı olan kazalardaki eşkıyalar ise firar etme aşamasında Akdeniz'deki küçük adaları kullanırlar idi. Menteşe Sancağı'nda en gelişmiş liman olarak Milas'ın Güllük limanı söylenebilir. Bu liman ticari açıdan önemli olduğu gibi dış şehirlerden gelen insanların da sancağa giriş mevki olabiliyordu. Güllük limanının bu özelliği eşkıyalık için de limanı biçilmiş kaftan haline getiriyordu. 1883 senesinde Yörük Osman, Çakırcaoğlu Ahmed, Deli Mehmet, Büyük Cerit, Çallı Veli, Koca Arap, Parmaksız Arap, Harputlu Ömer, Kürt Mustafa, Bakırlı ve Piç Osman çeteleri Güllük Limanına gelerek

---

¹⁰⁵ Uykucu, a.g.e., s. 127.

¹⁰⁶ BOA, A.)MKT. (Sadaret Mektubî Kalemi) 47/21 (Menteşe Sancağı'na bağlı Banaz Kazasının Kızılbil mevkinde iki İngiliz beyzadesini öldürdüğü tespit edilen kişilere kürek cezası verilmesini içeren 3 Şaban 1262/27 Temmuz 1846 tarihli yazı.)

vapurdan inen kırk kişiyi dağa kaldırmışlardı.¹⁰⁷ Bu meşhur eşkıyalar bir hafta bölgedeki Kazıklı ormanında saklanmışlar ve on bir lira “fidye-i necat” olarak esirleri serbest bırakmışlardı.¹⁰⁸ Hükümet bu olay karşısında Aydın Valisi Ali Paşa’yı görevden almış yerine Evkaf-ı Hümayun Nazırı Mehmed Kamil Paşa’yı vali vekili olarak atamıştı. İki ay bölgede vekâleten valilik yapan Mehmed Kamil Paşa bölgede birçok eşkıyayı yakalatmış ve bölgenin asayiş durumuna dair bir layiha hazırlamıştı. Bu layihada şu tespitlerde bulunmuştu:

- *“Vilayette asayişin sağlanması için gerekli önlemler alınmamış ve bu olaylar önemsenmemiştir.*
- *Mülki idarecilerin “yolsuzlukları” had safhada olup, ayrıca vilayetin büyüklüğü ve işlerin yoğunluğuna oranla memurlar son derece yeteneksiz ve cahildir.*
- *Vilayetin dağ ve ormanlarında genellikle Yörükler ve aşiretler yaşamakta olup, bu göçebe halkı bir türlü iskân edilememiştir. Bu göçebeler çetelere her türlü yardımı sağlayıp, yataklık yapmaktadırlar.*
- *Aydın vilayetinde görevli jandarma taburları sayıca çok az olup, hiçbir işe yaramamaktadırlar.”¹⁰⁹*

Mehmed Kamil Paşa, layihasında belirtmiş olduğu hususları gidermek için valiliği döneminde jandarma sayısının artırılması, ehil kişilerin görevlendirilmesi, gezici takip müfrezelerinin oluşturulması gibi icraatlarda bulunmuştu. Kamil paşanın bu icraatları kısa süre için işe yarasa da görev süresinin kısıllığından dolayı kesin bir sonuca ulaşamamış ve devlet eşkıyalar için af çıkarmıştı.

Affin çıkarılmasından sonra bölgeye vali olarak atanan Hacı Naşit Paşa, affı kabul etmeyen eşkıyalar ile mücadeleye girmişti. Bu mücadelenin en önemli sebebi, devletin af çıkararak Rum eşkıyaların takibi için Kır serdarı olarak görevlendirdiği Türk eşkıyalara güvenmemesi idi. Affolunan zeybeklerin tekrar silahlanarak eşkıyalığa başlayabilecekleri ihtimalinden ötürü, Vali Hacı Naşit Paşa gizli bir tertip ile afta bulunan zeybekleri pusuya düşürerek öldürdü.¹¹⁰ Öldürülen zeybekler arasında daha sonra Ege vilayetlerinde yirmi yılı aşkın eşkıyalık yapacak olan meşhur Çakırcalı Mehmed Efe’nin babası Çakırcalı Ahmed Efe de vardı. Bu durum ahali nezdinde devletin verdiği sözü tutmayarak haksızlık ve adaletsizlik

---

¹⁰⁷ Yaşar, **a.g.t.**, s. 38.

¹⁰⁸ BOA, DH. MKT. 1341/57 (Güllük İskelesinden bazı şahısları dağa kaldırıp fidye alan Yörük Osman adlı eşkıyanın arkadaşlarından Söke ahalisinden olanların, kendi emvalinin satılarak mağdurlara tevzi edilebileceği hakkında Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Şaban 1300/25 Haziran 1883 tarihli yazı.)

¹⁰⁹ Yetkin, **a.g.e.**, s. 68.

¹¹⁰ Yaşar, **a.g.t.**, s. 39.

ile davranması fikrinin oluşmasına sebep olmuş; bu eşkıyaların çocuklarının ve bölgedeki bazı kişilerin ilerleyen tarihlerde uzun süren eşkıyalıklarına sebebiyet vermişti.¹¹¹

Ege ve Menteşe bölgesinde 19. yüzyılın sonlarından itibaren eşkıyalığa yeni bir sayfa açan Çakırcalı Mehmed Efe damgasını vurmaya başlamıştı. 1883 yılında babası Ahmed Efe'nin pusuya düşürülerek öldürülmesi sonucu yetim kalan Çakırcalı, babasının en önemli yatağı ve dostu olan Hacı Eşkîya tarafından yetiştirilmişti. Hacı Eşkîya tarafından sürekli olarak intikam alması fikriyle yetiştirilen Çakırcalı, gençlik dönemini tütün kaçakçılığı yaparak geçirmiş ve bu sayede gelecekteki eşkıyalık mekânlarından olacak olan Bozdağlar, Madran, Karıncalıdağ ve Beşparmak dağlarını öğrenmişti. Çakırcalı Mehmed Efe ilk cinayetini babalığı Hacı Eşkîya'yı aldatarak başka biriyle evlenen Hacı Eşkîya'nın eski karısını ile evlendiği adamı öldürerek işlemişti. Kısa bir süre İzmir'de hapis yatmış olmasına rağmen delilin bulunamamasından dolayı beraat etmiş ve akabinde 1896 yılında babasının intikamını almak üzere dağa çıkmıştı. Çakırcalı, Hacı Eşkîya'nın yardımları ve babasının da namı ile Ege dağlarındaki göçebelere ve köylülere kendisine yataklar oluşturmuş ve bölgedeki toprak ve para sahiplerine karşı soygunlara başlamıştı. Fakir köylüyü hem diğer eşkıyalara karşı hem de mültezimlere karşı koruyan Çakırcalı bölgedeki köylülerin sevgisini kazanmış, bu sebeple takip müfrezeleri ve jandarma tarafından yakalanamamıştı. Babasını öldüren Hasan Çavuş'un Çakırcalı'yı yakalamak için ailesine, köylülere yapmış olduğu eziyetlerle Hasan Çavuş'a daha da kinlenen Çakırcalı, 1901 senesinde Hasan Çavuşu öldürerek intikamını almıştı.¹¹²

Çakırcalı Mehmed Efe'nin süregelen eşkıyalıkları ve ahali tarafından sevilmesinden dolayı yakalanamaması devletin başka çözümler aramasına sebep olmuştu. Bu sebep de Çakırcalı'nın adamları ile beraber affedilmesiydi. Mehmet Kamil Paşa'nın ikinci Aydın Valiliği süresinde Çakırcalı Mehmed Efe, Osmanlı Devleti'ne af şartlarını öne sürmüş ve şartları kabul edilerek 1904 senesinde Padişahın iradesi ile affedilmiş ve Kır Serdarı tayin edilmişti. Affa göre Çakırcalı ve adamlarını silahlarını bırakmayacak, Çine'nin Akçaova köyünde yaşayacak ve bu köye jandarma, tahsildar giremeyecek, vergileri Çakırcalı toplayıp devlete verecekti.¹¹³ Ağır olan bu şartları devlete kabul ettiren Çakırcalı, Birgi kazasında Kaymakam Hilmi Bey'in ve Takip Komutanı Binbaşı Ahmet Bey'in de katılımı ile af törenini

¹¹¹ Yetkin, **a.g.e.**, s. 69, Yaşar, **a.g.t.**, s. 39.

¹¹² Yaşar, **a.g.t.**, s. 83-90.

¹¹³ **a.g.t.**, s. 97.

yaptırmıştı.¹¹⁴ Çakırcalı'nın ağır şartlarını devlete kabul ettirerek düze inmesi¹¹⁵ ile bölgede zaten sarsıntıda olan devlet otoritesi iyice azalmıştı. Çakırcalı'nın düze inmesi ile diğer çeteler dağa çıkmış ve devlet tekrar takip müfrezelerini eşkıya takibinde görevlendirmeye başlamıştı. Kır Serdarı olan Çakırcalı da bazı zamanlar eşkıya takibinde buluyordu. Ancak bu takipler sonuç vermemiş ve Ege dağlarında ve şehirlerinde asayişsizlik hüküm sürmeye devam ediyordu. Osmanlı Devleti bundan dolayı 1905 senesinde dağdaki çeteler için büyük af ilan etti. Bu af ile Gökdeli çetesi ve Çakırcalı'nın hasmı olan Çamlıcalı çetesi ile yirmiye yakın çete düze inmişti. Çakırcalı Mehmed Efe, Çamlıcalı Hüseyin'in düze indiğini duyunca devletin kendisine oyun oynadığı düşüncesine kapılarak Çamlıcalı çetesini pusuya düşürmüş, çete reisi Hüseyin haricinde adamların hepsini öldürerek bir anlamda eşkıyalığa geri döndüğünü ilan etmişti.¹¹⁶

1905 senesinin Nisan ayında tekrar dağa çıkan Çakırcalı vakit kaybetmeksizin soygunlarına başlamıştı. İzmir ve Aydın'daki zenginlerden yüklü miktarlarda para alan Çakırcalı'nın takibinde Umum Takip Kumandanı unvanıyla Kara Sait Paşa görevlendirilmişti. Sait Paşa, Çakırcalı'nın sıkı bir takipçisi de olsa Çakırcalı'yı yakalayamıyor sadece ona yataklık edenleri yahut ettiğini düşündüğü kişileri, akrabalarını sorguluyor ve sürgün cezası ile cezalandırıyordu. Sait Paşa'nın ve takip müfrezelerinin köylülere de tahkikat yapma bahanesi ile türlü işkenceler ve zorbalıklar yapmaları köylünün eşkıyaya yakınlaşmasına sebep oluyordu. Çakırcalı Mehmed Efe'nin yaptığı her soygunda hemen peşinde olan Sait Paşa, takibi yoğunlaştırırsa da Efe'yi yakalayamıyordu. Sait Paşa'nın sağlık sorunlarını ileri sürerek istifa etmesinden sonra daha rahat bir ortama kavuşan Çakırcalı, Menteşe Sancağına geçerek 8 Mart 1906 günü Milas'ın zenginlerinden Manolaki Hacı Porduromus'un iki oğlunu dağa kaldırarak dört bin lira fidye talep etmiş ve ardından 11-12 Mart 1906 günü de Kuyucak civarındaki postayı soymuştu. Sait Paşa'nın istifası, yabancı uyruklulara karşı olan eşkıyalık hareketleri, posta vurgunu ve eşkıyadan dönme takipçilerle iş becerilememesi karşısında yönetim iyice yılarak gündemine tekrar affı almıştı.¹¹⁷

1906 senesinde Sultan II. Abdülhamid'in cülusunun otuzuncu yılı olması dolayısıyla genel af ilan edildi. Bu af ile beraber Batı Anadolu'da eşkıyalar tekrar meydana bırakılmıştı. Bu aftan sonra bölgede tekrar asayişin azalmaya başlamasından dolayı devlet tekrar takip yöntemini devreye sokmuş ve Kara Sait Paşa'yı ikinci kere göreve getirmişti. Sait Paşa

¹¹⁴ Yetkin, a.g.e., s. 98.

¹¹⁵ Düze inmek eşkıya jargonunda affedilmek demektir.

¹¹⁶ Yetkin, a.g.e., s. 101.

¹¹⁷ a.g.e., s. 109.

göreve başlar başlamaz bir beyanname kaleme aldı. Bu beyannamenin ilk bölümünde takip müfrezelerinin köylerde kendilerini ve hayvanlarını besleme, ihtiyaçlarını giderme karşısında köylülere ücret ödemeleri gerektiği belirtiliyordu. İkinci bölümü ise eşkıyalık bölgesindeki köylülerin tüfek, tabanca, bıçak gibi silahları bulundurmasının tamamen yasaklanmasıydı. Silah ile yakalanan köylü itaat etmeme suçunu işlemiş olacak ve eşkıya muamelesi görecekti. Sait Paşa, Çakırcalı Mehmed Efe'den de silahını teslim etmesini istemiş, Çakırcalı bunu reddederek üçüncü kere dağa çıkmıştı. Çakırcalı bu kez faaliyetlerini son derece artırmış bölgedeki zenginlere ve yabancı uyruklulara korku salmaya başlamıştı. Fransız ve İngiliz konsolosların sıkıştırmasıyla Vali Kamil Paşa ve Takip Kumandanı Kara Sait Paşa, Çakırcalı'yı yakalamak adına faaliyetlerini hızlandırmışlardı. Çakırcalı'yı bir ay içerisinde yakalayacağına dair gazeteye ilan bile veren Kara Sait Paşa buna muvaffak olamamış ve çete karşısında başarısız olmasının sebebini emrinde çalışan jandarma subay ve neferlerine bağlayan bir rapor tanzim ederek seraskerliğe bildirmişti. Raporunda ayrıca Vali Kamil Paşa'dan da rahatsızlığını ve vilayette asayişin olmadığını dile getirmişti. Vali Kamil Paşa da Sadrazam Ferit Paşa'nın kendisinin siyasi rakibi olarak kendisini alt etmek amacıyla Sait Paşa aracılığı ile Çakırcalı'yı tekrar dağa çıkarmak için kışkırttığını düşünüyordu. Kamil Paşa'ya göre Kara Sait Paşa, Sadrazam Ferit Paşa'nın emriyle Çakırcalı'yı kışkırtarak dağa çıkmasına sebep olmuş ve takibinden sorumlu olduğu eşkıyayı yakalamayarak vilayetin asayişini bozmuştu. Bütün bunların sonucunda vilayette asayişsizliğin yükselmesi, yabancı müdahalesinin gündeme gelmesi sebepleri ile Vali Kamil Paşa ve oğlu Sait Paşa görevden alınmıştı.¹¹⁸

Kamil Paşa yerine valiliğe Faik Paşa atanmıştı. Ancak Çakırcalı'nın yakalanması ile ilgili yine başarıya ulaşamamış ve 1907 senesinde Çakırcalı'yı tekrar affedilmişti.

24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile 23 Temmuz 1908 tarihinden önce suça karışanlar için umumi af ilan edildi.¹¹⁹ Bu af ile hapisanelerde bulunan pek çok suçlu serbest bırakıldı. Serbest kalanlar arasında eşkıyalar, eşkıyaya yataklık ve kılavuzluk edenler de bulunmaktaydı. Başlangıçta II. Meşrutiyetin halk üzerindeki olumlu etkisi sebebiyle olsa gerek bölgede büyük eşkıya faaliyetleri görülmedi. 1908 yılının kışından itibaren İzmir ve Aydın dağlarında yer yer eşkıyalar görülmeye ve soygunlar yapmaya başlamışlardı.

---

¹¹⁸ Yetkin, a.g.e., s. 112-116.

¹¹⁹ a.g.e., s. 118.

II. Abdülhamid döneminde basında var olan sansürün de kalkması ile özellikle İzmir medyası asayişsizliği konu edinen bolca haber yapıyordu. Örneğin Ahenk gazetesi Aydın Vilayeti sınırları içerisindeki eşkıyalığın çözümlerine dair gazeteye yazı göndermek üzere bir yarışma düzenlemişti. Bu yarışmaya dört yazı gönderildi. Bu yazılardan birincisi bölgede idare-i örfiye ilan edilerek güçlü bir ordunun bölgede bulunmasını öneriyordu. İkinci yazı Ahenk gazetesinin köşe yazarı İdris Şinasi tarafından yazılmış olup onun düşüncesi eşkıyalığın sembolü sayılan zeybek kıyafetinin yasaklanmasıydı. Üçüncü yazıyı Jandarma Yüzbaşısı Saadettin Bey kaleme almış olup eşkıyalığın özünde eğitimsizlik unsurunun var olduğunu, halka iyi davranarak halkın desteğinin alınması fikrini öne sürmüştü. Son yazıyı yazan kişi olan Denizli Reji Ziraat Kontrol Memuru Haki Bey ise jandarmaların cahil, yeteneksiz ve yaşlı olduklarını söyleyerek eşkıyalığı engellemeye muktedir olmadıklarını bildirmişti.¹²⁰

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Batı Anadolu'nun meşhur eşkıyası Çakırcalı Mehmed Efe ise afta bulunuyordu. II. Meşrutiyetin ilanından önce affedilmiş olan Çakırcalı kır serdarı olarak da bazı çetelerle çarpışuyordu. 1909 senesinin Eylül ayında Binbaşı Rüstem Bey'in takip müfrezesi ile beraber Tekelioğlu çetesini takip ederken Çakırcalı'nın bulunduğu Kayaköyü'ne girmesi ile devletle arasındaki af sözleşmesinin bozulduğunu düşünen Çakırcalı Rüstem Bey'i öldürerek tekrar dağa çıkarak eşkıyalığa başlamıştı.¹²¹ Çakırcalı'nın uğradığı son affi da bozarak dağa çıkması bölgede tekrar büyük asayişsizliklere sebep olacaktı.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Rumeli bölgesinde başlayan huzursuzluklara karşı Osmanlı Devleti hem asayiş tekrar hâkim kılmak hem de Avrupa baskısını engellemek amacıyla 21 Eylül 1909 tarihinde "Rumeli Vilayeti'nde Şekavet ve Mefsedetin Men'i ve Mütecasirlerinin Takib ve Tedibi Hakkında Kanun Layihası"nı çıkarmıştı.¹²² Aydın Vilayeti sınırları içerisinde de asayişsizliğin arttığını öne sürerek bu kanunun Aydın bölgesindeki çeteleri de kapsamaması isteğinde bulunan Aydın mebusları 3 Ekim 1909 tarihli irade Men-i Şekavet Kanunu'nu yürürlüğe koydurmuşlardı.¹²³ Men-i Şekavet Kanunu'na göre bölgede eşkıyalığı engellemek halka düşüyordu. Dört kısımdan oluşan Men-i Şekavet Kanunu'nun ilk kısmı takip kuvvetlerinin çalışma yöntemlerini, ikinci kısmı köylerin ve yolların korunma esaslarını, üçüncü kısmı eşkıyanın yakalanması ve ihbarı gibi konularda halka yüklenen

¹²⁰ Yetkin, **a.g.e.**, s. 120-121.

¹²¹ **a.g.e.**, s. 128-129.

¹²² BOA, DH. MUİ. (Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi) 17-3/8 (Çeteler nizamnamesi. 8 Zilkade 1327/21 Kasım 1909.)

¹²³ Yetkin, **a.g.e.**, s. 133.; BOA, DH.MUİ. 2-5/19 (Çeteler Nizamnamesinin Suret-i tatbikini içeren 24 Muharrem 1328/5 Şubat 1910 tarihli yazı.)

görevler, dördüncü kısmı ise sürgün, idam, hapis gibi cezaları içeriyordu. Bu kanun ayrıca yargılama yapmak ve cezalara karar verilmesi Divan-ı Harplerin kurulmasına da olanak sağlamıştı. Bu Divan-ı Harplerin idam haricindeki vereceği cezaları vali onaylayarak yürürlüğe koyacak ve cezalar istinaf ve temyiz edilme hakkına sahip olmadan uygulanacaktı.¹²⁴

Çakırcalı'nın yakalanamamasına Osmanlı Devleti'nin çözümü ailesinin sürgün edilerek mallarına el konması idi. Çakırcalı ve kızanları 1910 senesinin Mart ayında gıyaben idama çarptırılmışlar, kendilerinin ve ailelerinin bütün gayrimenkullerine, altınlarına, ziynet eşyalarına el konulmuştu.¹²⁵ Ayrıca Çakırcalı'ya ve kızanlarına yataklık edenler de Divan-ı Harbe sevk edilerek sürgün yahut hapis cezası alıyorlardı. Takip müfrezelerine yardımcı olarak ahaliden gönüllüler ile beraber Teşkilat-ı Mahsusa'dan Kuşçubaşı Eşref ve adamları da bulunuyorlardı. Kuşçubaşı ve adamlarının Çakırcalı'yı yakalamak amacıyla ailesinin evlerini yakıp bahçelerini yağmalayarak ailesini sürgüne göndermeleri Çakırcalı'nın büyük bir eylem yapmasına sebep olmuştu. Çakırcalı, 12 Mayıs 1910 tarihinde Çine'nin Söğütçük mevkiinde Muğla'ya giden postayı soyarak 594 bin kuruş para gasp ederek postayı koruyan jandarmaları da esir almıştı.¹²⁶ Çakırcalı'nın bu büyük posta vurgunu gazetelerde haber olmuş ve ahalinin Çakırcalı'ya olan bağlılığını kırmak amacıyla Çakırcalı'nın daha önce hükümet malına el koymadığı hatırlatılarak maneviyatının kırıldığı, artık vatanperverlikten vazgeçtiği belirtilmişti.¹²⁷

Çakırcalı'nın postayı yağmalayarak bu kadar büyük bir paraya el koyması görevlilerde ihmal veya işbirliği ihtimalinin konuşulmasına sebep olmuştu. Dönemin Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa posta vurgunun üzerine gitmek ve Çakırcalı'yı ele geçirmek amacıyla ona yatak olması muhtemel köylüleri sorgulatmış ancak bir sonuca ulaşamamıştı. Posta vurgunundan ele geçirdiği paraları yataklarına dağıtan Çakırcalı'nın 29 Mayıs 1910 tarihinde Köyceğiz'in Çamköy civarından köylülerle çatışarak iki köylüyü öldürdüğü tespit edilmişti. Bu iki köylü Çakırcalı ve kızanlarını görerek onları yakalamak amacıyla ateş açmaları sonucu öldürülmüşlerdi. Bu bölgeden firar eden Çakırcalı Gülceli köyüne gelerek muhtarın evini

---

¹²⁴ Yetkin, **a.g.e.**, s. 133-134.

¹²⁵ Yaşar, **a.g.t.**, s. 167.

¹²⁶ Yaşar, **a.g.t.**, s. 179-180.; Yetkin, **a.g.e.**, s. 143.; *BOA*, DH.MUİ., 2-7/15 (Çakırcalı'nın Muğla postasından gasp ettiği paralar ve yapılan takibat hakkında Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Mayıs 1326/16 Mayıs 1910 tarihli yazı).

¹²⁷ Yaşar, **a.g.t.**, s. 181.

basarak erzak tedarik etmiş ancak ahalinin toplanarak Çakırcalı'nın izini bularak çetesine saldırması sonucu çatışma çıkmış ve akabinde çete tekrar firar etmişti.¹²⁸

Köylülerin çeteye karşı çıktıkları anda saldırıya geçmeleri köylüler ve takip müfrezeleri nezdinde olumlu idi. Köylülerin çeteye karşı birleşerek saldırıya geçmeleri ve çetenin bu saldırı karşısında firarı tercih etmesi moralleri yükseltmişti. Devlet de bunu gördüğü için halka güvendiğini ve bu çabaların devamını istediğini göstermek amacıyla köylülere silah dağıtmaya başlamıştı. Bütün bu olumlu gelişmeler bölge insanlarının eşkıya takibinde gönüllü olarak bulunması sürecini hızlandırmıştı. Çakırcalı'nın firarından sonra Muğla, Aydın ve İzmir civarında yoğunlaşan bir takip başlamıştı. Teşkilat-ı Mahsusacı Kuşçubaşı Eşref müfrezesi, takip müfrezeleri ve gönüllülerden oluşan bu takip ekibi 6 Haziran 1910 tarihinde Alaşehir civarında Çakırcalı'yı kısırmıştı. Çatışmanın başlaması üzerine civar köylerden gönüllülerin de katılımı ile sayı artmıştı. Ancak Çakırcalı biri Müfrezeye Kumandanı Koca Mehmed olmak üzere dört kişiyi öldürüp altı kişiyi de yaralayarak tekrar kaçmayı başarmıştı. Bu muhitten kaçan Çakırcalı'nın izine 13 Haziran 1910 tarihinde Birgi'nin Cevizalanı bölgesinde rastlanılmış ve çatışma çıkmıştı. Bu çatışmada Çakırcalı ve iki kızını hafif olarak yaralanmış, iki kızını da öldürülmüştü. Ancak bölgenin sarp olması ve Çakırcalı'nın bölgeye oldukça aşina olması yine firar etmelerini sağlamıştı.¹²⁹

Çakırcalı ve çetesinin yakalanamaması bölgede sürekli olarak gerginliğe sebebiyet veriyor ve bu durumun ilk muhatabı Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa oluyordu. Mahmud Muhtar Paşa, çetenin yakalanması ve bölgenin istikrara kavuşması için hükümetten bazı taleplerde bulundu. Bu talepleri şunlardı:

“1. Takip için aylık 1.000 liranın tahsis edilmesi ve Mart ile Nisan maaşını alamamış olanların maaşlarının ödenmesi,

2. Jandarma bölüğünden çıkan erlerin şimdilik Aydın vilayetinde kalması,

3. Altı yüz mevcutlu dört tabur teşkil edilerek takibe tahsis edilmesi,

4. Aydın'a bir mıntika kumandanı tayini,

¹²⁸ Yaşar, **a.g.t.**, s. 183-184.

¹²⁹ **a.g.t.**, s. 184-187.

5. Aydın mutasarrıfıyla Çine ve Bozdoğan kaymakamlarının değiştirilmesi ve Aydın mutasarrıflığına İsmail Şerif Paşa'nın tayini,

6. Vilayetçe talep edilmesi durumunda gereken noktalarda ihtiyat erlerinin silâh altına alınabilmesi için gereken yerlere emir verilmesi.”¹³⁰

Mahmud Muhtar Paşa'nın bu talepleri hükümet tarafından yerine getirilememiş ve bölge tekrar asayişsizliğe terk edilmişti. Eşkıya takibinde görevli askerlere maaş verilememesi, silah-mühimmat eksikliği, tecrübesizlik, müfrezelerin azlığı, idarecilerin ehil olmamaları gibi nedenler eşkıyalığın artmasına sebebiyet veriyordu. Bu durum da şüphesiz Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın ve diğer mülki amirlerin görevini yerine getiremediği fikrinin ortaya çıkmasına neden oluyordu. Bölgede eşkıyalığın önüne geçmek için gazeteler de fikirlerini beyan ediyorlardı. Bu fikirler arasında ilk olarak halk nezdindeki Çakırcalı imajının değiştirilmesi gerektiği yer alıyordu. Çakırcalı'nın halka dair daha önce olan himayesi ve muhabbeti, onu halk nezdinde bir kahramana dönüştürmüştü. İlk olarak bu imajın yıkılarak Çakırcalı'nın “*katil, hırsız, cani, şerir, melun*” gibi sıfatlara layık olduğu belirtiliyor ve bu tabirler gazetelerde kendisi ile ilgili yazılarda kullanılıyordu.¹³¹

Çakırcalı Mehmed Efe kadar büyük ve ses getirici olmasa da bölgede başka eşkıyalar da faaliyetlerde bulunuyorlardı. Örneğin Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Receb 1327 tarihli belgede Muğla'ya bağlı Künk köyüne giden üç eşkıyanın, Avcı köyünden Süleyman Çavuşu ve kayınpederi İsmail'i gasp ederek yirmi bir lira ve yirmi dört mecidî altınlarına el koydukları bildirilmişti. Aynı belgede olayın olduğu gün Aydın sancağından ve Çine, Nazilli, Bozdoğan, Karacasu kazalarından müfrezelerin çıkartılarak takibe başlandığı yazılmıştı. Ancak köy ahalisinin gördüklerini haber vermemeleri, bazı köylülerin eşkıyayı himaye ederek saklaması nedenleriyle müfrezelerin bu eşkıyaları yakalayamadıkları belirtilmişti.¹³² Eşkıya takibinde yaşanan sorunlar dikkatleri takip müfrezelerine ve komutanlarına çekiyordu. Gazetelerde eşkıya takibinde bulunan jandarmaların çok az olduğu vurgulanıyordu. Söke'den Köylü gazetesine gönderilen bir mektupta “*Beş jandarma ile memleket mi, hapisane mi, hükümet kapısında mı, vali, mutasarrıf ve kaymakamların kapıcılığını mı, mahkeme işlerinin arkasını mı, rejeye yardım*

¹³⁰ Yaşar, a.g.t., s. 190.

¹³¹ a.g.t., s. 193.

¹³² BOA, DH. MUİ. 1-01/82 (Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Şaban 1327 / 1 Eylül 1909 tarihli belge.)

mi? Avrupa'dan gelen misafir olursa onu gezdirmeye mi, vukuata koşmaya mı, av avlayacaklara yoldaşlığa mı?! Hangisine yetişir?" cümleleriyle jandarma azlığı dile getirilmişti. Takip Kumandanı Ali Paşa da eleştirilerden nasibini alıyordu. Ehl-i keyif bir adam olduğu ve eşkıya takibine araba ile gittiği söylenen Ali Paşa için "Osmanlı tavşanı araba ile arar" benzetmesi kullanılmıştı.¹³³ Ali Paşa'ya göre ise eşkıyalığın önlenememesinde Yörük, Tahtacı ve Çepni aşiretlerinin önemli payı vardı. Batı Anadolu dağlarında göçebe olarak yaşayan bu aşiretlerin çoğu zeybek çetesiyle ve Çakırcalı ile yakın ilişkileri vardı. Aynı dağları, ormanları paylaşmış olmalarından dolayı birbirlerini korumuş ve kollamışlardı. Ali Paşa'ya göre vahşi hayvanlardan farkı olmayan bu üç aşiret eskiden beri eşkıyayı koruyup kollamayı bir dini hüküm olarak kabul etmiş idi ve üç beş ayda fikirlerini değiştirmek kolay değildi.¹³⁴ Eşkıyaya yataklık yaptığı söylenen bu aşiretler takip müfrezeleriyle karşılaştıkları zaman işkenceye ve kötü muameleye maruz kalıyorlardı. Bu durum aranan eşkıyaların yakalanmasını sağlamadığı gibi jandarmanın köylü üzerindeki imajının da çizilmesine sebep oluyordu.

Çakırcalı'nın yakalanamaması ve diğer asayişsizlik olaylarının artması bölgede huzursuzluğu artırmıştı. Takip Kumandanı Ali Paşa gerekli tedbirleri görüşmek üzere İstanbul'a gitmişti. Bölgedeki asayişsizlik ve Çakırcalı ile ilgili Servet-i Fünun ve La Turkie gazetelerine mülakat da veren Ali Paşa bölgede Çakırcalı'dan başka eşkıya kalmadığını bildirmişti. Çakırcalı'nın neden yakalamadığını ise köylülerle akrabalık ilişkileri kurmasına, kendine mahsus sosyalist bir sistem kurarak köylüyü kendine bağlamasına ve dağlarda yaşayan Yörüklerin sürekli olarak eşkıyaları korumasına bağlamıştı. Ali Paşa'nın eşkıyalığın çözümüne dair Dahiliye Nezaretine sunacağı teklifler ise şunlardı:

1. Eşkıyanın bulunduğu beş kazadaki rediflerin silahaltına alınarak bunlara belirli bir tarih verilerek bu tarihe kadar Çakırcalı ölü ya da diri ele geçirilmezse askerlerin Yemen'e sürüleceği,

2.Eşkıyaya yardım eden köylülere gerekli cezaların verilmesi,

3. Vilayete 50 bin asker gönderilmesi.¹³⁵

Ali Paşa'nın gerçekleştirilmesi zor bu istekleri yanında Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa da eşkıya çözümüne dair Dahiliye Nezaretinden daha makul taleplerde bulunuyordu:

¹³³ "Asayişe Dair: Çakırcalı Münasebetiyle", **Köylü**, 2 Eylül 1326/16 Eylül 1910, s.1; Yaşar, **a.g.t.**, s. 202.

¹³⁴ Yaşar, **a.g.t.**, s. 205.

¹³⁵ **a.g.t.**, s. 213-215.

“1. Tecrübeli ve muktedir bir takip kumandanı muavininin tayin edilerek bu muavinin maiyetine de seçeceği bir zabıt verilmesi,

2. Söz konusu takip kumandanı muavininden ve yanına verilecek zabıt ile kaza kaymakamlarından müteşekkil bir istihbarat heyeti oluşturulması,

3. Jandarma taburlarının şiddetle ihtiyaç duyduğu zabıtların gönderilmesi ve işe yaramayan zabıtların değiştirilmesi,

4. Eşkıya takibiyle görevli olan askeri kıtaların her ne surette olursa olsun en azından iki katına çıkarılması,

5. Asayiş tedbirlerinin yalnızca Çakırcalı’ya karşı olmayıp her türlü eşkıyalığa karşı alınması gerektiğinden, “Rum ve Yunan eşkıyası”na karşı sahillerin sürekli olarak gözlem altında tutulması için iki torpido ve istimbotun bir an önce gönderilmesi,

6. Eşkıya takibine tahsis edilen paranın düzenli olarak gönderilmesi.”¹³⁶

Vali Mahmud Muhtar Paşa’nın bu talepleri arasından sadece takip kumandanı muavininin atanması kabul edilmiş ve Erkân-ı Harp Miralayı Nasuhi Bey atanmıştı. Diğer talepler Dahiliye Nezareti tarafından Harbiye Nezaretine gönderilmiş ancak Harbiye Nezareti bu talepleri reddetmişti. Vali Mahmud Muhtar Paşa eşkıyalığa dair çözüm bulamamasından dolayı bilhassa İzmir ve İstanbul basınında yoğun eleştirilere maruz kalması üzerine Kasım 1910’da görevinden alınarak Bahriye Nazırlığına getirilmiş, yeni vali olarak ise Hüseyin Nazım Paşa görevlendirilmişti.¹³⁷

Nazım Paşa göreve geldiğinde Takip Kumandanı Ali Paşa ve muavini Nasuhi Bey tarafından Çakırcalı’nın yakalanmasına dair raporlar aldı. Bu raporlardan en önemlisi Nasuhi Bey tarafından kaleme alınan bölgedeki bazı mevkilere jandarma karakolu yapılması gerektiği idi. Eşkıyaların önemli geçit yollarına jandarma karakollarının yapılarak yetişmiş jandarma neferlerinin buralarda bulunması asayişsizliği engelleyebilirdi. Takip kumandanı Ali Paşa’nın da uygun görmesi ile Vali Nazım Paşa’dan karakol inşası için para talebinde bulunuldu. Nazım Paşa’nın karakol inşasına dair Dahiliye ve Harbiye Nezaretleri ve Umum Jandarma Kumandanlığına yazdığı yazılar sonucu karakol inşası için 2000 lira civarında bir meblağ

¹³⁶ Yaşar, **a.g.t.**, s. 216.

¹³⁷ **a.g.t.**, s. 217.

belirlenmiş, ancak Umum Jandarma Kumandanlığı bu karakollardan ileride istifade edilemeyeceği düşüncesiyle inşasını gereksiz bulmuştu.¹³⁸

Nazım Paşa'nın valiliği döneminde İstanbul'dan taleplere olumsuz cevaplara jandarma eksikliği de eklenmiş olmasına rağmen eşkıyalara karşı mücadele devam ediyordu. Jandarma eksikliği yine başıbozuk eşkıya çeteleriyle giderilmeye çalışılıyordu. Başıbozuk çetelerinin eşkıya takip etmek bahanesi ile köylülere yaptıkları zorbalıkların yanına devletin içinde bulunduğu malî krizin de eklenmesi eşkıya ile mücadeleye olumsuz olarak yansımaya başlamıştı. Takip Kumandanlığının ihtiyaçları için talep edilen paranın çoğu zaman gelmemesi ya da geç gelmesi başta Takip Kumandanı Ali Paşa olmak üzere diğer askerleri sıkıntıya düşürüyordu. Nitekim Dahiliye Nezaretinden talep olunan paraların gelmemesi, takip müfrezelerinin maddi sıkıntı çekmeleri ve bu durumdan dolayı eşkıya takibinde zorluk yaşanması gibi sebeplerden ötürü Ali Paşa 22 Ocak 1911 tarihinde görevinden istifa etmişti.¹³⁹ Dahiliye Nezareti eşkıya takibinde sıkıntı yaşanmaması için Ali Paşa'nın istifasını reddederek talep ettiği paraları göndermişse de eşkıya takibinde para sıkıntısı bölgede devam etmekte idi.

Kış aylarından dolayı bölgede eşkıyalık faaliyetleri azalmaya başlamıştı. Bahar mevsiminin gelmesi ile eşkıyaların tekrar hareketleneceği bilinen bir gerçektir. 1911 senesinin bahar aylarından itibaren gerek Çakırcalı gerek başka eşkıyalar ortaya çıkmaya başlamışlardır. 1911 senesinin Nisan ayında Çakırcalı çetesinin önemli kızanlarından Çoban Mehmed bir ihbar sonucunda takip müfrezeleri tarafından öldürülmüştü. Ödemiş'in Mumcular köyünde ailesinin yanında bulunan Çoban Mehmed müfrezeler tarafından abluka altına alınmış, Mehmed'in evden çıkmaması üzerine ev ateşe verilerek evden çıkması sağlanmış ve müfreze tarafından öldürülmüştü. Kızanlarından birinin ihbar sonucu öldürülmesinden sonra Çakırcalı'nın intikam alacağı tüm bölgede konuşulmaya başlanmıştı. Çetesinin hakimiyet sağlamanın, ahaliye ve devlete gücünü ispat etmenin yolunun ihanete karşı ceza vermekten geçtiğini bilen Çakırcalı, ihbarı yapan kişinin Kireli köyü muhtarı İbrahim Çavuş olduğunu öğrenmişti. Çakırcalı çetesinin birlikte 1 Mayıs 1911 günü İbrahim Çavuşun evini yakmış, yangından kaçan İbrahim Çavuşu, eşini ve oğlunu kurşuna dizmişti. İntikamını

---

¹³⁸ Yaşar, **a.g.t.**, s. 228.

¹³⁹ **a.g.t.**, s. 234.

Çoban Mehmed'in öldürülmesi şekliyle alan Çakırcalı, köyden çıkarken köylülere “ne tarafa gittiğimi hükümete haber verirseniz sizi de böyle yaparım” diyerek tehdit etmişti.¹⁴⁰

Çakırcalı'nın bire karşı üç kelle aldığı bu vukuatından sonra tüm bölge tekrar Çakırcalı'yı konuşmaya başlamış, neden yakalamadığına ve nasıl yakalanacağına dair fikirler ortaya atılmaya başlamıştı. Bu olaydan sonra bazı eşkıyalar yine Çakırcalı adına faaliyette bulunmaya başlamışlardı. Takip müfrezeleri yer yer bu çeteleri yakalasa da Çakırcalı çetesi yakalanamıyordu. 1911 senesinin Haziran ayında Çerkez Mahmud isimli birinin teşvikiyle silahlanan bir Çerkez çetesi Ahmediye ve Sultaniye isimli köyleri basarak, Çakırcalı adına evleri yağmalamışlar ve kadınların ziynet eşyalarını gasp etmişlerdi. Çerkezlerle eskiden beri ihtilafı olan Çakırcalı'nın adının kadınlara musallat olmaya karışması kendince kabul edilebilir bir şey değildi ve buna karşılık vermesi gerekirdi. Namına leke sürülmesinden dolayı intikam peşinde olan Çakırcalı 14 Temmuz 1911 günü çetesiyle beraber Ahmediye köyünün yakınındaki bir tarlada pusuya yatmış, pusuya düşen Çerkez Mahmud'u öldürerek oğlunu yaralamış ve dönüş yolunda karşılarına çıkan iki Çerkez'i de öldürerek intikamını almıştı. Akabinde köyün adam toplayarak Çakırcalı'nın peşine düşmesi üzerine Çakırcalı tekrar pusu kurmuş, bu pusuda da köyden dört kişiyi öldürüp dördünü de yaralayarak firar etmişti.¹⁴¹

Bölgede yaşayan Çerkezlerle uzun zamandır var olan husumet bu olaylardan sonra iyice artmaya başlamıştı. Rusya'dan göç ederek bilhassa İzmir civarına iskan edilen Çerkezler korkuya kapılarak vilayetten ve hükümetten yardım istiyorlardı. Hükümet bu kez Çakırcalıyla mücadele etme arzusunu taşıyan ve bu hususta görev alma talebinde bulunan Jandarma Binbaşısı Anzavur Ahmed'i Takib-i Eşkîya Kumandan Vekilliğine getirdi. Milli Mücadele döneminde adı çok duyulacak olan Ahmed Anzavur'un aslen Çerkez olmasının bu görevlendirmede dikkate alınmış olması muhtemeldir. Bursa'dan, bölgedeki Çerkezlerden ve jandarma birliklerinden kendisine bir başıbozuk ordusu kuran Anzavur Ahmed'in muhbirlik usulünü benimsemesi, devletten fazla para talep etmesi gibi etkenler eleştirilmesine sebep olmuştu.

Ahmed Anzavur'un faaliyetleri eleştirilirken bölgede Çakırcalı ile Çerkezlerin arasında daha fazla bozacak bir gelişme yaşanmış idi. Kuşçubaşı Eşref Bey'in kardeşi olan eski polis müfettişi Hacı Sami Bey 17 Ağustos 1911'de Ödemiş'e geçmiş, burada Jandarma Kumandanı

¹⁴⁰ Yaşar, **a.g.t.**, s. 244.; Yetkin, **a.g.e.**, s. 159.

¹⁴¹ **a.g.t.**, s. 249-252.; **a.g.e.**, s. 163.

Süreyya Bey ve Seyyar Bölük Kumandanı Ağâh Beylerle görüşüp silah altıktan sonra Çerkez köylerinden adam toplayarak Çakırcalı'nın akrabalarının yaşadığı Kurucaova köyüne gitmişti. Burada kendisine tahkik memuru süsü vererek Çakırcalı'nın akrabalarından altı kişiyi yanına alarak Bozdağ'ın Değirmendere boğazına götürmüş ve dördünü öldürmek ve ikisini yaralamak suretiyle Çerkezlerin intikamını almıştı. Hacı Sami Bey'in bu cinayetlerden sonra rahat bir biçimde vilayetten dışarı çıkarak Bursa'ya kadar gidebilmesi çok tartışmaları beraberinde getirmişti. Bu tartışmaların başında devletin bu cinayetlere göz yumduğu hatta devletin tertibi olduğu iddiaları geliyordu. Çakırcalı ile Çerkezlerin husumeti bilinen bir şey iken Hacı Sami Bey'in jandarma kumandanlarından silah alarak ve Çerkezlerden adam toplayarak Çakırcalı'nın köyüne gitmesi bu şüpheleri artırıyor. Ayrıca Dahiliye Nezareti'nin Aydın Vilayetine gönderdiği yazıda bölgede başka sorunlara mahal vermemek için Sami Bey ve arkadaşlarının takibatının sadece Anzavur Ahmed Bey tarafından yapılması ibaresi tertip şüphesini oldukça artırmıştı.¹⁴²

Aydın Valisi Nazım Paşa'nın bu cinayetlere dair yazdığı raporda Hacı Sami Bey'in eski bir eşkıya olduğu ve jandarma içerisinde ahbabları vasıtasıyla bu cinayeti rahat bir şekilde intikam alma amacıyla işlediği bildiriliyordu. Mülkiye Müfettişi Haydar Bey'in raporu ise bu cinayetlerin eşkıya takibinde görevli kişilerin bir tertibi sonucu gerçekleştiğini söylüyordu. Raporda daha önce Ahmed Anzavur'un müfrezesinde görev yapan ve daha sonra istifa eden Manyaslı Ömer oğlu Hacı İbrahim'in ihbarnamesine atıf yapılıyordu. Hacı İbrahim'e göre Hacı Sami Bey vilayette hangi cinayeti işlerse işlesin Ahmed Anzavur'un müfrezeleri ona karşı silah kullanmayacak ve yakalamaya çalışmayacaktı. Haydar Bey raporunda bu cinayetler devam ederse bölgede büyük bir Türk-Çerkez ihtilafının ortaya çıkabileceğini ve buna karşı önlemler alınması gerektiği bildiriliyordu.¹⁴³

Çakırcalı'nın bu cinayetlere nasıl tepki vereceği merakla beklenir iken Çakırcalı tamamen hedef saptırarak Aydın'ın Germencik nahiyesinden bir Rum zenginin oğlunu ile çiftlik sahibini ve yine Aydın İncirliova'dan bir Rum değirmenciye dağa kaldırarak fidye istemişti. Çakırcalı'nın bu kadar rahat bir şekilde dağa adam kaldırması eleştirilerin artık Ahmed Anzavur'a yönelmesine sebep olmuştu. Maiyetindeki müfrezelerin köylülere zulmetmesi, başıbozukların keyfi davranışları, eşkıyalara yeterli takibatın yapılmaması zaten var olan eleştirilerdi. Bu eleştiriler sonucunda Dahiliye Nezaretinden Nazım Paşa'ya bölgede olan asayişsizlik ve ahaliye kötü muamele hususlarını içeren bir rapor yazılması istendi.

¹⁴² Yaşar, **a.g.t.**, s. 259-260.

¹⁴³ **a.g.t.**, s. 261-262.

Nazım Paşa bu raporunda bölgede asayişsizlik ve ahaliye kötü muamelenin yeni olmadığını, eski valiler ve takip kumandanlar zamanlarında da olduğunu bildirmişti. Geniş bir coğrafyaya sahip olan bölgede her civarda görülen eşkıyalığın önüne geçmek için fazla sayıda jandarma ihtiyacı olduğunu ancak az olan jandarma sayısının Karadağ ve Trablusgarb savaşı ile jandarmaların başka yere sevk edilmelerinden dolayı iyice azalmış olduğunu bildirmişti. Nazım Paşa, takip müfrezelerinden ahaliye kötü muamele yapanlar hakkında da mahkemelerin devam ettiğini bildirmiş, başıbozuklardan ise otuz beş kişinin işin son verildiğini ve bunların inzibat altında bulunmasının zor olacağını dile getirmişti.¹⁴⁴

Çakırcalı işlemiş olduğu son cinayetlerden sonra tekrar izini kaybettirmişti. Eşkıyalık faaliyetlerinde genellikle Ödemiş Muğla arasında gidip gelen Çakırcalı bu geçişleri sağlamak amacıyla Bozdoğan'ın Arpaz köyünden Osman Ağa'dan Menderes nehri üzerinde bir köprü yaptırmasını istemiş, Osman Ağa buna pek yanaşmayınca 10 Kasım 1911 günü Osman Ağayı ve oğlunu fidye istemek için kaçırmıştı. Bir süre sonra istenilen 3000 lira fidyeyi getirmesi üzerine oğlu serbest bırakılmıştı. Bu adam kaçırma vilayet içerisinde hızla duyulmuş, Vali Nazım Paşa'nın bizzat olay yerine gelmesi ile takip müfrezeleri Çakırcalı'nın peşine düşmüşlerdi. Ahmed Anzavur'un da maiyetindeki başıbozuklarla hazır bulunduğu bu takipte Çakırcalı ve çetesi Karıncalı Dağ'da kısıtlanmış ve nihayet 17 Kasım günü Çakırcalı Mehmed Efe'nin öldürüldüğü bilgisi Nazım Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine bildirilmişti.¹⁴⁵ On beş seneyi aşkın bütün bölgeye korku salan Çakırcalı'nın cesedi elleri, ayakları ve kafası kesik halde bulunmuştu. Çatışmadan kaçan adamları tarafından kesildiği anlaşılan Çakırcalı'nın cesedi Nazilli'nin civar köylerinde teşhir edilerek köylüler tarafından tanınmıştı. Son olarak Çakırcalı'nın eşi Raziye Hanım da cesedi teşhis ederek ölen kişinin Çakırcalı olduğunu bildirmişti.

Çakırcalı Mehmed Efe'nin öldürülmesinden sonra bölgede artık Çakırcalı'dan kurtulmuş olmanın verdiği rahatlık varsa da çeşitli çeteler yine dağlarda bulunuyordu. Bunlar arasından en önemlilerinden birisi şüphesiz Çakırcalı'nın kesik başını ve ellerini alıp kaçan kızanları idi. Bu kızanları arasından Hacı Mustafa'nın çetenin reisliğini aldığı belirtiliyor, Çakırcalı'nın en tehlikeli adamlarından olduğu bildiriliyordu.¹⁴⁶ Çakırcalı'nın öldürüldüğü çatışmada diğer kızanlarının da yaralandığı biliniyordu. Yöneticiler tarafından bu eşkıyaların tedavi için yer aradıkları tahmin ediliyordu. Hacı Mustafa ve arkadaşlarının bir ihbar üzerine

¹⁴⁴ Yaşar, **a.g.t.**, s. 269-272.

¹⁴⁵ **a.g.t.**, s. 276-278.

¹⁴⁶ BOA, DH. H. (Dahiliye Nezareti Hukuk Evrakı) 14/2-24 (Aydm vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Teşrinisani 1327/ 27 Kasım 1911 tarihli yazı.); Yetkin, **a.g.e.**, s. 174.; Yaşar, **a.g.t.**, s. 285.

Ödemiş'e bağlı Karataş köyünde Çakırcalı'nın kız kardeşinin evinde oldukları anlaşıldı. Eve baskın yapıldıysa da kimse bulunamadı ancak evde daha önce tedavi için birilerinin bulunduğu tespit edilmişti. 10 Aralık 1911'de yapılan yeni bir ihbarda Hacı Mustafa çetesinin Ödemiş'e bağlı Kireli köyünde bir evde saklandıkları bildirilmişti. İhbar bizzat evin sahibi Hacı Mehmed Ağa tarafından yapılmıştı. Takip müfrezeleri evi kuşatarak eşkıyaları sıkıştırmışlardı. Ev son derece güçlü olduğundan çete dışarı çıkmayınca kulenin yakılması kararlaştırıldı. Ev tamamen yakılınca kaç eşkıyanın öldüğü ortaya çıkmıştı. Vali Nazım Paşa'nın bildirdiğine göre iki eşkıya yangından kaçmaya çalışırken öldürülmüş, evde de yanmış cesetler bulunmuştu. Yanan evden kaçmayı başaran hiçbir eşkıya olmadığı için Hacı Mustafa'nın da yanarak öldüğü düşünülmüştü.¹⁴⁷ Ev tamamen yandıktan sonra yapılan incelemede çetenin tamamen yok olmadığı, iki eşkıyanın firar ettiği anlaşılmıştı. Hacı Mustafa'ya ait olduğu düşünülen tüfeğin evde bulunmasıyla Hacı Mustafa'nın ve iki eşkıyanın öldüğü bildirilmişti. Kaçan iki eşkıyanın da maneviyatı kırıldığından ötürü yakın zamanda yakalanacakları Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından bildirilmişti.¹⁴⁸

Yirmi yılı aşkın ismi eşkıyalıkla bir tutulan Çakırcalı'nın öldürülmesinden bir ay kadar kısa bir zaman sonra çetesinin de tamamen yok edilmesi bölgede asayişin sağlamasına adına çok önemli idi. Özellikle son çarpışmaların köylülerin ihbarlarıyla olması köylülerin artık eşkıyaya yüz çevirdiği fikrini ortaya çıkarıyordu. Bu durum hükümette de köylülerde de motivasyonu artıran bir gelişme olmuştu. Köylülerin eşkıya gördükleri yerde korkmadan ihbar edebilmeleriyle hali hazırda dağlarda bulunan eşkıyalara karşı da takip faaliyetleri hızlanmıştı.

1912 senesinden itibaren bölgede eskiye nazaran daha sakin bir vaziyet hakim olsa da var olan çetelere karşı takipler yapıyordu. Aydın eyaletine yeni vali olarak atanan Dahiliye eski Nazırı Celal Bey, çok zayıfa maruz kalmışsa da hala var olan Hacı Mustafa çetesine ve Çerkez Hacı Sami çetesine ile uğraşıyordu. Son çarpışmada adamlarının çoğu öldürülmüş olan Hacı Mustafa öldü sanıldıysa da ölmemişti ve yeniden adam toplayarak eşkıyalığa devam ediyordu. Ayrıca Kuşçubaşı Hacı Sami Bey de kendi maiyetinde olan Çerkezlerle eşkıyalık yapıyordu. Hacı Sami çetesine daha çok İzmir kasabaları ve dağlarında eşkıyalıkta bulunuyor ve özellikle İzmir'de sakin Çerkezleri çetesine katmaya çalışıyordu. Hacı Sami çetesine ile ilgili bir ihbar kendisini dağa kaldıran Terzioğlu Mehmed Ağa tarafından takip müfrezelerine verilmişti. Ödemiş civarındaki Adagide mevkiinde boş bir bağ kulesinde uykuya dalan

¹⁴⁷ Yetkin, **a.g.e.**, s. 174-175.; Yaşar, **a.g.t.**, s. 288-289.

¹⁴⁸ BOA, DH.H. 14/2-34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 8 Kanunuevvel 1327/21 Aralık 1911 tarihli telgraf.); Yaşar, **a.g.t.**, s. 290.

çetenin elinden kurtularak Jandarma karakoluna giden Mehmed Ağa eşkıyaların yerini ihbar etmiş ve yapılan çatışma sonucunda çeteden üç kişi ölü, iki kişi de yaralı ele geçirilmişti.¹⁴⁹ Bu büyük başarıdan sonra ciddi anlamda zayıyata maruz kalan Hacı Sami çetesi vilayet sınırlarından dışarı çıkarak bir daha Aydın vilayeti hudutlarında faaliyette bulunmamıştı.

Hacı Sami çetesinin vilayet sınırlarını terk etmesinden sonra Hacı Mustafa çetesi hakkında takibat yapılsa da izine rastlanmamıştı. Çetesine yeni adamlar alarak bazı yerlerde eşkıyalığına devam eden Hacı Mustafa her seferinde sırta kadem basıyordu. Daha çok İzmir ve civarında faaliyet gösteren çete Birinci Dünya Savaşı başlangıcına kadar yakalanamamıştı. Uzun yıllardır çeşitli aralıklarla eşkıyalığa devam eden Hacı Mustafa, Mart 1915'te çetesi ile beraber teslim olma kararını devlete bildirmişti. Savaş döneminde olunması hasebiyle vatanperverlik düşüncesi ile teslim olduğu iddia edilen Hacı Mustafa¹⁵⁰ devlet tarafından affedilmiş ve eşkıya takibiyle görevlendirilmişti. Belli bir süre bu görevi ifa eden Hacı Mustafa, yılların kendine kazandırdığı düşmanlarından biri olan Küçük Mehmed tarafından 18 Mayıs 1916 günü yaylada çift sürerken öldürülmüştü.¹⁵¹

1912 senesinde Balkan Savaşlarının başlaması ile bölgede asayişe verilen önem artmaya başlamıştı. Ancak buna rağmen irili ufaklı eşkıya çeteleri eşkıyalığa devam ediyorlardı. Büyük çetelerden Hacı Mustafa çetesinin yakalanamaması, Hacı Sami'nin de çetesiyle beraber Balkan Savaşlarına katılmalarından dolayı bu dönemdeki küçük çeteler zikredilen çeteler kadar ses getirmemişlerdi. 1913 senesinin bahar aylarından itibaren her zaman olduğu gibi yer yer eşkıya faaliyetleri görülmeye başlanmıştı. Örneğin Milas'ta 15-17 kişilik bir çete sağa sola saldırmaya başlamış, Mustafa isimli bir köylüyü esir alarak yanında gezdirmiş ve yapacağı yeni eşkıyalıklar için fırsatlar kollamıştı. Ayrıca Söke'nin Akçakaya köyünde de beş kişilik bir Arnavud çetesinin görülmesi üzerine köy eşrafından Kahya oğlu Süleyman Ağa yanına beş-altı köylü alarak eşkıyaların peşine düşmüş ve bir eşkıyayı yaralamıştı.¹⁵² Bu saldırılarda köylülerin eşkıyalara karşı mukavemette bulunabilmeleri bölgede uzun zamanlardır yaşanan jandarma eksikliğinden kaynaklanmıştı.

Balkan savaşlarıyla beraber bölgede Rum çetelerin de faaliyetleri hızlanmıştı. 19. yüzyıldan itibaren bölgede var olan Rum çeteler zamanla siyasi amaç gütmeye başlamışlardı.

---

¹⁴⁹ Yaşar, **a.g.t.**, s. 301-302.

¹⁵⁰ Ahenk gazetesine göre Hacı Mustafa'nın teslim olma sebebi düşmanın İzmir'e kadar gelerek gülle sallamasından ötürü duyduğu üzüntü ile devletin kendisine vereceği görevi layıkıyla yerine getirme arzusu idi. Ancak bu sebeple yahut başka sebeple mi düze indiği tespit edilememişti. Bkz; "*Hacı Mustafa Çetesi İstimani Etti*", **Ahenk**, 1 Mart 1331/14 Mart 1915, s.2; Yaşar, **a.g.t.**, s. 369.

¹⁵¹ **a.g.t.**, s. 370.

¹⁵² **a.g.t.**, s. 318- 319.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkarılan umumi aftan Rum çeteleri de faydalanmıştı. Çok sayıda, irili ufaklı Rum çetesi bulunsa da bunlar arasından en meşhuru Kaptan Anderya idi. Kaptan Anderya'nın şöhreti diğer eşkıyalar gibi küçük soygun, adam kaçırma, darp gibi cürümleri pek işlemeden zengin, tanınmış Levantenleri dağa kaldırarak büyük meblağda fidye istemesiydi.¹⁵³ Rum çeteleri Sisam, Sönbeki, Meis gibi Ege adalarından kayıklar ile kalabalık bir şekilde sahile çıkarma yaparlar ve soygunlarını yaptıktan sonra geri dönerlerdi. Osmanlı Devleti Trablusgarp Savaşı esnasında Oniki Adayı İtalya'ya ve Balkan Savaşlarında da Kuzey Ege Adalarını Yunanistan'a kaptırdıktan sonra bu adalar özellikle Birinci Dünya Savaşı esnasında eşkıya için birer üs haline gelmeye başladı.¹⁵⁴ Rum eşkıyaların yapmış oldukları eşkıyalıklar adı eşkıyalık kapsamında değerlendirilse de Balkan savaşları öncesinde ve esnasında siyasi amaç ve casusluk niyetiyle hareket ettikleri Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir. Devlet içerisindeki yazışmalar da Rum çetelerinin Yunanistan'ın megalı ideasına hizmet etmek amacı taşıdıklarını gösteriyordu.¹⁵⁵ Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Ege ve Akdeniz kıyıları Yunan çetelerinin saldırılarına maruz kalacak idi.

1. 2. 1914-Mart 1915 Tarihleri Arasında Menteşe Sancağında Eşkivalık

Büyük harp ya da Cihan harbi olarak da adlandırılan Birinci Dünya Savaşı devletler ve milletler nezdinde 20. yüzyılın şekillenmesinde büyük bir rol oynamıştı. Fransız ihtilali ve sanayileşme ile Avrupa devletleri 19. yüzyılda hızlı bir gelişme sağlamışlar idi. Bu gelişmeye en çok sahip olan İngiltere ve Fransa devletleri gerek Avrupa topraklarında gerekse çeşitli kıtalardaki sömürge topraklarında siyasi ve ekonomik faaliyetlerini icra ediyorlardı. 1871 senesinde gerçekleşen Prusya- Fransa savaşında Fransızların büyük bir mağlubiyet almaları ve akabinde Almanya'nın önlenemez yükselişi kıta Avrupa'sında dengeleri bozmuş ve husumetlere sebebiyet vermişti. Almanya'nın ekonomik ve siyasi yönlerden genişleme çabası Doğu'ya yönelmesine sebep olmuştu ve izlemiş olduğu Pancermenizm politikası Rusya'nın emelleri ile çelişiyordu. İtalya'nın da 1871 senesinde bağımsız bir devlet olmasının ardından Avusturya egemenliğinde bulunan İtalya topraklarını kurtarmak ve Akdeniz üzerinde

¹⁵³ Daha çok İzmir ve çevresinde eşkıyalıkta bulunan Anderya çetesinin faaliyetleri için bkz: Yaşar, **a.g.t.**, s. 327-330.

¹⁵⁴ Hakan Yaşar, "Balkan Savaşları'ndan Mondros Müttarekesi'ne Batı Anadolu'da Rum çetelerinin Eşkivalık Faaliyetleri ve Alınan Önlemler", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9(44), 2016, s. 592.

¹⁵⁵ Bazı şahısların ve eşkıyaların casusluk amacı ile hareket ettiklerine dair bkz:BOA, DH.EUM. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Üçüncü Şube) 3.ŞB, 1/10 (Dahiliye Nezaretinin 26 Temmuz 1330/8 Ağustos 1914 tarihli yazısı), BOA, DH. EUM. 3.ŞB, 11/10 (Casusluk suçundan tevkif edilen Musevi Haim Amato hakkında yapılan tahkikata dair Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Safer 1334/14 Aralık 1915 tarihli yazı.)

sömürgeler elde etmek amacından dolayı Avrupa’da ve dünyada devletlerarası ittifaklar ve husumetler değişmeye başlamış idi.¹⁵⁶

Hızlı bir büyüme gerçekleştiren Almanya’nın ittifak arayışını Osmanlı Devleti ile gidermesi İngiltere ile mesafeli bir ilişkide bulunan Rusya’nın da konumunun değişmesine sebep oldu. Rusya’nın sıcak denizlere inme politikalarına karşı set geçen İngiltere, Almanya’nın da siyasi arenaya girmesi ile Rusya’ya karşı nispeten mutedil kalmaya başlayacaktı. Osmanlı Devleti’nin de Fransa ve İngiltere ile Kıbrıs ve Mısır’ın işgali gibi konularda arası açılmıştı ve Almanya bu boşluğu dolduracaktı.1876-1909 tarihleri arasında Sultan II. Abdülhamit’in saltanatı süresince Osmanlı ve Almanya ilişkileri artış göstererek askeri, ekonomik ve siyasi açıdan ittifak kurmaya varacak kadar ilerlemişti.¹⁵⁷

Devletlerarasındaki kutuplaşma ve ittifak arayışları yanı sıra imparatorluk topraklarında görülen ayrılıkçı hareketler 19. yüzyılın sonlarına doğru artmaya başlamıştı. Fransız ihtilalinin sebep olduğu milliyetçi ayaklanmalar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti topraklarında bulunan çeşitli milletlerde görülüyordu. Ayrılıkçı hareketlerden başka halk hareketleri de devrim yahut ihtilallerle sonuçlanıyordu. 20. yüzyılın hemen başında 1905 senesinde Rusya’da, 1906 senesinde İran’da ve 1908 senesinde Osmanlı’da çeşitli ihtilaller görülmüş idi.

Kutuplaşmaların artması, halk hareketlerinin çoğalması ve görülen ihtilallere devletlerin silahlanma yarışının da eklenmesi ile beraber ilk olarak bölgesel bazda harplere sebep olmuş idi. 1911 senesinde baş gösteren Trablusgarp harbi İtalyanların Trablusgarp’ı işgal etmeleri üzerine Osmanlı askerlerinin ve Osmanlı yandaşları bazı Arap aşiretlerinin İtalyanlara karşı gayri nizami harp çerçevesinde çarpışmasına rağmen Trablusgarp’ın İtalyanlara teslim edilmesi ile sonuçlanmıştı.¹⁵⁸ Trablusgarp harbinin son safhasında Balkanlarda başlayan askeri hareketlilik Osmanlı’nın dikkatini tamamen Balkanlara vermesine sebep olmuştu. 1912 senesinde Osmanlı’nın Balkanlarda kalan topraklarını paylaşma amacı ile Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan’ın Osmanlı topraklarına karşı saldırıya geçmesi ile başlayan Birinci Balkan Savaşı çok kısa bir zaman zarfında Osmanlıların Balkan topraklarını kaybetmesi ile sonuçlanmıştı. Edirne’nin de elden düşerek Bulgar askerlerinin Çatalca önlerine kadar gelmesi sonucu Ocak 1913’te Bab-ı Ali baskını yaşanmış ve İttihat Terakki Fırkası iktidarı ele geçirmiş idi. Birinci Balkan harbindeki galip devletlerin

¹⁵⁶ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789-2001**, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 459-460.

¹⁵⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e**, İmge Yayınevi, Ankara, 1989, s. 224-225.

¹⁵⁸ Uçarol, **a.g.e.**, s. 428-429.

toprak paylaşımında anlaşamamaları üzerine İkinci Balkan harbi patlak vermiş ve Osmanlı ordusu Sırbistan, Romanya ve Yunanistan'ın Bulgaristan ile harbe girmesini fırsat bilerek 20 Temmuz 1913 tarihinde Edirne'yi Bulgaristan'dan geri almıştı.¹⁵⁹

İttihat ve Terakki hükümeti Trablusgarp ve Balkan harplerinde çok geniş toprakları elden çıkmış, ordusu çözülmenin eşiğine gelmiş bir halde olan Osmanlı Devletinin idaresini ele almıştı. Sultan Abdülhamid döneminde başlayan Almanya ile ilişkiler İttihat Terakki zamanında da ilerleyerek sürmekte idi. Balkan harbi sonrasında Almanya ile askeri ilişkilerini askeri boyuta da getiren Osmanlılar Almanya'dan Liman Von Sanders başkanlığında bir Alman Askeri Heyeti İstanbul'a getirmişlerdi.

Almanya'nın Osmanlı ve Avusturya ile ilişkilerini geliştirerek bir müttefikliğe doğru gitmesi, İngiltere'nin de Fransa ve Rusya ile yakınlaşmasını doğurdu. 1914 yılına gelindiğinde Almanya, Avusturya ve Osmanlı Devleti üçlü ittifak; İngiltere, Fransa ve Rusya'da üçlü itilaf devletlerini oluşturmuşlar idi. On yıllardır süregelen silahlanma yarışı, halk hareketleri, yükselen militarizm, sömürgeleşme ve kaybedilen toprakların geri alınması gibi nedenler hızla Birinci Dünya Savaşına giden yolu oluşturmaya başladılar ve Haziran 1914'te Gavrilo Princip adlı bir Sırp gencin Avusturya-Macaristan Arşidükü Franz Ferdinand'ı öldürmesi üzerine fitil ateşlenmiş oldu. Bu suikastın akabinde devletler ittifak süreçlerini ve silahlanmayı hızlandırarak birbirlerine savaş ilan etmeye başladılar. İlk olarak 1 Ağustos'ta Almanya Rusya'ya, 3 Ağustos'ta da Fransa'ya harp ilan etti. 4 Ağustos günü Almanya'nın Belçika'ya savaş ilanı ederek topraklarını işgal etmesi üzerine aynı gün İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilanı etmesi ile Cihan Harbi başlamış oldu.¹⁶⁰

1871 senesinden 1914 senesine kadar Avrupa devletleri arasında yaşanan olaylar silsilesi Birinci Dünya Savaşına katılacak devletlerin savaşa girişlerindeki etkenleri doğurmuş oldu. Çok sayıda etken olsa da bunlar arasından en önemlilerinin korku, açlık ve gurur olduğunu söylemek mümkündür.¹⁶¹ Batını olan bu üç etken her devlet için farklı olabildiği gibi zahiri etken ise savaşı meşru bir zemine indirgemek idi ve her devletin meşruiyet algısı birbirinden farklı idi. Savaşın meşruiyeti Alman Genelkurmay Başkanı Ludendorff için bir varoluş mücadelesi olan topyekûn harp, İngiliz Devlet adamı Lord George için Alman

¹⁵⁹ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.s. 680-688.

¹⁶⁰ Uçarol, **a.g.e.**, s. 460-463.

¹⁶¹ Basil Liddell Hart, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, Çev: Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016, s. 2.

zulmüne karşı savaflara son verecek savaş iken Amerikan Başkanı Wilson için ise demokrasilerin tiranlıklarla mücadelesi idi.¹⁶²

Osmanlı Devleti'nin harbin başlangıcında bir süre tarafsız kaldığı ve sonrasında ise İngiltere yanında savafla katılmak için girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Trablusgarp savaşı ve Balkan savaşından yenilgi ile ayrılan Osmanlı Devleti'nin ordusunun zayıflığı, diplomasideki eksiklikleri ve siyasî yalnızlığının başlangıçta devleti biraz kararsız bir durumda bıraktığı düşünülebilir. Ayrıca Trablusgarp savaşının Almanya'nın iki müttefiki olan Avusturya ve İtalya'nın çıkarmış olması Osmanlı'nın Almanya ile değil İngiltere ile ittifak yapmak üzere bazı girişimlerde bulunmasını sağlamıştı.¹⁶³ İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı ile ittifaka sıcak bakmamaları ve Almanların Osmanlı'yı kendi safına katma çabası ile Enver Paşa'nın da bu istikametteki girişimleri Osmanlı'nın İttifak güçleri yanında savafla girmesiyle sonuçlanmıştı. 2 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı genel seferberlik ilan etmişti. Bu tarihten sonra Akdeniz'de İngiliz donanmasından kaçan Goeben ve Braslau adlı iki Alman savaş gemisi Osmanlı'ya sığınmışlardı. Yavuz ve Midilli ismini alan bu iki gemi 29 Ekim 1914 tarihinde Rusya'nın Sivastopol ve Odesa limanlarını bombalayarak Osmanlı'yı bilfiil harbe sokmuşlar idi. Bu bombardımandan sonra 2 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da Fransa ve İngiltere Osmanlı'ya savaş ilan ettiler ve Osmanlı'da 12 Kasım'da bu üç devlete savaş ilan ederek harbe girdiğini resmi olarak belirtmiş oldu.¹⁶⁴

Birinci Dünya Savaşı bütün milletler için pek çok yönden yeni kavramların ortaya çıkış süreci oldu. Savaş literatürüne topyekûn harp olarak giren Birinci Dünya Savaşı sadece cephede savaşan askerleri değil cephe gerisindekileri de büyük oranda etkiledi. Savaştaki topyekûnlaşmanın 19. yüzyıldan itibaren devam eden endüstrileşen toplumlar, milliyetçilik akımları, şovenizm ve ırkçılığın yayılması, kitlelerin siyasete katılımının artması, modern silahlara sahip ordular ve siviller ile askerler arasındaki ayrımın ortadan kalması gibi etkenler ile vücut bulduğu söylenebilir.¹⁶⁵ Bu etkenler muhtemeldir ki Birinci Dünya Savaşı'nın sınırı olmayan sonuçlara ulaşmak gayesi ile gerçekleşmesine sebep olmuştu.¹⁶⁶ Siyaset, ekonomi ve militarizmin birbiri ile iç içe girmiş olması savaş için yapılacak olan seferberliğin de daha geniş çapta olmasını gerektirmişti. Esasen Napolyon savaşları zamanından itibaren savaşların

¹⁶² Burak Gülboy, **Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak**, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2006, s. 24.

¹⁶³ Uçarol, **a.g.e.**, s. 463-464.

¹⁶⁴ **a.g.e.**, s. 467.

¹⁶⁵ Beşikçi, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁶⁶ Erik J. Hobsbawm, **Aşırılıklar Çağı, Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991**, Sarmal Yayınevi, 1996.,s. 43.

halk savaşı haline geldiği tespitinin evrilişinin son raddesi Birinci Dünya Savaşı olmuştu.¹⁶⁷ Savaşa katılım için silâh altına alınabilecek her yurttaşı orduya çağırma olarak tanımlanabilecek olan seferberlik, savaş öncesinde tüm devletlerin maksimum verim alma çabası ile icra etmeye çalıştıkları bir kavram olarak değerlendirilebilir. Devletler bu kavramı en yararlı şekilde icra etmek için militarist söylemleri artırmışlar, basın-yayın faaliyetlerinde sansür uygulamışlar¹⁶⁸, hasmane duygu ve düşünceleri çokça ifade ederek düşmana karşı intikam hissini insanların zihnine kazımaya başlamışlardı. Batılı devletlerde görülen bu durum Osmanlı Devleti'nde de çokça görülüyordu. Birinci Dünya Savaşının insan zihnini de seferberliğe hazırlama amacı ile sözlü vaazlar, geçit törenleri okuryazar olmayan kesimi etkilemek için önemli araçlardı.¹⁶⁹ Bu gibi araçlar sivil insanları da militarist bir felsefeye yaklaştırarak sivil şahsın zihnini bir nevi seferber ediyordu. Osmanlı Dahiliye Nezaretinden çıkan “herhangi bir geçit töreninde töreni seyreden ahalinin de asker gibi selam durmaya mecbur olduğu”¹⁷⁰ kararı zihinlerin de seferber edilmesi ile ilgili önemli bir olaydır. Yine ordunun ve ahalinin moralini bozmamayı amaç edinen basın sansürü her türlü harp haberi ile ülke içinde ve dışında kötü etki uyandıracak olayları haber yapmak yasaktı.¹⁷¹

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve savaş esnasında ahaliye yapılan propaganda ve verilen yüksek moral elbette ki savaşa tam katılım sağlama arzusunu taşıyor idi. Firarı önleme amacı ile yapılan bu girişimlerin savaşın başında hedefine ulaştığı söylenebilir. Osmanlı Devleti düşmanın Osmanlı kadınlarını da tehdit ettiği propagandasını yayarak insanları namusu korumak kavramı ile vatan müdafaasına çağırıyordu.¹⁷² Bu propaganda Osmanlı askerleri nezdinde vatani korumak ile namusunu korumayı birbirine eşdeğer kılmıştı. Savaşın başında askere katılım noktasında ve firar noktasında gözle görülür büyük bir sıkıntıyla karşı karşıya kalmayan Osmanlı Devleti Sarıkamış Harekâtı ve Çanakkale Savaşları sonrasında ordudan firar durumu ile karşı karşıya kalmış, bu Birinci Dünya Savaşının son iki senesinde katbekat artış göstermişti. Firar meselesi ordunun gücünü kırdığı gibi çeşitli bölgelerde eşkıyalık ve asayişsizliğin artmasını sağlayacak idi.

---

¹⁶⁷ Beşikçi, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁶⁸ Sansür talimatnamesine ve sansür talimatnamesinin Edirne, Aydın, Adana, Beyrut, Halep, Kastamonu, Trabzon, Menteşe, Kudüs ve Bolu vilayetlerine gönderilmesine dair bkz: *BOA*, DH.EUM. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Beşinci Şube) 5 ŞB (15 Zilhicce 1335/2 Ekim 1917 tarihli karar ve ekleri.)

¹⁶⁹ Beşikçi, **a.g.e.**, s. 89.

¹⁷⁰ *BOA*, DH.HMŞ. (Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği) 22/10 (Dahiliye Nezaretinden çıkan geçit törenini gören ahalinin asker gibi selam durmasının mecbur olduğuna dair 15 Rebiülahir 1332 / 13 Mart 1914 tarihli karar.)

¹⁷¹ **Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi**, C. I, Yay. Haz. Kemal Gurulkan vd., T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 2013, Belge, 8, s.31-32.

¹⁷² Beşikçi, **a.g.e.**, s. 86.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına katılımından önce Menteşe Sancağı eşkıya faaliyetleri bakımından nispeten sakin idi. Çakırcalı'nın ölümünden sonra çetesinin başına geçen Hacı Mustafa'nın 1914 yılı itibariyle faaliyetleri İzmir civarında oluyordu. Balkan harbinden sonra bölgede bulunan Rum çetelerinin yağma ve talan girişimleri artmaya başlamıştı. Rum eşkıyalar Ege adaları üzerinden ani baskınlar ile eşkıyalıklarını icra ederek geri çekiliyorlardı. Rum eşkıyaların bu saldırılarından dolayı Osmanlı Devleti Jandarma ve Emniyet kuvvetleri ile Menteşe'nin sahil kazaları olan Milas, Marmaris, Fethiye, Bodrum gibi yerlerde güvenlik önlemlerini artırmaya çalışmışlardı. 1914 yılı itibariyle bu bölgelere gelen ya da bu bölgelerde yaşayan yabancı uyruklu kişiler Emniyet-i Umumiye tarafından takibata alınmakta idi. Bu takibat Osmanlı Emniyetinin Ecâib kalemi, Üçüncü Şube ve Beşinci Şube Müdürlükleri tarafından yapılmaktaydı.¹⁷³

Bölgede yaşanan eşkıya faaliyetleri haricinde şehirde yahut kırsal alanda bazı adi suçlar olabiliyordu. Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinde 1912 senesinde kurulan Muhaberat ve Tensikat Müdüriyetinin ve 1914 senesinde kurulmuş olan Takibat-ı Adliye Müdüriyetinin vazifesi tüm vilayetlerde vuku bulan adlî ve adî suçları raporlamak ve ceraim cetvelleri adı verilen raporlara yazmaktı. Bunlardan Muhaberat ve Tensikat Müdüriyetinin vazifesi cinayet harici suçları, yangın, telef, intihar, kaza gibi vakaları yazmak iken Takibat-ı Adliye Müdüriyetinin vazifesi ise umumi suçları ve adi suçları cetvellere yazmak, şüpheli kişileri takip etmek, firari takibi yapmak ve yakalamak, hırsızlık, gasp, yaralama gibi suçları kayıt altına almak idi.¹⁷⁴ Ceraim raporlarına kaydedilen bu suçlar devletin emniyet-i hariciyesini ihlal, devletin emniyet-i dahiliyesini ihlal, yol kesmek, yol kesenlere yakınlık, rüşvet, tehdit, ırza tasallut, sahtekarlık, kalpazanlık, darp ve yaralama gibi cürümlerden müteşekkildi.

EşkİYaların icra ettikleri yol kesme, adam öldürme, tehdit, kadın ve kız kaçıırma, jandarma ile müsademeye girme gibi fiiller taşra ile merkez arasındaki yazışmalarda bildiriliyordu. Ancak gerek eşkıyaların icra ettikleri fiiller gerekse asayişle ilgili adi vakalar bütüncül olarak bu metinlerde görülemiyordu. Mutasarrıflık, emniyet, jandarma, dahiliye ve harbiye ile arz ve talep bağlamında yapılan bu yazışmaların haricinde yukarıda bahsi geçen ceraim cetvel kayıtlarının vilayette işlenen suçları bir ya da bir kaç ay toplu olarak içermesi, işlenen suçları bütüncül olarak görmemizi sağlamaktadır. Bu minvalde çalışmamızda Birinci Dünya Savaşı'nın ilk senesi içerisinde bölgedeki asayiş durumunu göstermesi için eşkıyalıkla

¹⁷³Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2010, s. 370-373.

¹⁷⁴Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, s. 366-367.

ilgili arz ve talep metinlerinden sonra aylık yahut birkaç aylık ceraim kayıtlarından da istifade edeceğiz. Ceraim raporlarında bulunan suçlar çok kapsamlı olup çalışmamızda bunların hepsini kullanmak yerine eşkıyalığı da ilgilendiren darp, yaralama, yol kesme, cinayet, hırsızlık, kasten yangın çıkarmak, ev basmak, kadın kaçırmak, ırza tasallut, hayvan kaçırmak gibi suçları baz alacağız. Elbette ki bu suçları işleyenler her zaman eşkıyalık maksadı ile bu fiillere girişmemişlerdir. Coğunluğu adi vaka olan bu suçlar bölgenin genel asayiş durumunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Tablo 1. Eylül 1329 ile Şubat 1329 arasında (14 Eylül 1913-13 Mart 1914 arası)
Menteşe sancağında vuku bulan cürümleri gösterir tablo.¹⁷⁵

Cürmün Tarihi ve Türü	Cürmün Olduğu Mahal	Cürmün Türü	Faili Malum olan		Faili Meçhul olan		Toplam
			Derdest	Firar	Derdest	Firar	
14 Eylül-13 Ekim 1913	Bodrum Merkez Karakolu	Rüşvet	1	-	-	-	1
	Çeşitli Mahallerde	Cinayet	6	-	-	-	6
	Eskihisar Köyü	Ahlak Dışı Davranış	5	-	-	-	5
	Kapıbağı Köyü	Kadın Kaçırarak	1	-	-	-	1
	Kafaca Köyü	Kasten Yangın Çıkarmak	2	-	-	-	2
	Şeref Köyü	Eşkriyalık	6	-	-	-	6
	Dere Köyü	Ev Basmak	3	-	-	-	3
	Karaağaç	Hayvan Kaçırarak	1	-	-	-	1
	Toplam		25	-	-	-	25
14 Ekim-13 Kasım 1913	Eskihisar Köyü	Hırsızlık	1	-	-	-	1
	Milas Hacı İlyas Mahallesi	Cinayet	3	-	-	-	3
	Bodrum Yokuşbaşı	Ahlak Dışı Davranış	3	-	-	-	3
	Toplam		32	-	-	-	32
14 Kasım-13 Aralık 1913	Bodrum Akçaalan Köyü	Uzuv Sakatlamak	1	-	-	-	1
	Bodrum Sandıma köyü	Hırsızlık	1	-	-	-	1
	Bodrum Göl Köyü	Kundakçılık	2	-	-	-	2
	Milas Hisarbaşı Mahallesi	Cinayet	1	-	-	-	1
	Milas Cumalı Köyü	Kasten Yangın Çıkarmak	1	-	-	-	1
	Merkez Hacı Veliler köyü	Ahlak Dışı Davranış	1	1	-	-	2
	Toplam		39	1	-	-	40
14 Aralık 1913-13 Ocak 1914	Milas Gölgedik(?) Köyü	Ahlak Dışı Davranış	2	-	-	-	2
	Çeşitli Mahallerde	Cinayet	2	1	-	-	3
	Toplam		43	2	-	-	45
14 Ocak-13 Şubat 1914	Çeşitli Mahallerde	Cinayet	8	-	-	-	8
	Bodrum Rumbükü Köyü	Hırsızlık	1	-	-	-	1
	Milas Ağaçlıyük Köyü	Kadın Kaçırarak	2	-	-	-	2
	Milas Ağaçlıyük Köyü	Irza Geçmek	1	-	-	-	1
	Milas Kızılağaç Köyü	Eşkriyaya Yardım	2	-	-	-	2
	Milas Kızılağaç Köyü	Eşkriyalık	-	6	-	-	6
	Fethiye Çerçi Mevkii	Yol Kesme	4	-	-	-	4
	Merkez Gibe Köyü	Çocuk Düşürtmek	1	-	-	-	1
	Toplam		62	8	-	-	70
14 Şubat-13 Mart 1914	Merkez Kızılkaya Köyü	Eşkriyalık	4	-	-	-	4
	Merkez Akçay Köyü	Cinayet kastıyla yaralama	-	1	-	-	1
	Çeşitli Mahallerde	Cinayet	11	-	-	-	11
	Çeşitli Mahallerde	Çocuk Düşürtmek	7	-	-	-	7
	Toplam		84	9	-	-	93

¹⁷⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 28/2 (Menteşe Sancağının 1329 senesi Eylül başlangıcından Şubat sonuna kadar altı aylık vukuatını gösteren 14 Mayıs 1330/27 Mayıs 1914 tarihli rapor.)

Menteşe Mutasarrıflığından gönderilen 28 Mayıs 1914 tarihli bu ceraim raporu Mentese'nin altı aylık suç çizelgesini ortaya döküyordu. Bu altı aylık zaman zarfında 93 kişinin suç kaydı işlenmiş olup bunlardan dokuz tanesi firari durumda bulunuyor idi. Rapordan anlaşılacağı üzere cinayet, yangın çıkarmak ve eşkıyalık en çok karşılaşılan suçlardı. Mevsim açısından ise Kasım, Aralık, Ocak gibi kış aylarında suçlarda nispeten bir azalma görülüyordu.

1914 senesi bahar ayları itibariyle her sene olduğu gibi bölgede eşkıya faaliyetleri görülmeye başlamıştı. Muğla'nın çeşitli köylerine musallat olan Hacı Hüseyin çetesi bunlardan biri idi. Mentese Valiliğinden Dahiliye Nezaretine yazılan telgrafta Hacı Hüseyin çetesinin sekiz kişiden ibaret olduğu, çetenin yanlarında esir bulunduğu, eşkıya takibinde başarı sağlanması için müfreze hariçten adam istihdam etmenin gerektiği ve bu müfrezenin masrafinin örtülü ödenekten karşılanması talep edilmişti.¹⁷⁶ Bu talepten dört gün sonra yine Muğla mutasarrıfı Münir imzalı bir telgraf daha gönderilmiş, bu telgrafta Hacı Hasan isminde bir kişinin eşkıyanın elinde olduğu ve eşkıyanın iki bin lira değerinde "fidye-i necat" istediği belirtilmişti. Hacı Hasan'ın ise tütün ziraatı ve tuhafiyecilik yaptığı, bu parayı ödemesinin zor olduğu, adı geçen meblağın hükümet tarafından ödendiği takdirde bunun eşkıyayı teşvik ve tergib edeceği belirtilerek, bu meblağın örtülü ödenekten karşılanması talebinde bulunmuşlardı.¹⁷⁷ Hacı Hasan için örtülü ödenekten istenilen meblağın gelip gelmediği ya da Hasan'ın eşkıyanın elinden kurtulup kurtulmadığına dair tarafımızca bir yazıya rastlanmamıştır.

Eşkıya ile mücadele konusunda yetkilendirilmiş olan jandarma birliklerinin niceliği ve niteliği önemli idi. İlerleyen aşamalarda Cihan Harbi esnasında yeni silahların gönderilmesi, yeni jandarma birliklerinin gönderilmesi noktasında defalarca talepler gönderecek yer olan Mentese Mutasarrıflığı Aydın Vilayetine bağlı iken 345 piyade, 50 süvari olmak üzere 395 askere sahipti. Müstakil mutasarrıflık olduğunda ise 136 piyade ve 10 süvari askerinin katılımı ile 481 piyade ve 60 süvari ile toplam 541 jandarma askerine sahipti.¹⁷⁸

2 Mayıs 1914 tarihinde Topal Osman oğlu Halil ve isimleri bilinmeyen rüfekaşının Halil İbrahim isimli bir kişiye karşı, 3 Mayıs günü de Ödemişli sekiz meçhul kişinin Sadık

¹⁷⁶ BOA, DH.ŞFR. 426/49 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Nisan 1330 / 10 Mayıs 1914 tarihli telgrafname.)

¹⁷⁷ BOA, DH.ŞFR. 426/99 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1330/14 Mayıs 1914 tarihli telgrafname.)

¹⁷⁸ BOA, DH.İD. (Dahiliye Nezareti İdare Evrakı) 204/20 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Şubat 1329/24 Şubat 1914 tarihli yazı.)

Efendi isimli bir kişiye karşı eşkıyalık fiilinde buldukları belirtilmişti.¹⁷⁹ Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 8 Haziran 1914 tarihli ayrı bir yazıda da Nisan ayında Milas'ta Kazıklıbucak hadisesini yapan Yoranlı Halil ile iki Rum refikinin yakalandığı bildirilmişti.¹⁸⁰ Milas'ın Bozüyük sahilinde de eşkıyaların bulunduğu altı kayık bir torpedo himayesinde sahile yanaşmış, bunun üzerine Yüzbaşı Ferdi Efendi kumandasında yüz kişilik bir birlik çıkartılarak sahili gözetim altına almışlardı.¹⁸¹

Menteşe vilayeti dahilinde yaralama, asayiş ihlal, adam kaçırma ve fidye isteme gibi eşkıya faaliyetleri yaşanırken bölgeye gelen yabancılar da devletin dikkatini çekiyordu. Çeşitli siyasi propaganda, casusluk ve gayrimüslim ahaliyi kışkırtmak niyetinde olduğu düşünülen bu kişilere karşı sıkı bir takibat yapılmaktaydı. 1914 senesinin Ocak ayında Antalya'dan Fethiye'ye gelerek doktorluk yapma amacı taşıyan İtalyan Doktor Covani Karusini hakkında sıkı bir takibat yapılmıştı. Bu doktorun Rodos'tan bol sayıda tıbbi aletleri Fethiye'ye getirerek Fethiye'de iki ayrı yeri kiraladığı belirtilmiş ancak doktorluk diplomasının Osmanlı mercileri tarafından kabul edilmediği ve ruhsata sahip olmadığı anlatılmıştı. İtalya devletinin Anadolu sahillerinde nüfuzunu artırmak için bu kişinin görevli olarak Fethiye'ye gönderildiği hükmüne varılmıştı.¹⁸² Yine aynı belgede başka bir İtalyan doktor olan Kassini'nin de İtalyan Posta gemisi ile Marmaris'e gelmiş olduğu bildirilmişti. Kassini'nin memleketinde Askeri Hastanede cerrah iken hizmet süresini doldurması üzerine tercümanıyla beraber Muğla'ya geldiği ve Muğla ve Aydın civarındaki köyleri gezerek köylülerin hastalıkları hakkında araştırmada bulunacağı bilgisine ulaşılmıştı. Her iki doktorun da yakın tarihlerde aynı bölgelere benzer sebepler ile gelmesine Menteşe Mutasarrıflığı bu kişilerin siyasi bir amaca hizmet ettikleri şeklinde yaklaşarak üst makamlara iletmişti. Bu kişilerden Doktor Kassini Muğla'da polis komiserine ifade vererek diplomasının tasdik olunmadığı için doktorluk edemeyeceğini kabul etmiş ve sadece gezmek dolaşmakla yetineceğini 16 Şubat 1914 tarihli telgrafnamede bildirilmişti. Doktor Kassini'nin bu ifadesinden sonra Ligore isiminde bir İtalyan nakliye gemisini Muğla'ya geldiği ve gemide Rodos'ta asker olan Kassini'nin babası Binbaşı Passerella ve Rodos Valiliğinde ve kumandanlığında görevli kişilerin sivil kıyafetle

---

¹⁷⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 77/42 (Menteşe Mutasarrıflığının 1330 senesi Nisan ayının vukuatını gösterir 31 Mayıs 1330/13 Haziran 1914 tarihli rapor.)

¹⁸⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 78/37 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Haziran 1330/30 Haziran 1914 tarihli telgrafname.)

¹⁸¹ BOA, DH.ŞFR. 432/36 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Mayıs 1330/8 Haziran 1914 tarihli telgrafname.)

¹⁸² BOA, DH.İD., 166/13 (İtalyan doktorların doktorluk yapmaktan ziyade siyasi bir amaca hizmet ettiklerinin sanıldığına dair Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine yazılan 15 Recep 1332/9 Haziran 1914 tarihli belge.)

Muğla'ya giriş yaptıkları 28 Şubat 1914 tarihindeki belgede bildirilmiştir. Binbaşı Passerella ve beraberindekilerin geminin tamir süresine kadar Muğla'da bulunacakları ve Aydın civarına kadar olan yerleri gezmek istediklerine dair talepleri Marmaris Kaymakamlığınca hiçbir yerin krokisini yapmamak ve fotoğrafını almamak üzere kabul edilmişti.¹⁸³ Doktor Kassini'nin İstanbul'da bulunan İtalyan elçiliğine yazdığı mektubun telgrafname suretini çeviren Menteşe Mutasarrıflığı mektubun bazı yerlerinde “*mümana'at-ı kâmile, ihtilâtdan men' olunuyorum hayatım tehdit altında, her dürlü havâdisden mahrum, cevap bekliyorum*” gibi kelimeleri bularak Doktor Kassini'nin siyasi amaç taşıdığını arz etmiştir.¹⁸⁴ İtalyan doktorların siyasi amaç taşıdıklarına dair 1914 senesinin Ocak ayından Haziran ayına kadar Muğla'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen bu belgede ayrıca boş bulunan Mekri¹⁸⁵ (Fethiye) kaymakamlığına da birinci dereceden bir kaymakamın atanması talebine bulunulmuştu. Fethiye kazasının büyüklüğüne ve önemli bir konumda olmasında olmasına dikkat çeken Menteşe Mutasarrıfı Ahmed Münir, bu kazanın vekaletle değil birinci derece bir kaymakam tarafından idare edilmesini Dahiliye Nezaretinden 7 Şubat 1914 tarihinde talep etmişti. Bu talebe Dahiliye Nezareti 18 Şubat 1914 tarihinde Mudanya Kaymakamı Nedim Beyi atayarak karşılık vermişti.¹⁸⁶

Cihan harbinin başlamasından önce sahil kesimde bulunan vilayet ve kazaların idari yapısı devlet tarafından önemli idi. Bu kazalarda özellikle Ege adalarına yakın olan kazalarda otorite boşluğunun bulunması İtalyan doktorlar örneğinde olduğu gibi çeşitli casusluk girişimlerine, kaçakçılık faaliyetlerine ve elbette eşkıyalığa karşı bu kazaları savunmasız bırakabiliyordu. Fethiye kazasına Nedim Beyin atanmasının ardından kaza dahilinde idari işler resmi bir otoriteye kavuşmuş idi. Bu otorite en çok asayiş temin etme, askere alım ve eşkıya ile mücadele gibi konularda kendini gösterecekti. 12 Mayıs 1914 tarihinde çıkan askerlik kanununun uygulanmasında Osmanlı Devleti'nin en dikkat ettiği konu gayrimüslim tebaanın askere alımı idi. Gayrimüslimler muharip sınıflardan hariç tutulmak üzere cephe gerisinde ve amele taburlarında hizmet ettiriliyordu. Amele taburlarına asker alımı fiziki

---

¹⁸³ BOA, DH.İD.. 166/13, (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Şubat 1329/1 Mart 1914 tarihli yazı.)

¹⁸⁴ BOA, DH.İD.. 166/13, (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Şubat 1329/7 Mart 1914 tarihli yazı.)

¹⁸⁵ Mekri kazasının ismi 24 Mart 1914 tarihli tezkire ile Fethiye olarak değiştirilmiştir. Çalışmamızda ismi Fethiye şeklinde kullanılacaktır. Tezkire sureti için bkz: BOA, DH.EUM.MH. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi) 81/18 (Menteşe sancağına bağlı Mekri kazasının isminin Fethiye ve bu kazaya bağlı Manastır ve Papas karyelerinin isimlerinin Kınalı ve İzzeddin olarak değiştirilmesine dair 28 Rebiülahir 1332/26 Mart 1914 tarihli karar.)

¹⁸⁶ BOA, DH.İD.. 166/13, (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Kanun-ı Sani 1329/7 Şubat 1914 tarihli yazı.)

yetersizlikten olsa da bu efrada güvenmemenin de etkisi vardı.¹⁸⁷ Fethiye'ye yakın olan Tersane adası için de böyle bir durum söz konusu idi. Kaçakçılıkla meşhur olan Tersane adası Fethiye'ye kayıkla bir saat mesafede idi. Cezayir-i Bahr-i Sefid Kadılığında Dahiliye Nezaretine yazılan yazıda yabancıların ve kaçakçıların merkezi olan Tersane adasının mülki açıdan Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetine, adli açıdan ise Fethiye kazasına bağlı olduğu bildirilmiş, ahalisinin Hıristiyan olduğu bu adada uzun müddettir emlak, akar gibi vergilerin alınmayarak devlet otoritesinin kaybolduğu belirtilerek bölgede bir karakol açarak adayı tekraren devlete bağlamak ve adanın Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetiyle ilişkisini keserek tamamen Fethiye kazasına bağlanması teklif edilmişti.¹⁸⁸ Dahiliye Nezareti bu teklifi onaylamış ve Harbiye Nezareti ile de irtibat kurarak Tersane adası ahalisinin Rodos'ta kayıtlarının bulunması ve ikametlerinin Fethiye'ye alınması durumunda askere alım, haraç vergisi gibi durumlarla karşı karşıya kalacaklarından durumları tam olarak belirleninceye kadar askerlik muamelesinden muaf olacakları bildirilmişti.¹⁸⁹

Tablo 2. 14 Mart-13 Haziran 1914 tarihleri arasında Menteşe Sancağında işlenen bazı suçları gösterir tablo şu şekildedir:¹⁹⁰

Cürmün Türü	Faili Malum	Faili Meçhul	Yakalanan	Firari	Eski Suçlu Sayısı	Toplam
Kasten Cinayet	9	0	8	1	1	10
Darp ve Yaralama	63	0	63	0	13	76
Adi Hırsızlık	17	0	16	1	8	25
Çeşitli Suçlar ve Kabahatler	43	0	40	3	11	54
Cebren Kız Kaçırma	12	0	10	2	0	12

Yaz aylarının gelmesi ile Ege adalarından Muğla kazalarına saldırılar artmaya başlamıştı. 21 Ağustos 1914 günü Marmaris'in Bozburun mevkiinde keçi otlatan Kocabaşoğlu Mehmed zevcesi Ayşe Hanım küçük bir sandal ile silahlı bir şekilde Bozburun'a gelen üç Sömbeki'li tarafından katledilmiş ve yakılmıştı. Bu üç kişinin keçilerden de bir

¹⁸⁷ Beşikçi, a.g.e., s. 139-140.

¹⁸⁸ BOA, DH.İD.. 204/20(Tersane Adasının Fethiye kazasına bağlanması gerektiğine dair Cezayir-i Bahr-i Sefid Kadılığında Dahiliye Nezaretine yazılan 19 Teşrin-i Sani 1329/2 Aralık 1913 tarihli yazı.)

¹⁸⁹ BOA, DH.İD.. 204/20(Tersane adası ahalisinin askerlik muamelesine tabi tutulmaması gerektiğine dair Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine yazılan 12 Haziran 1330/25 Haziran 1914 tarihli yazı.)

¹⁹⁰ Bu tablo üç aylık ceraim raporları incelenerek oluşturulmuştur. Raporlar için bakınız: BOA, DH.EUM.MTK. 18/33 (Menteşe Mutasarrıflığının 1330 senesi Mart ayının vukuatını gösterir 9 Nisan 1330/22 Nisan 1914 tarihli rapor.);BOA, DH.EUM.MTK. 77/42 (Menteşe Mutasarrıflığının 1330 senesi Nisan ayının vukuatını gösterir 31 Mayıs 1330/13 Haziran 1914 tarihli rapor.);BOA, DH.EUM.MTK. 38/19 (Menteşe Mutasarrıflığının 1330 senesi Mayıs ayının vukuatını gösterir 30 Haziran 1330/13 Temmuz 1914 tarihli rapor.)

kısmını alarak firar ettikleri bildirilmişti.¹⁹¹ Aynı belgede katiller yakalamak için şiddetli bir takip yapılarak gelişmeler hakkında bilgi verileceği bildirilmiş ve bu gibi vukuatı engellemek için diğer kazalara gerekli tebligatın verildiği belirtilmişti. İki gün sonra Menteşe Mutasarrıfı Münir imzası ile Dahiliye Nezaretine gönderilen telgrafta ise Marmaris kaymakamının bizzat olay yerine giderek tahkikat icra ettiği ve bu tahkikata göre Ayşe'nin katillerinin Sömbeki'li Kasap Lefter, Yorgi ve henüz kimliği belirlenemeyen üçüncü bir kişi olduğu yazılmıştı.¹⁹² Bu kişilerin esasen Bozburun'a gidip gelerek ticaret yaptıklarının tespit edildiği, Ayşe'yi öldürmelerinin sebebinin ise hırsızlıklarının üstünü örtme amacı taşıyarak siyasi bir amaç bulunmadığı bildirilmişti. Son olarak ise katillerin yakalanması için İtalya hükümeti nezdinde teşebbüste bulunulması rica olunmuş idi.

Eşkıyalık, gasp ve hırsızlık sadece adalar üzerinden olmuyordu. Muğla'nın kuzey ve kuzeydoğu taraflarındaki yayla ve köylerde de bu suçlara girişenler vardı. Bu gasp ve hırsızlıklardan biri de Fethiye'nin Çuka İsa yaylasında olmuştu. 14 Temmuz 1914 tarihinde Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine yazılan telgrafnamede Çuka İsa yaylasında Değirmenci Todori'nin evine giren hırsızların Todori'yi darp ederek kırk lirasını çaldıkları bildirilmişti.¹⁹³ Hırsızların kaçarken Kancılar(?) köyünden geçerken Nikola isimdeki bir kişiyi de darp ederek üzerindeki nakdi ve bazı eşyalarını çaldıkları belirlenmişti. Dört silahlı kişi olduğu tespit edilen bu hırsızlar hakkında hemen takibata başlandığı yine aynı telgrafta yer almıştı.

Yaz aylarında adalardan gelen Rum eşkıyaların saldırıları artış göstermeye başlamıştı. Antalya'nın Kaş kazasında Gelemiş iskelesine iki büyük kayık ve altı yelkenli kayıkla çıkarma yapan yüz kişilik bir çetenin jandarmanın mukavemeti ile püskürtülmüştü. Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen şifreli belgede 27 Ağustos 1914 tarihinde yaşanan bu olayda eşkıyaların bazı zahayiri çalmak amacı ile saldırıda buldukları belirtilmiş, Meis adasından geldikleri tahmin edilen bu çeteye karşı Kaş'tan ve Fethiye'den gelen müfrezelerin karşı koymasıyla istediklerini alamadan geri döndükleri ve takibata devam edildiği beyan edilmişti.¹⁹⁴ Bu konu hakkında İzmir'de bulunan Dördüncü Kolordu da yaptığı

---

¹⁹¹ BOA, DH.ŞFR. 438/45 (Muğla Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine yazılan 10 Ağustos 1330/23 Ağustos 1914 tarihli telgrafname.)

¹⁹² BOA, DH.ŞFR. 438/110 (Marmaris Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Ağustos 1330/27 Ağustos 1914 tarihli telgrafname.)

¹⁹³ BOA, DH.ŞFR. 433/84 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine yazılan 1 Temmuz 1330/14 Temmuz 1914 tarihli telgrafname.)

¹⁹⁴ BOA, EUM.KLU. 1/39 (Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine yazılan 15 Ağustos 1330/28 Ağustos 1914 tarihli belge.)

bir tahkikatta çetenin mavzer ve farklı türlerde silahlara sahip olduğunu tespit etmişti.¹⁹⁵ Telgrafhane bekçisini de yaralayan bu çetenin takibi için tüm sahilin tarassut altında tutulacağı bölgedeki müfrezelere emredilmişti. Aynı belgede Kaş kazası jandarmasının seferberlik dolayısıyla sayıca az olmalarından dolayı çeteyi takip edemedikleri, kazaya jandarma takviyesi gerektiği ve bu çetenin Fethiye'nin Kaya köyü Rumlarından olduğunun tahmin edilerek Fethiye kaymakamlığının da bilgilendirilmesi belirtilmişti.¹⁹⁶

Bölgede Rum eşkıyaların saldırılarının artması ile sahil şeridinde bulunan yabancı askerlerin durumları da sahil mıntıklarındaki kazalardan üst makamlara bildiriliyordu. 2 Eylül 1914 tarihli Menteşe Mutasarrıfı imzasıyla Dahiliye Nezaretine gönderilen belgede Rodos'ta bulunan İtalyan askerlerinin adanın merkezinde bulunan ve kasabaya altı saat mesafesi olan İspinoz mevkiine çekildiği bildirilmişti. Marmaris kaymakamlığından alınan bu bilginin Dördüncü Kolordu Kumandanlığı ile de paylaşıldığı beyan edilmişti.¹⁹⁷

14 Ağustos-13 Eylül tarihleri arasında yaşanan cürüm faillerinden firari olduğu belirtilen Kara Ahmet oğlu Ali'nin ve biraderi Hasan'ın yakalandığı ve başka bir firari olan Koca Osman oğlu Şükrü'nün de silahaltına alındığından hakkında yapılan tahkikatın ertelendiği bildirilmişti.¹⁹⁸

---

¹⁹⁵ BOA, DH.EUM.KLU. 1/39 (İzmir Dördüncü Kolordu Kumandan Vekili Mehmed Cemal Bey'den Harbiye Nezaretine gönderilen 18 Ağustos 1330/31 Ağustos 1914 tarihli yazı.)

¹⁹⁶ BOA, DH.EUM.KLU. 1/39 (Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine yazılan 13 Ağustos 1330/26 Ağustos 1914 tarihli belge.)

¹⁹⁷ BOA, DH.EUM.KLU. 1/39 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Ağustos 1330/2 Eylül 1914 tarihli belge.)

¹⁹⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 65/9 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Teşrin-i Sani 1330/13 Aralık 1914 tarihli yazı.)

Tablo 3. 14 Haziran-13 Eylül 1914 tarihleri arasında Menteşe Sancağında işlenen bazı suçları gösterir tablo şu şekildedir:¹⁹⁹

Cürmün Türü	Faili Malum	Faili Meçhul	Yakalanan	Firari	Eski Suçlu Sayısı	Toplam
Kasten Cinayet	10	0	6	4	4	14
Darp ve Yaralama	85	0	84	1	29	114
Adi Hırsızlık	24	0	24	0	27	51
Çeşitli Suçlar ve Kabahatler	58	0	58	0	50	90
Cebren Kız Kaçırma	11	0	11	1	12	24

Eşkîya ile mücadelede çeşitli mıntikalarda eşkıyaya yönelik tedbir almakla beraber Seyyar Jandarma birliklerinin maaşlarının da düzenli olarak ödenmesi gerekiyordu. Seferberliğin başlamasıyla beraber çok sayıda kişinin orduya alındığı bir zamanda askerlerin maaşlarını düzenli olarak yatırmak devlet için zorlayıcı bir iş yükü olabilirdi. Eşkîya takibinde bulunan jandarmaya düzenli ödeme yapılması hususunda Osmanlı Devleti'nin daha önceki zamanlarda çok başarılı olduğu söylenemez. Sultan II. Abdülhamid zamanında, Balkan harpleri zamanında da jandarma ve seyyar birlikler maaş sıkıntısı çekebiliyorlardı. Seyyar jandarmalardaki bu maaş sıkıntısı 1914 senesi içerisinde de kendini göstermiş idi. Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Ekim 1914 tarihli belgeden anlaşıldığına göre Menteşe Mutasarrıflığında bulunan seyyar jandarma birliklerinin üç aydır maaşlarını alamadıklarından zaruret durumunda buldukları bildirilmişti. Harbiye Nezareti de Maliye Nezaretinin bayramdan önce jandarma birliklerinin maaşlarını alabilmelerinin sağlanması talebine atfen maaşların ödenmesi ile ilgili Dördüncü Kolordu Kumandanlığına ve İzmir ve Havalisi Kumandanlığına gerekli emirlerin verildiğini bildirmiştir.²⁰⁰

1914 senesinde kış aylarının gelmesi ile her sene olduğu gibi eşkıyalık faaliyetlerinde bir azalma görülmüş idi. 14 Ekim-13 Kasım 1914 tarihleri arasında tutulan ceraim bu ay zarfında sancak dahilinde cürüm, kaza, intihar, yangın gibi suç ve vakaların yaşanmadığı

¹⁹⁹ Bu tablo üç aylık ceraim raporları incelenerek oluşturulmuştur. Raporlar için bakınız: BOA, DH.EUM.MTK. 44/4 (Menteşe Mutasarrıflığının 1330 senesi Haziran ayının vukuatını gösterir 2 Ağustos 1330/15 Ağustos 1914 tarihli rapor.); BOA, DH.EUM.MTK 54/8 (Menteşe Mutasarrıflığının 1330 senesi Temmuz ayının vukuatını gösterir 11 Teşrin-i Evvel 1330/24 Ekim 1914 tarihli rapor.); BOA, DH.EUM.MTK 54/14 (Menteşe Mutasarrıflığının 1330 senesi Ağustos ayının vukuatını gösterir 22 Teşrin-i Evvel 1330/4 Kasım 1914 tarihli rapor.)

²⁰⁰ BOA, DH.EUM.KLU. 15/11 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine yazılan 15 Teşrin-i Evvel 1330/28 Ekim 1914 tarihli yazı.)

bildirilmişti.²⁰¹ Yine kış mevsiminin gelmesinden olacak bölgede asayiş ve şekavet adına büyük olaylar yaşanmıyordu.14 Kasım- 13 Aralık tarihleri arasında tutulan raporda sancak dahilinde sadece bir kişinin ateşli silah ile saldırı suçu işlediği bildirilmişti. Bu kişi nikahlı eşi ile evlendiği günün gecesi ilişkiye giremediğinden eşini öldürmüştü.²⁰² Ayrıca bu ay içerisinde Haziran ayında işlemiş oldukları kadın kaçırmak suçundan dolayı firarda bulunan Fethiye'nin Minare Köyünden Mehmet oğlu Kamil ile Mehmet ve biraderi Raşit ve Topal Mehmet oğlu Hasan'ın yakalandıkları ifade edilmişti.²⁰³

Ege adaları üzerinden Muğla'nın sahil mıntikasına saldırılarda hayvan hırsızlığı sık görülüyordu. Bunlardan birisi 24-25 Ocak 1915 gecesi Bodrum'da meydana gelmişti. Bodrum Sabit Jandarma Kumandanlığından Liva Tabur Kumandanlığına çekilen telgrafta belirtildiğine göre Apostol adası civarında üç Rum balıkçı kayığı gece saat 12 civarında karaya demirlemiş, bunu gören karakol görevlilerinin ile köylülerin yardımcı kuvvetleri de çağırarak üzerlerine gitmeleri üzerine demir alıp kaçtıkları ve sabah 7 civarında ise Gökburun'a beş on kişi çıkararak bazı hayvanları çalmaya girişmeleri üzerine köylülerin ateş açmaları ve seyyar jandarmaların yetişmesi üzerine eşkıyanın on beş adet mavzer tüfeğini ve beş adet Yunan fişegi olay yerinde terk ederek kaçtıkları bildirilmişti.²⁰⁴

Benzer türden hayvan hırsızlığı girişimide İtalya işgali altında bulunan Sömbeki adasındaki bazı kişilerin Marmaris kazasına bağlı Tarahiye nahiyesine gelerek buradaki ahaliye saldırı ve hayvan hırsızlığı yapması şeklinde vuku buluyordu. Marmaris Kaymakamlığından Menteşe Mutasarrıflığına yazılan yazıda bu saldırıları önlemek için İtalya İşgal Kuvvetleri Kumandanlığıyla irtibata geçilerek İtalyanlarca bu bölgede bir devriye kol vapurunun Rodos'tan gönderildiği bildirilmişti.²⁰⁵ Bundan başka yeni tedbirleri de görüşmek üzere Bozburun Nahiye Müdürünün Sömbeki'ye giderek Sömbeki Kumandanı ile görüştüğü ve yapılan görüşmede Sömbeki Kumandanı da bu saldırılardan ve hırsızlıklardan rahatsızlık duyduğunu dile getirmişti. Sömbeki Kumandanı ile Bozburun Nahiye Müdürü arasında geçen görüşmede birkaç gün önce Rodos İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı tarafından ada ahalisine

---

²⁰¹ BOA, DH.EUM.MTK. 63/31 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Teşrin-i Sani 1330/2 Aralık 1914 tarihli belge.)

²⁰² BOA, DH.EUM.MTK. 65/22 (Menteşe Mutasarrıflığının 1330 senesi Teşrin-i Sani ayının vukuatını gösterir 13 Kanun-ı Evvel 1330/26 Aralık 1914 tarihli rapor.)

²⁰³ BOA, DH.EUM.MTK. 64/40 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Teşrin-i Sani 1330/9 Aralık 1914 tarihli belge.)

²⁰⁴ BOA, DH.EUM.3.ŞB 3/45 (Bodrum Sabit Jandarma Kumandanlığından Liva Tabur Kumandanlığına çekilen 12 Kanun-ı Sani 1330/25 Ocak 1915 tarihli telgrafnamenin sureti.)

²⁰⁵ BOA, DH.EUM.3.ŞB 3/49 (Marmaris Kaymakamlığından Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 10 Teşrin-i Sani 1330/23 Kasım 1914 tarihli yazı.)

hitaben bir beyannamenin yazıldığı ve bu beyannamede ada ahalisinin gece vakti Anadolu sahiline yaklaşmamaları ve gündüzleri de gitmeden önce nahiye müdürlerine resmi evraklarını ve kimliklerini ispat ederek gidecekleri, dönüşte de meşru dairede ticaret ettiklerine dair mahalli memurlardan vesikaya sahip olmaları gerektiği bildirilmişti. Aynı belgede korsanlığı huy haline getiren bu kişilerin kayıkla sahilde bildikleri iskelelere rahatlıkla yanaşabildikleri hatırlatılarak kazaca alınması gereken tedbire ilişkin seyfar jandarmadan mümkün olduğu kadar yararlanılması ve birer ikişer askerin iskelenin bazı noktalarında bekleyerek resmi evrakı olmayanları almaması tavsiye edilmişti. Mentеше Mutasarrıflığı da yapılan görüşme ve alınan tedbirleri ilişkin Dahiliye Nezaretini bilgilendirmiş idi.²⁰⁶

Menteşe Mutasarrıflığı ve İtalya İşgal Kuvvetleri Kumandanlığının aldığı tedbirlere rağmen bölgede hala hırsızlık vakaları yaşanıyordu. Bodrum'un Adaboğazı mevkiinde kırk küsur hayvanın çalınması olayı yaşanmış idi. Kalimnöz memurlarınca yapılan tahkikatta hırsızlığın Osmanlı toprağında yapıldığı, hırsızların ise İtalya işgali altında bulunan Kalimnöz'de bulunmalarından dolayı bir muamelenin yapılamayacağı ve durumun İtalya sefareti aracılığı ile Rodos İşgal Kuvvetleri Kumandanlığına bildirilmesi gerektiği Bodrum Kaymakamlığından bildirilmiş ve Muğla Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilmişti.²⁰⁷

Menteşe vilayeti dahilinde Rumlara karşı da bazı saldırı ve yağma durumları yaşanıyordu. Dahiliye Nazırı Talat Paşa'nın imzasını taşıyan Mentеше Mutasarrıflığına gönderilen bir belgede son günlerde Rumlardan Muğla'da üç, Milas'ta altı değirmencinin ve Bodrum'da da bir çobanın öldürüldüğünü ve bazısının emlakinin yakıldığı bilgisinin ulaşıldığı belirtilerek içinde bulunulan siyasi durumdan ötürü Rumlara karşı yapılan bu saldırıların faillerinin bir an evvel cezalandırılması isteniyordu.²⁰⁸ Mentеше Mutasarrıfı Müştak Lütfi Bey ise Dahiliye Nezaretine cevap olarak gönderdiği belgede kendisi de bu olay için başlangıçta milli husumetten kaynaklandığını zannettiğini bildirmiş ancak yapılan tahkikat sonucunda seferberlik dolayısıyla jandarmanın bütün kuvvetini asayişe ayıramadığından dolayı böyle bir

²⁰⁶ BOA, DH.EUM.3.ŞB 3/49 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Teşrin-i Sani 1330/2 Aralık 1914 tarihli yazı.)

²⁰⁷ BOA, DH.EUM.3.ŞB 3/49 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Kanun-ı Sani 1330/26 Ocak 1915 tarihli yazı.)

²⁰⁸ BOA, DH.ŞFR. 50/39 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Mentеше Mutasarrıflığına gönderilen 5 Şubat 1330/18 Şubat 1915 tarihli yazı.)

olayın yaşandığını bildirmişti.²⁰⁹ Bu olayın tabur kumandanlığınca dikkate alınarak gerekli idari tedbirlerin alındığı belirtilerek bölgedeki Rumların devletin muhafazası aleyhinde bazı faaliyetlerde bulduklarının haber alındığı ve hatta Bodrum'dan adalara göç eden Rumların Bodrum'a karşı saldırıya geçerek hadiseler çıkarma fikir ve emelinde olduklarının da Seyyar Jandarma Tabur Kumandanlığınca tespit edildiği ifade edilmişti.

Seferberliğin ilanından sonra jandarma kuvvetlerinin bir kısmının ordunun emrine verilmesinden dolayı yer yer jandarma ihtiyacı hissediliyordu. Menteşe Mutasarrıfı Müştak Beyin Bodrum'da geçen olaya dair Dahiliye Nezaretine yazdığı yazıda bahsettiği gibi Muğla'da da jandarma kıtlığı bulunmakta idi. Bu kıtlığın giderilmesi için Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda Menteşe dahilinde 380 jandarma kadrosu olup bundan 90 neferin eksik olduğu belirtilerek bu eksiğin giderilmesinin gönüllü kaydettirmek ya da başka birlikten askerler ile tamamlamak şeklinde olabileceği ifade edilmiş ancak ordunun harp kıymetine hanel gelmemesi için bu çarelerin yapılamadığı belirtilerek bu eksikliğin bir şekilde giderilmesi talep edilmişti.²¹⁰ Menteşe Mutasarrıflığının bu talebine Jandarma Umum Kumandanlığından Menteşe'deki Jandarma Taburunun asker ihtiyacının İzmir'deki Dördüncü Kolordu Kumandanlığı tarafından karşılanacağına karar vererek cevap vermişti.²¹¹

Tablo 4. 14 Aralık 1914-13 Şubat 1915 tarihleri arasında Menteşe Sancağında işlenen bazı suçları gösterir tablodur.²¹²

Cürmün Türü	Faili Malum	Faili Meçhul	Yakalanan	Firari	Eski Suçlu Sayısı	Toplam
Kasten Cinayet	5	3	8	0	10	18
Darp ve Yaralama	10	1	31	0	14	45
Adi Hırsızlık	12	0	12	0	23	35
Çeşitli Suçlar ve Kabahatler	52	0	52	0	56	108
Cebren Kız Kaçırma	1	0	1	0	4	5

²⁰⁹ BOA, DH.ŞFR. 462/49 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 8 Şubat 1330/21 Şubat 1914 tarihli yazı.)

²¹⁰ BOA, DH.EUM.KLU. 6/48 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Kanun-ı Evvel 1330/2 Ocak 1915 tarihli yazı.)

²¹¹ BOA, DH.EUM.KLU. 6/48 (Jandarma Umum Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Kanun-ı Evvel 1330/10 Ocak 1915 tarihli yazı.)

²¹² Bu tablo iki aylık ceraim raporları incelenerek oluşturulmuştur. Raporlar için bakınız: BOA, DH.EUM.MTK. 69/49 (Menteşe Mutasarrıflığının 1330 senesi Kanun-ı Evvel ayının vukuatını gösterir 18 Kanun-ı Sani 1330/31 Ocak 1914 tarihli rapor.); BOA, DH.EUM.MTK. 70/38 (Menteşe Mutasarrıflığının 1330 senesi Kanun-ı Sani ayının vukuatını gösterir 19 Şubat 1330/4 Mart 1915 tarihli rapor.)

Ege ve Akdeniz topraklarında kendini her zaman göstermiş olan eşkıyalık Birinci Dünya Savaşı başlangıcında da vücut bulmuştu. İrili ufaklı eşkıya çetelerinin köy basmak, adam ya da kadın kaçırmak, yol kesmek, hırsızlık, cinayet, yaralama, Türk ve Rum fark etmeksizin ahaliye saldırı gibi suçları kendini gösteriyordu. Klasik eşkıyalık olarak değerlendirebileceğimiz bu suçların icrasındaki niyette herhangi bir siyasi ve ideolojik bir emare görülüyordu. Adaletsizlik, yoksulluk, cehalet ve eğitimsizlik gibi sebeplerden ötürü devlete başkaldıran eşkıyanın yaptığı şekavet asayişin bozulması ile sonuçlanıyordu. Menteşe Sancağında görülen eşkıyalık da bu minvalde olmuştu ve işlenen suçlara karşı Mutasarrıflık jandarma kuvvetleri ile takibat icra ediyordu. Seferberlikten dolayı jandarma kıtlığı gözükse de eşkıya takibinde çok büyük bir etkisi olmamıştı.

Tablo 5. 1914-Mart 1915 tarihleri arasında Menteşe Sancağı sınırları içerisinde eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu tarafımızca tespit edilen eşkıyaların faaliyet sahalarını ve suç türlerini gösteren tablodur:

Eşkya/Çete Adı	Tarih	Faaliyet/Olay Yeri	Suç/Olay	Sonuç
Hacı Hüseyin ve 8 refiki	1914 Bahar ayları	Muğla kazasının çeşitli köyleri	Adam kaçıрма	Çetesi ile beraber firari
Topal Osman oğlu Halil ve sayısı belirsiz adamları	2 Mayıs 1914	Muğla kazası	Adam kaçıрма	Firari
İsimleri Bilinmeyen 8 eşkıya	3 Mayıs 1914	Belirtilmemiş	Eşkyaalık	Firari
Yoranlı Halil ve iki Rum refiki	Nisan 1914	Milas Kazıklıbucağ köyü	Eşkyaalık	Haziran 1914'te yakalandılar
Bilinmiyor	Haziran 1914	Milas'ın Bozöyük sahili	6 kayık ve bir torpido himayesinde sahile yanaşma girişimi	Çıkarılan birlik tarafından püskürtülmüş
Doktor Covani Karusini	Ocak-Haziran 1914	Fethiye	Casusluk	Sınırdışı edildi
Doktor Kassini	Ocak-Haziran 1914	Marmaris, Muğla, Aydın	Casusluk	Sınırdışı edildi
Kasap Lefter, Yorgi ve İsmi Bilinmeyen Bir Rum	21 Ağustos 1914	Marmaris Bozburun	Çoban Ayşe Hanım'ı öldürerek, cesedini yakmak. Hayvan hırsızlığı	Firari

Eşkya/Çete Adı	Tarih	Faaliyet/Olay Yeri	Suç/Olay	Sonuç
İsimleri Bilinmeyen 4 eşkıya	14 Temmuz 1914	Fethiye Çuka İsa Yaylası	Değirmenci Todori'yi darp, hırsızlık	Firari
İsimleri Bilinmeyen 4 eşkıya	14 Temmuz 1914	Fethiye Kancılar Köyü	Nikola'yı darp, hırsızlık	Firari
İsimleri bilinmeyen 100 Rum eşkıya	27 Ağustos 1914	Antalya'nın Kaş kazasında Gelemiş iskelesi	Sahile çıkarma girişimi, Hırsızlık, adam yaralama	Jandarma mukavemeti sonucu firar
Kamil, Raşid ve Hasan	Haziran 1914	Fethiye Minare köy	Kadın kaçırmak	Aralık 1914'te yakalandı
İsimleri bilinmeyen 3 Rum balıkçı	24-25 Ocak 1915 gecesi	Bodrum Apostol adası	Karaya demirleme girişimi	Mukavemet sonucu firar
İsimleri bilinmeyen 5-10 Eşkya	25 Ocak 1915	Gökburun	Hayvan hırsızlığı	Mukavemet sonucu bazı silahları terk ederek firar

İKİNCİ BÖLÜM

MENTEŞE SANCAĞINDA EŞKIYALIĞIN KRONİKLEŞMESİ VE SİYASÎ EŞKIYALIK (MART 1915-EYLÜL 1916)

Osmanlı Devleti'nin son birkaç yüzyılından itibaren eşkıyalığa aşına olan Menteşe bölgesinde Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile eşkıya faaliyetleri şekil ve amaç değiştirmeye başlamıştı. 1914 senesi içerisinde ve Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş tarihi olan Kasım 1914 tarihinden sonra da bölgede yaşanan eşkıyalık genellikle eski tür adı eşkıyalık kapsamında idi. Siyasî ve askerî amaç taşımaksızın yol kesme, adam kaçırmaya, cinayet, darp ve yaralama, tehdit gibi suçları işleme olarak nitelendirilebilecek olan adı eşkıyalık savaş sonuna kadar yer yer kendini gösterse de 1915 senesi itibariyle özellikle Rum eşkıyaların faaliyetleri siyasî amaç taşımaya başlamıştı.

2.1. Rum Eşkıyaların Faaliyetleri ve Casusluk

Ege ve Akdeniz sahillerinde uzun yüzyıllardır yaşamakta olan Rumlar arasında Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından *megali idea* fikri yavaş yavaş yer bulmaya başlamıştı. Balkan harbinden sonra Rum ahalinin ve Rum eşkıyaların daha siyasi amaçlara hizmet etmeye başladığı görülmüyordu. Rum eşkıyalar Birinci Dünya Savaşı esnasında eşkıyalık faaliyetlerini darp, cinayet, hırsızlık, yol kesme gibi icra etseler de niyet olarak daha siyasi hal almışlardı. Klasik eşkıyalık icraatlarını yapan eşkıyanın niyet olarak yapmış olduğu faaliyetler sonucunda siyasî, ideolojik çıkarlar ve hedefler gözetmesi olarak nitelendirilebilecek olan siyasî eşkıyalık Birinci Dünya Savaşı esnasında Rum eşkıyalarda kendini gösterecekti.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra sahil mıntıkalarının casusluğa açık olması ihtimalinden dolayı sahilde bulunan Rumlar iç kesimlere sevk ediliyorlardı. Marmaris kazasının sahilinde değirmencilik eden ve vaziyetleri şüpheli bulunan 9 Rum ve aslen Yunanistan'a bağlı Görice ahalisinden olup Köyceğiz'de bıçakçılık yapan 10 Hıristiyan Muğla'ya gönderilmesine karar verilmişti.²¹³ Alınan bu kararda Görice'li olanların terk edilmiş belde ahalisinden oldukları ve Köyceğiz'e yerleştikleri zaman nüfusa kayıt yaptırmadıkları ve bu sebeple gizlenmiş durumda oldukları belirtilmiş ve bu kişilerin sahil mıntıkada

²¹³ BOA, DH.EUM.ADL. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Takibat-ı Adliye Evrakı) 7/13 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Şubat 1331/28 Şubat 1915 tarihli yazı.)

kalmalarının mahzurlu olacağı ifade edilerek haklarında ne şekilde muamele edileceğine dair Dahiliye Nezaretinden emir beklendiği bildirilmişti.

Rum asker kaçakları 5 Şubat 1915 gecesini Milas jandarma müfrezesi ile Söke kazası dahilinde Yoran köyü civarındaki Karakuyu mevkiinde karşılaşmasıyla aralarında çatışma çıkmış ve bir kişi ölmüş, ikisi yaralı olarak ele geçirilmiş ve geri kalan asker kaçakları kayıkla Sisam adasına firar etmişlerdi.²¹⁴

Bölgenin genel asayişine ve Rumlara dair bölgede çeşitli gelişmeler yaşanmaya başlamıştı. Muğla Jandarma Tabur Kumandanlığının Umum Jandarma Kumandanlığına yazdığı bir raporda yedi aydır bölgede asayiş son derece temin edilmiş iken son zamanlarda Muğla'da üç, Milas'ta altı değirmenci ve Bodrum'da bir çoban öldürülerek bazısının mülkleri yakılmıştı. Saldırganlardan Muğla ve Milas'takiler yakalanmış, Müslüman olan failer hakkında fazla bir tahkikat yapılmaması bizzat mutasarrıf tarafından şifahi ve mahrem bir şekilde bildirildiği belirtilerek yaşanan olayların tertipli olduğunun düşünüldüğü ifade edilmişti. Bölgede daha büyük bir olayın yaşanmaması için gerekli emrin ve bildirimlerin beklendiği belirtilmişti.²¹⁵ Bu konuya dair Umum Jandarma Kumandanlığı Dahiliye Nezaretine yazı yazarak Muğla bölgesindeki durumla ilgili gönderilen telgrafın izaha muhtaç olduğu belirtilerek bu konunun açığa kavuşturularak gereğinin yapılması istenilmişti.²¹⁶

Rum mahallerine dair yapılan tahkikatların artması ile bu mahallerde çeşitli olaylar yaşanmaya başlamış idi. 12/13 Mart 1915 gecesini Milas'ın Rum mahallesinde İstanköylü Yorgi isimli bir şahsın evinin avlusu civarında bir delik içinde henüz yanmakta olan bir fitilin olduğu Katrina isimli bir kadın tarafından ihbar edilerek yapılan tahkikat sonucu bir teneke kutu içinde açılmış delik içerisinde bir bomba olduğu tespit edilerek infilak etmeden söndürülmüş idi. Yol çavuşlarından Kirkor'dan şüphe edilerek bu kişi gözaltına alınmış, evinde yapılan aramada benzer türde patlayıcı maddeler tespit edilerek tahkikata devam ediliyordu. Daha önce de benzer olay yaşanmış ve evinde balık avına mahsus dinamit çıkan Kirkor'un kazaen evinde bulundurduğu zannedilmişti.²¹⁷

---

²¹⁴BOA, DH.EUM.3.ŞB 3/59 (Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Kanun-ı Sani 1330/11 Şubat 1915 tarihli yazı.)

²¹⁵BOA, DH.EUM.3.ŞB 4/2 Muğla Jandarma Kumandanlığından Umum Jandarma Kumandanlığına çekilen 3/4 Şubat 1330/ 16/17 Şubat 1915 tarihli telgrafname.)

²¹⁶BOA, DH.EUM.3.ŞB 4/2 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Şubat 1330/17 Şubat 1915 tarihli yazı.)

²¹⁷BOA, DH.EUM.3.ŞB 4/42 (Dördüncü Kolordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaletine yazılan 8 Mart 1331/21 Mart 1915 tarihli yazı.)

Menteşe Mutasarrıflığı Yunan ahalinin meskun olduğu Ege adalarını asayiş açısından kendine tehdit olarak görüyor ve sürekli bir gözetleme ve tedbir alma gayreti içinde oluyordu. Özellikle Dalaman karşısında yer alan Meis adası Mutasarrıflığın dikkatini en çok çektiği ve önem verdiği bir ada idi. Mutasarrıf Müştak Lütfi Beyin 4 Mart 1915 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgrafnamede savaştan dolayı sahil şeridinin denizden inzibatının yapılamadığı, jandarmanın da iç taraflara çağırıldığını belirtmiş ve Meis adası ahalisinin kaçakçılık faaliyetlerinin çok olduğunu ifade etmişti.²¹⁸ Bu yazıdan üç gün sonra tekrar bir yazı daha gönderilerek Meis adasının İtalyanların işgali altında olmadığı, Girit'ten gelen Rum eşkıyalarının elinde olduğu ve alınan duyuma göre bir Yunan yüzbaşısının bu eşkıyaya kumanda etmekte olduğu bildirilmişti.²¹⁹

Ege adalarındaki Rum eşkıyalar hakkında yapılan tahkikatı doğrularcasına bir olay vuku bulmuştu. 15 Nisan 1915 günü birkaç eşkıya Bozburun nahiyesinin Kameriye adasındaki keçileri Sömbeki adasına getirmek üzere çılmışlardı. Sömbekili Petro, damadı Todorı, Kosta, Yorgi, Petro'nun oğlu Mihail, Yanık oğlu Abzun(?), Kaptan Nikol, Arnavut Muhtar ve asker firarisi Bozburun nahiyesine bağlı Bayır köylü Kuyucu oğlu Mehmet isimdeki bu eşkıyalar çobanları ve ailelerini cebren kayığa bindirmişler, keçileri de alacakları sırada nahiye merkezinin yakın olmasından dolayı nahiye müdürünün haber alması ile seyyar ve sabit jandarma kuvvetleri ve silahlı ahali ile aralarında çatışma çıkmış, jandarmaların takdire şayan başarısı neticesinde eşkıyalar arkalarında bir büyük kayık bırakarak kaçmışlardı. Sömbeki Divan-ı Umumi Müdürü Esad Efendi'nin aldığı istihbarata göre bu eşkıyaların geniş çapta bir çete kurduklarını ve bu çetenin başında da Fethiyeli meşhur sarıklardan Kofoyani isminde birinin bulunduğunu, amaçlarının da kazanın bazı noktalarına saldırıda bulunmak olduğunu ve hatta Kofoyani'nin gizlice Fethiye'ye gittiğini bildirmişti.²²⁰

Yaz aylarının gelmesi ile Rum eşkıyaların ve İtilaf gemilerinin saldırıları devam ederken sancak içerisinde asayiş normal seyrinde idi. Örneğin 14 Mayıs-13 Haziran 1915

---

²¹⁸ BOA, DH.ŞFR. 463/90 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Şubat 1330/4 Mart 1915 tarihli yazı.)

²¹⁹ BOA, DH.ŞFR. 464/2 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Şubat 1330/7 Mart 1915 tarihli yazı.)

²²⁰ BOA, DH.EUM.3.ŞB 29/15 (Marmaris Kaymakamlığından Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 6 Nisan 1331/19 Nisan 1915 tarihli yazı.)

arasında 2 kişi cinayet, 7 kişi hırsızlık ve 13 kişi de darp ve yaralamadan dolayı işlem görmüştü.²²¹

Birinci Dünya Savaşında Menteşe bölgesinde harbin şekli daha çok düşman gemilerinden açılan ateşlerle vuku buluyordu. Bir İngiliz ya da Fransız savaş gemisi Köyceğiz, Milas, Fethiye gibi sahil kentlerini ateşe tutar ve geri çekilirdi. Bu ateşler sonucunda can kaybından ziyade mal kaybı ve hasar ortaya çıkıyordu. 1915 yılının yaz aylarına gelindikçe bölgede deniz saldırıları artmıştı. Örneğin 7 Haziran 1915 günü bir düşman gemisi Köyceğiz'in Karaağaç köyüne altı mermi atmış ve bombardıman sonunda altı ev ile bir kayık tahrip olmuştu.²²² 9 Haziran 1915'te Dalyan boğazına giren bir İtilaf gemisi Marmaris'e susam götüren 3 kayığa el koyarak Büyük Karaağaç limanını da bombalamıştı.²²³

Yaz aylarının gelmesi ile Rum eşkıyaların saldırıları artıyordu. Bu saldırılar artık bir İngiliz yada Fransız kruvazörünün Osmanlı sahil mıntıklarını ateşe tutmasından sonra Rum eşkıyanın saldırıya geçmesi tarzında vuku buluyordu. 20 Haziran 1915 günü bir kruvazörün Milas sahiline gelmesinin ardından silahlanmış 300 Rum eşkıyanın Milas'ın Kuyubükü(?) mahalline gelerek jandarma ile beş saati aşkın bir çatışma gerçekleşmiş ve bu çatışma sonucunda on eşkıya öldürülmüş idi.²²⁴

Yaz aylarında düşman gemilerinin Osmanlı sahillerini ateş altında tutması yakın tarihlerde ve çevre kazalarda gerçekleşiyordu. 11 Temmuz 1915 tarihinde de bir Fransız gambotu beş günlük gözetlemeden sonra Bodrum'un Gümüşlük iskelesine gelerek karaya çekilmiş olan iki kayığa ateş açmış ve limana girmek istemişse de müfrezelerin ateş açması ile geri çekilmişti.²²⁵

12 Temmuz 1915 günü de bir düşman gemisinin Fethiye'nin Göcek civarına yanaşarak ateş açmaya başlamasıyla bir kayık ele geçmemek için sahibi tarafından batırılmış, açılan ateş sonucu kazanın vergi idaresi hasara uğramış ve karakol kumandanı da yaralanmıştı. Gemideki askerler başka bir kayığı incelemek için bir sandal göndermek

---

²²¹ BOA, DH.EUM.ADL. 7/7 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Haziran 1331/1 Temmuz 1915 tarihli rapor.)

²²² BOA, DH.EUM.3.ŞB 6/18 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Mayıs 1331/12 Haziran 1915 tarihli yazı.)

²²³ Mehmet Temel, "İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Kıyı Yerleşim Yerlerine Yaptıkları Saldırı ve Mütakabiliyet Esasına Göre Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XXIV, S.1, Temmuz 2009, s. 122.

²²⁴ BOA, DH.EUM.3.ŞB 29/15 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 8 Haziran 1331/21 Haziran 1915 tarihli yazı.)

²²⁵ BOA, DH.EUM.3.ŞB 7/35 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Temmuz 1331/27 Temmuz 1915 tarihli yazı.)

istemişlerse de o esnada Osmanlı müfrezesinin yetişmesi çatışma çıkmış, sandalda bulunan iki düşman askeri öldürülmüştü.²²⁶ Bu iki olay aynı tarihlerde farklı kazalarda yaşanmış idi. Ancak bu saldırı akabinde Rum eşkıyaların saldırıya geçmesi gibi bir duruma denk gelinmemiştir.

Fransız kruvazörleri, torpidoları ve gambotları Antalya, Kaş, Finike, Kepez ve Fethiye civarlarında gözetleme yaparak zaman zaman ateş açıyorlardı.²²⁷ 5 Eylül 1915 günü bir düşman gemisi Fethiye limanına girerek kasaba dışındaki hükümet konağını, telgrafhaneyi ve dairelerde çalışanları ateş altında tutmuş, hükümet konağıyla telgrafhane tahrip olmuş ve bir Rum çocuğu da yaralanmıştı.²²⁸ 10 Eylül 1915 tarihinde de bir Fransız gemisi Fethiye limanına gelerek Karagözler civarına ve siperde bulunan askerlere otuz iki mermi atmış ve limanda bulunan iki gemiyi yakarak geri çekilmişti. İnsanca zayıtın olmadığı bu saldırıdan sonra başka bir düşman gemisi de beraberinde getirmiş olduğu kayıktan Marmaris'in beş mil açığındaki Fener adasına Rum eşkıyasıyla beraber otuz civarında asker çıkarmış, Fener edevatını tahrip ederek bazı eşyaları gasp ile Rodoslu Süleyman'ı da beraberinde götürmüşlerdi.²²⁹

Esasen kış aylarında eşkıya faaliyetleri azalırken savaş döneminde Rum eşkıyaların saldırıları kış aylarında da devam ediyordu. Daha çok jandarma askerlerini hedef alan Rum eşkıyalar, Marmaris jandarma askerlerinden Ali oğlu Mahmud'u erzak temin etmek üzere Hisarönü köyüne giderken binmiş olduğu sandalı batırmışlar, Mahmud ile beraber sandalcı Süleyman da boğulmuşlardı.²³⁰ 5 Kasım 1915'te Marmaris'in Aziziye köyünün Sarnıçağzı mevkiine çıkan Rum eşkıyalar 4 neferden oluşan devriye birliğini pusuya düşürmüş, bir asker şehit olurken, iki asker yaralanırken ahaliden de bir kadın şehit olmuştu.²³¹

Osmanlı Devleti genelinde özellikle savaş sahalarına yakın yerlerde gayrimüslim ve yabancı uyruklu milletlere dair çeşitli yaptırımlar uygulanıyordu. Bunlardan biri de tehcir veya sürgün idi. Ayrıca şehirlerde bulunan İtilaf devletlerine mensup insanlar için de raporlar

---

²²⁶ BOA, DH.EUM.3.ŞB 7/34 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Temmuz 1331/27 Temmuz 1915 tarihli yazı.)

²²⁷ BOA, DH.EUM.3.ŞB 8/44 (Antalya Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Temmuz 1331/10Ağustos 1915 ve 18 Ağustos 1331/31 Ağustos 1915 tarihli yazı.)

²²⁸ BOA, DH.EUM.3.ŞB 8/53 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Ağustos 1331/5 Eylül 1915 tarihli yazı.)

²²⁹ BOA, DH.EUM.3.ŞB 8/58 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 29Ağustos 1331/11 Eylül 1915 tarihli yazı.)

²³⁰ BOA, DH.EUM.3.ŞB 29/34 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 8 Teşrin-i Sani 1331/21 Kasım 1915 tarihli yazı.)

²³¹ Mehmet Temel, **a.g.m.**, s. 122.

düzenleniyordu. Örneğin Milas'ta Rumi 1330 (Mart 1914-Mart 1915) senesinde İtalyan vatandaşı olup Milas'ta ikamet eden 8 aile olmak üzere toplamda 31 kişi bulunmaktaydı ve bunların hepsi Musevi idi.²³²

Sürgünlerde ise sahil mıntikasına yakın yerlerde bulunan Osmanlı tebaasının iç taraflara sevk edilmesi, yabancıların ise sınır dışına gönderilmesi devletin başvurduğu yöntemlerden biriydi. Fethiye'de yaşayan Bulgar asıllı olduğu raporlara yansıyan Kömürcü Dimitri oğlu Yani de sınır dışı edilmişti. Raporda Yani'nin aslen Bulgar olmadığı Görice'li olduğu ve şüpheli görülen yabancıların sınır dışına çıkartılması kararına uyularak diğer yabancılarla birlikte sınır dışı edildiği ifade olunmuştu.²³³

Bölgede Rumların ve İtalyan uyrukluların casusluğa daha açık oldukları düşünülmüyordu. Ancak az da olsa Yahudiler de casusluk suçlaması ile karşı karşıya kalıyorlardı. Yahudi Haim Amato bunlardan biri idi. Marmaris kazasına 15 gün önce gelen ve casuslukla itham edilen Amato, Divan-ı Harbe sevk edilmiş, kaymakamlık Amato'nun 2. Grup Kumandanlığının yetkisi olmadan bir kişinin şahitliğine dayanarak suçlanmasının hatalı olduğuna kanat getirmişti.²³⁴ Ancak Grup Kumandanlığı bu şahsın casusluğunun sabit olduğunu iddia ederek Divan-ı Harbe sevk edilmesini söylüyordu: “*Öteden beri casusluk etmekte olan Haim Amato'nun casusluğunu gayret ve çalışkanlığıyla ortaya çıkaran Marmaris Grup Kumandanlığı böyle bir suçlamaya maruz kalmamalı idi. Bir kusuru olduysa vatan ve vazifesine karşı olan imanından ileri gelmiştir. Müfreze daima cihet-i mülkiyeye müracaat ile bir hüsn-i ahirin ve temini ve kanun ve devlet ve nizam-ı hükümete tabiiyetle vazife-i hakikiyesini ifayı en büyük şeref biliyor.*”²³⁵

Kış aylarının gelmesi ile eşkıya faaliyetleri azalsa da bölgedeki yabancılara ve şüphelilere karşı devletin yaptırımları devam ediyordu. Ayrıca çeşitli tarihlerde düşman gemilerinin saldırıları gerçekleşiyordu. 30 Aralık 1915 günü başlayıp 31 Aralık 1915 sabahına kadar aralıklarla devam eden bir bombardımanda Bodrum'un Yalıkavak iskelesi hedef alınmış ve karakol, yel değirmeni ve birkaç hane hasara uğramıştı.²³⁶ 25 Ocak 1916 günü iki

²³² BOA, DH.EUM.5.ŞB 14/39 (Milas kazasında bulunan İtalyan tebaasını gösterir 20 Mayıs 1331/2 Haziran 1915 tarihli defter.)

²³³ BOA, DH.ŞFR. 499/38 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Teşrin-i Sani 1331/29 Kasım 1915 tarihli yazı.)

²³⁴ Muhammed Sarı, “*Birinci Dünya Savaşı'nda Batı Anadolu'da Rumların Casusluk ve Çetecilik Faaliyetleri*”, **History Studies**, C.VII, S.1, Mart 2015, s.180.

²³⁵ Sarı, **a.g.m.**, s. 180.

²³⁶ BOA, DH.EUM.3.ŞB 10/72 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Kanun-ı Evvel 1331/1 Ocak 1916 tarihli yazı.)

düşman torpidosu himayesinde Marmaris'in Reşadiye nahiyesinin Çiftlik mevkiine çıkan Rum eşkıyalarla sahil muhafızları arasında çatışma çıkmış ve bir muhafız yaralanmıştı.²³⁷

Düşman donanmalarının saldırıları ve Rumların iç taraflara sevk edilmesi devam ederken bazı Rumlar Osmanlı Devleti'nin politikalarına eleştiriler getirerek Rum ahaliyi Osmanlı'dan soğutmaya çalışıyorlardı. Bu Rumlardan Bodrumlu İstimat oğlu Polla Nikola ve Petro oğlu Çolak Apostol isimdeki kişiler Osmanlı'nın haricî politikalarını eleştirerek Rum ahaliyi İtalya işgali altında bulunan Ege adalarına geçmeyi teşvik etmek suçundan ve casusluk yapmaktan yakalanmışlardı.²³⁸

Savaş gemilerinin sahil mıntıkayı bombalamaları 1916 senesinin başında da devam ediyordu.3 Şubat 1916 günü öğleden sonra saat dörtte dört düşman gemisi İstanköy istikametinden Karaada'nın arka tarafına gelerek bir top atışı yapmışlar ve gece yarısına kadar o bölgede beklemişlerdi. 4 Şubat 1916 günü ise bir düşman gemisi Kalimnos adasından Gümüşlük iskelesine yaklaşarak iki yüz mermi atmış ve bu bombardıman neticesinde Bodrum Vergi İdaresi tamamen, bir cami ve iki ev de kısmen tahrip olmuştu.²³⁹ Yine aynı tarihlerde Marmaris ve Karaağaç limanlarının da düşman torpilleriyle kapatılmış olduğu raporlara yansiyordu.²⁴⁰ 26 Mart'ta Marmaris'in Selimiye köyüne 126 mermi atılmış, 6 ev tahrip olmuştu.²⁴¹

Bahar aylarının gelmesi ile birlikte eşkıya faaliyetleri ve eşkıyalara dair gözlemler artış gösteriyordu. 14-15 Mart 1916 gecesi Bodrum'un Tavşanburnu civarına sayısı bilinmeyen bir eşkıya çetesi kayıklarla beraber gelmişler ve gönderilen birlikler nedeniyle karaya çıkararak dağılmışlardı.²⁴² Karaada civarına sığınan bu eşkıyalar ile müfrezelerin çatışması sonucu yirmi kadar eşkıya ölü ele geçirilmiş ve kalan eşkıya için de takibata devam edilmişti.²⁴³ Yine daha önceki bir çatışmada jandarma Mehmed'i öldüren Kıbtî Süleyman çetesi ile tekrar bir

---

²³⁷ Temel, **a.g.m.**, s. 123.

²³⁸ BOA, DH.EUM.KLH. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Kalem-i Mahsus) 2/21 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Mart 1332/14 Mart 1916 tarihli rapor.)

²³⁹ BOA, DH.EUM.3.ŞB 11/42 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Kanun-ı Sani 1331/6 Şubat 1916 tarihli yazı.)

²⁴⁰ BOA, DH.EUM.3.ŞB 11/44 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Kanun-ı Sani 1331/7 Şubat 1916 tarihli yazı.)

²⁴¹ Temel, **a.g.m.**, s. 123.

²⁴² BOA, DH.EUM.3.ŞB 12/46 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Mart 1332/15 Mart 1916 tarihli yazı.)

²⁴³ BOA, DH.EUM.3.ŞB 12/54 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Mart 1332/18 Mart 1916 tarihli yazı.)

çatışma yaşanmış ve bu çatışma sonucunda çete mensuplarından Tahtacı Kulak Veli oğlu Ali ölü ele geçirilmişti.²⁴⁴

Yaz aylarının gelmesi düşman saldırılarını ve eşkıya faaliyetlerini hızlandıracaktı. 18 Haziran 1916 günü Marmaris'in Reşadiye nahiyasının Karaköy cihetlerine iki düşman gemisi himayesinde küçük kayıklarla bir takım Rum eşkıyası sahile çıkmış ve sahil muhafızları ile arasında çıkan çatışmada Müslüman ahaliden dört kişi şehit olmuş, düşmandan ise iki kişi yaralanmış idi. Çatışma bölgesinde değirmencilik yapan Astimat(?) isimdeki bir kişinin de bu eşkıyalara on dört baş evcil hayvan verip eşkıyalar ile birlikte yine savaş gemilerinin himayesinde kaçtıkları bildirilmişti.²⁴⁵

Yaz aylarının gelmesi ile Rum eşkıyaların düşman gemilerinin saldırısı ile köylere karşı saldırıya geçmelerinde artış görülmüştü. Marmaris'in Reşadiye mevkiindeki Emecik köyünde de Rum eşkıyaların saldırısı vuku bulmuştu. 9 tane Rum eşkıyası düşman donanmasının top atışından istifade ederek köye saldırıda bulunmuşlar, köy muhtarı Ali Çavuş oğlu Veli'yi kurşunla ayağından yaralayıp hanelerdeki bazı eşya ve paralara el koyup yine düşman gemilerinin top atışı esnasında kayıkları ile firar etmişlerdi.²⁴⁶

10 Ağustos günü ise Kuyucak ve Meşelik köyelerine yine düşman donanmasının ateşi altında saldıran 300-400 civarındaki Rum eşkıyalar bu köylerin çevresini abluka altına alarak hayvanları gasp etmiş ve yine düşman donanmasının ateşleri altında kayıklarıyla firar etmişlerdi.²⁴⁷

---

²⁴⁴ BOA, DH.EUM.3.ŞB 13/90 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Mayıs 1332/29 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

²⁴⁵ BOA, DH.EUM.3.ŞB 14/42 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 9 Haziran 1332/22 Haziran 1916 tarihli yazı.)

²⁴⁶ BOA, DH.UM.ADL. 24/16.A (Menteşe Mutasarrıflığına bağlı Marmaris kazasında 1332 senesi Ağustos ayında vuku bulan suç gösterir 1 Eylül 1332/14 Eylül 1916 tarihli rapor.)

²⁴⁷ BOA, DH.UM.ADL. 25/30 (Menteşe Mutasarrıflığına bağlı Marmaris ve Bodrum kazalarında 1332 senesi Ağustos ayında vuku bulan suç gösterir 5 Eylül 1332/18 Eylül 1916 tarihli rapor.) Rum eşkıyaların benzer türden saldırıları için bkz: BOA, DH.EUM.KLH. 2/30 (Menteşe Mutasarrıflığında 1332 senesi Temmuz ayında vuku bulan suçları gösterir 1 Ağustos 1332/14 Ağustos 1916 tarihli rapor.); BOA, DH.UM.ADL. 12/15 (Menteşe Mutasarrıflığında 1332 senesi Eylül ayında vuku bulan suçları gösterir 5 Teşrin-i Sani 1332/18 Kasım 1916 tarihli rapor.)

2.2. Bölgedeki İdarî ve Askerî Şahısların Aldıkları Tedbirler ve İdarî İşleyiş

Menteşe Mutasarrıflığı dahilinde Rum eşkıyaların saldırıları, Rumların ve başka millete mensup kişilerin casuslukları ve İtilaf Devletlerinin savaş gemileri ile saldırıları Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kendini gösterecekti. Bunlardan hariç olarak bölgede askerî ve mülkî amirlerin de idarecilikleri ve tedbirleri asayişî sağlamak açısından kuşkusuz önemli idi.

Menteşe Mutasarrıflığının çeşitli zamanlarda örtülü ödenekten istediği meblağlar her zaman olmasa da gönderiliyordu. Bunlardan biri 17 Ağustos 1915 günü Mentese Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen talep yazısı idi. Mutasarrıf Müştak Lütfi Bey Çakırcalı'nın yoldaşlarından olan Kara Mehmed'in yakalanmasının kılavuzluk ve muhbirlik edenlerin sadakati ve askerlerin de fedakarlığı sayesinde gerçekleşebildiği belirtilerek dört şehit ailesine 20'şerden 80 lira ve kılavuz ile muhbirlere de hiç olmazsa 40 lira yani toplamda 120 lira verilmesini rica etmişti.²⁴⁸ Yazının devamında eşkıyanın köylüye hoş davrandığı belirtilerek eğer para verilmez ise doğal olarak köylünün yapılacak olan eşkıyalığa karşı lakayt kalacağı belirtilmişti. Eşkıyalarla mücadelede şehit olan ve yardım eden kişilere verilmesi talep olunan bu meblağ için Dahiliye Nezareti'nin buna karşı cevabı 50 lira göndermek şeklinde olmuştu.²⁴⁹

Mutasarrıflıktan sadece para talepleri gönderilmiyor, kaza dahilindeki Rum eşkıyaların durumları ile ilgili raporları da göndererek asker talebinde bulunuyordu. Kaza dahilinde Rumların en çok meskun olduğu yerin Fethiye olduğu belirtilen bir yazıda Fethiye'nin Tersane adasının pek çok Rum eşkıyaya yataklık yaptığı ve bu eşkıyaların kazaya saldırı yapmalarının kuvvetli ihtimal olduğu belirtilerek kaza dahilinde bulunan jandarma ve asker sayısının yeterli olmadığı belirtilmişti. Bu hususun mercii olan İzmir Havalı Kumandanlığına bildirildiği ama İzmir'den Mentese'deki asker sayısının artırılmasının mümkün olmadığı yazıldığı ve bu durumdan dolayı eşkıyaların ani bir saldırısı gerçekleşirse zor durumda

²⁴⁸ BOA, DH.EUM.3.ŞB 8/65 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Ağustos 1331/17 Eylül 1915 tarihli yazı.)

²⁴⁹ BOA, DH.EUM.3.ŞB 8/65 (Dahiliye Nezaretinden Mentese Mutasarrıflığına gönderilen 3 Eylül 1331/16 Eylül 1915 tarihli yazı.)

kalınabileceği ifade edilerek Harbiye Nezaretinden genç ve dinç askerlerden oluşan kuvvetli bir müfrezenin verilmesi talep edilmişti.²⁵⁰

Sancak dahilinde eşkıya faaliyetleri, denizden gelen düşman saldırıları haricinde kazalar arasında kaymakamlar açısından da sıkıntılar yaşanıyordu. Mutasarrıflık tarafından bazı kaymakamların işinin ehli olmadığı, idarecilik yapamadığı gibi sebeplerden dolayı görevden alınmaları talep ediliyordu. Mutasarrıf Müştak Lütfi'nin Dahiliye Nezaretine gönderdiği bir yazıda Fethiye Kaymakamlığından Köyceğiz kaymakamlığına atanan Nedim Beyin idarecilik vasfına yeterince sahip olmadığı belirtilerek yerine daha faal bir kişinin getirilmesi talep ediliyordu.²⁵¹ Akabinde gönderilen ikinci metinde de Nedim Beyin Köyceğiz gibi mühim bir kazayı idare edemeyeceğinin kesin olduğu ve becayişle²⁵² Fethiye kaymakamlığına atanan eski Kaymakam Şevket Beyin bir seneden beri kazayı daha salim ve daha iyi yönettiği ifade edilerek Şevket Beyin tekrar kaymakamlığa getirilmesi talep olunmuştu.²⁵³

Cihan harbinin tüm şiddetiyle devam etmesinden dolayı bölgedeki jandarma kumandanları başka bölgelere ya da cepheye görevlendiriliyorlardı. Seferberlik talimatı gereğince jandarma askerlerinin üçte ikisi ve subaylarının yarısı ordu emrine alınmıştı.²⁵⁴ İzmir Havalisi Kumandanlığı Menteşe Merkez Bölüğündeki bir zabiti İzmir'e çağırarak yerine başka bir zabıt göndereceğini Menteşe Mutasarrıflığına bildirmişti. Menteşe Mutasarrıfı Müştak Lütfi Bey de İzmir'e çağırılan bu zabitin Jandarma Merkez Bölüğünde kalan son zabıt olduğunu, bu zabitin de vilayetin özellikle Aydın sınırında eskiden beri meşhur olan birçok eşkıya ile mücadelede iyi işler yaptığını, bu zabitin yerine gönderilecek olan zabitin vaktini geçmiş ve açıkta beklemiş olduğunu ifade ederek eğer mahalli idare tarafından asayiş ve idare temin edilecekse kayıtsız şartsız elinden asker alınmamasının gerektiğini bildirmişti.²⁵⁵ Mutasarrıf Müştak Lütfi Bey ayrıca İzmir'e gönderilmesi talep edilen zabitin yerine gelecek olan zabitin yolsuzluk, rüşvet ve askerlerin ailelerine saldırı gibi suçlardan dolayı Aydın'da muhakeme edildiğini, bu suçları işlemiş bir kişiye böyle önemli

---

²⁵⁰BOA, DH.EUM.3.ŞB 492/46 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Eylül 1331/5 Ekim 1915 tarihli yazı.)

²⁵¹BOA, DH.ŞFR. 496/50 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Teşrin-i Evvel 1331/7 Kasım 1915 tarihli yazı.)

²⁵² Becayiş: İki memurun birbirleri ile yer değiştirmeleri.

²⁵³BOA, DH.ŞFR. 496/124 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrin-i Evvel 1331/10 Kasım 1915 tarihli yazı.)

²⁵⁴ Yaşar, **a.g.t.**, s. 370.

²⁵⁵BOA, DH.ŞFR. 504/78 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Kanun-ı Evvel 1331/8 Ocak 1916 tarihli yazı.)

zamanlarda ihtiyaç olmadığı İzmir Havalisi Kumandanına bildirdiği halde bunu göz ardı ettiğini belirterek Menteşe Merkez Bölük Kumandanı İbrahim Efendi'nin Menteşe'de kalmasını tekraren rica etmişti.²⁵⁶ Bu konu ile ilgili Dahiliye Nezaretine gönderilen başka bir yazıda da Müştak Lütfi Bey askerler ile mülkiye görevlilerinin uyumsuzluklarına dikkat çekiyordu. Mutasarrıflık ile jandarma arasındaki anlaşmazlığı göstermesi açısından bu yazıyı çeviri olarak verilmekte yarar görüyoruz:“*Jandarma üzerinde hükümet-i mülkiyenin hiçbir nüfuz-ı kanunu ve idaresi kalmadı. Bütün jandarma zabıtân ve efradını cihet-i ‘askeriye istediği gibi tebdil ve tağyir ediyor. Tabur kumandanının idare-i vilayât kanunu mucibince makam-ı ‘acizinin ta’yin ve tebdili iktiza eder iken hiç ma’lumatımız olmadan kumandan bir def’a tebdil ikinci def’a ibka edildi üçüncü def’a tekrar tebdil emri verildi. Bölük kumandanları hakkında da aynı mu’amele cereyan etmektedir. Memleketin idaresinden asayişinden mes’ul olan rü’esa-yı me’murîn-i mülkiyenin ellerinden bu kuvve-i icra’iye nez’ olunursa bu mühim zamanda mahallinde nasıl idare olunabileceği cay-ı te’emmüldür. Bununla beraber İzmir ve havalisi kumandanlığından bed’en ile bi’l-‘umum kumandanları sabit jandarmaya emir ve kumanda ediyorlar. Bundan dolayı jandarma veza’ifini şaşırıyor veza’if-i ‘adliye ve mülkiye büsbütün ihmale mahkûm oluyor. Bu hale bir nihayet verdirilmesini sabit jandarmanın vakt-i hazırdaki vaz’iyetine irca’ı lüzumunu selamet-i memleket namına rica eylerim.*”²⁵⁷

Menteşe Mutasarrıfı Müştak Lütfi Bey’in Dahiliye Nezaretine gönderdiği bu yazısı jandarma üzerinde mülkî amirlerin etkisinin neredeyse hiç kalmadığı, sadece askerî şahısların ve Harbiye Nezaretinin emri ve bilgisi dahilinde hareket ettiklerini gösteriyordu. Müştak Lütfi Bey’in bu yazısından sonra Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen bir başka yazı bu hususa dair cevap ve izahat makamında idi. Bu yazıda İzmir Havalisi Kumandanlığının sabit jandarma zabitlerinin tayinlerine dair daha önceden Harbiye Nezaretine yazı yazıldığı belirtiliyordu. Harbiye Nezaretinin bu konuya dair cevabında sabit jandarma kumandanlarının tayin ve başka yere nakil konularında acil ve tehlikeli bir durum olmadıkça Umum Jandarma Kumandanlığının aracılık yapacağı, acil ve tehlikeli bir durumdan dolayı habersiz olarak yapılan tayinlerde de daha sonra mülkî idareye haber verileceği belirtilerek, Menteşe Tabur Kumandanının bu mahalden alınmasının İzmir Havalisi Kumandanlığının uygun görmesine bağlı olmadığı, tabur kumandanının mülkî memurlarla

²⁵⁶ BOA, DH.ŞFR. 505/14 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Kanun-ı Evvel 1331/11 Ocak 1916 tarihli yazı.)

²⁵⁷ BOA, DH.EUM.6.ŞB 5/34 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Kanun-ı Evvel 1331/1 Ocak 1916 tarihli yazı.)

anlaşamamasından kaynaklandığı ve bu durumun da hükümet işlerinde müşkülata sebep olduğu yazılmıştı. Menteşe Bölük Kumandanının İzmir'e alınmasının ise yine İzmir Havalisi Kumandanlığınca ordu hizmetine alınmasının uygun görüldüğünden dolayı çağırıldığı ve yerine emekli subaylardan Refik Efendinin tayin edildiği belirtilmişti.²⁵⁸

Bu yazışmalar jandarma askerlerinin tayini ve görevlendirilmesi konusunda mutasarrıflığın herhangi bir etkisinin olmadığını gösteriyordu. Asayişin sağlamakla mükellef olan jandarma mensuplarının savaştan dolayı orduda görevlendirilmesi asayişin bozulmasına ve eşkıyalığın artmasına sebep oluyordu. Bu görevlendirmenin idarî amirlerden habersiz olması asayişin temin etmek üzere birlikte hareket etmesi gereken mülkî ve askerî şahısların birlikteliğine zarar veriyordu. Bu durum şüphesiz asayişin sağlanmasını sekteye uğratacak ve eşkıya faaliyetlerinin engellenememesine neden olacaktı.

Menteşe Mutasarrıflığı ile İzmir Havalisi Kumandanlığı ile olan anlaşmazlığını çözmek için Dördüncü Kolordu Kumandanı Pertev Paşa ve Mülkiye Müfettişi Naci Bey görevlendirilmişti.²⁵⁹ Pertev Paşa'nın ve Naci Beyin bu anlaşmazlığa dair tahkikatlarında İzmir Havalisi Kumandanlığı ile Menteşe Mutasarrıflığı arasındaki anlaşmazlık detaylıca anlatılmış ve jandarma askerlerinden müstahfız taburlarının seferberlikten dolayı orduya alınmasının Harbiye Nezaretinden çıkan emre bağlı olarak uygulandığı, sabit jandarmaların ise asayişin sağlamak üzere mülkiyenin emrinde olduğunun yine Harbiye Nezaretinden çıkan emirnameye açık olduğu hatırlatılarak; her iki makamın birbirleriyle uyum içerisinde görev yapmaları ve Menteşe Mutasarrıfının Havalisi Kumandanının mevcut haklarına daha fazla riayet etmesi gerektiği bildirilmişti.²⁶⁰ Harbiye Nezareti de Dördüncü Kolordu Kumandanı Pertev Paşa'nın raporu üzerine jandarma teşkilat ve vazifelerinin icrası için bu şekilde bir ihtilafa yer verilmemesi gerektiğini belirterek askeri birliklere gönderilen yeni talimatname ile jandarmanın teşkilat ve vazifelerine müdahale edilmemesini bildirmişti.²⁶¹

Müştak Lütü Bey tarafından Menteşe Tabur Kumandanı Yüzbaşı Cemal Efendi ve Milas Bölük Kumandanı Refik Efendi'nin birbirleriyle anlaşamadıkları ve suç isnadında bulunarak mahkemeye verdikleri ve bu durumun da idarî ve askerî işlerin icrasını engellediği

²⁵⁸BOA, DH.EUM.6.ŞB 5/34 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Kanun-ı Sani 1331/18 Ocak 1916 tarihli yazı.)

²⁵⁹BOA, DH.EUM.6.ŞB 7/19 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Umur-ı Mülkiye Heyet-i Müfettişliğine ve Harbiye Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1332/18 Nisan 1916 tarihli yazı.)

²⁶⁰BOA, DH.EUM.6.ŞB 42/50 (Beşinci Kolordu Kumandanlığının 20 Mayıs 1332/2 Haziran 1916 tarihli tezkiresi.)

²⁶¹BOA, DH.EUM.6.ŞB 42/50 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Ağustos 1332/7 Eylül 1916 tarihli yazı.)

belirtilerek bu iki zabitin görevden alınarak yerlerine daha namuslu ve haysiyetli kişilerin göreve getirilmesi talep olunmuştu.²⁶² Bu yazışmalar sonucunda Milas Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Refik Efendi Harbiye Nezareti ve Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından idaresizliğine ve devam eden yolsuzluğuna binaen emekliliğe iade edilmişti.²⁶³

Jandarmanın elinde bulunduğu silahlar firarilerin ve eşkıyaların elindeki silahlardan daha kötü olduğu ve değiştirilip yenilenmesi için çeşitli tarihlerde talep yazıları gönderiliyordu. Bunlardan biri de Aydın Valisi Rahmi Bey ordudan kaçan firarilerin elinde son teknoloji silahların olduğu, takip müfrezelerinde ve jandarmada bunlardan daha alt seviyede silahların olduğu belirtilerek jandarmanın silahlarının yenilenmesi talep etmişti.²⁶⁴ Bu talep üzerine Umum Jandarma Kumandanlığının isteği üzerine Harbiye Nezareti yayımladığı bir tamimde her vilayet ve müstakil sancaktaki mevcut jandarmaların zorluklara dayanabilecek, atışa kabiliyetli ve takipte mahir olanlarından birer takip kuvveti oluşturulması istemiş ve bu kuvvetlerin müfrezelere de ayrılabilceğini belirterek bu müfrezelerin yeni model mavzer ve martini ile silahlandırılacağını bildirmişti. Bu tamimde Aydın Vilayetine 300 tüfek ve 54 sandık cephane, Mentеше Sancağına ise 60 tüfek ve 10 sandık cephane gönderilmiş idi.²⁶⁵

1915 senesinin Mart ayından itibaren bölgedeki asayişsizlik ve şekavette siyâsi ve ideolojik sebepler rol oynamıştı. Cihan harbinin şiddetini artırmasından dolayı bölgeyi muhafaza altına alma amacıyla Rumların iç bölgelere nakledilmesi büyük problemleri beraberinde getirdi. Nakledilen Rumların mal ve mülklerinin korunamaması ve yolda eşkıyaların saldırılarına uğraması asayiş bozmaktaydı. Nakledilmeyen Rumlar ise ya firar ederek Ege adalarına, Yunanistan'a, Avrupa ülkelerine kaçıyorlar ya da eşkıyalığa meylediyorlardı. Eşkıyalığa meyleden ve daha önceden de eşkıyalık yapan Rumlar, saldırılarında Türk ve Müslüman unsurları hedef almaya başlamışlardı. Bu saldırılarında İtilaf Devletleri donanmaları ile birlikte hareket ederek bombalanan yerleri yağmalar yahut bombalanacak yerler hakkında İtilaf kuvvetlerine bilgi verirdi. Mentеше Mutasarrıflığı artmaya başlayan bu Rum eşkıyaların saldırılarını elinde kalan sınırlı jandarma gücü ile engellemeye çalışıyordu. Seferberlikten dolayı üçte ikisi ordu emrine verilen jandarma birlikleri ülke genelinde eşkıya takibinde ve asayiş sağlamada yetersiz kalıyorlardı. Mentеше

²⁶² BOA, DH.EUM.6.ŞB 8/27 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Mayıs 1332/8 Haziran 1916 tarihli yazı.)

²⁶³ BOA, DH.EUM.6.ŞB 8/22 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Haziran 1332/19 Haziran 1916 tarihli yazı.)

²⁶⁴ Yaşar, **a.g.t.**, s. 380.

²⁶⁵ **a.g.t.**, s. 381-382.

Mutasarrıflığından jandarma ve mühimmat talebi için Dahiliye ve Harbiye Nezaretlerine gönderilen yazılar da çoğunlukla reddediliyor ya da talepten daha az asker ve mühimmat gönderiliyordu.

Tablo 6. 1914-Mart 1915 tarihleri arasında Menteşe Sancağı sınırları içerisinde eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu tarafımızca tespit edilen eşkıyaların faaliyet sahalarını ve suç türlerini gösteren tablodur:

Eşkya-Çete Adı	Tarih	Faaliyet/Olay Yeri	Suç/Olay	Sonuç
Rum asker kaçakları	5 Şubat 1915	Söke Yoran köyü	Jandarma ile çatışma	1 eşkıya ölü, 2 yaralı. Sisam adasına firar
Yol çavuşlarından Kirkor	21 Mart 1915	Milas	Patlayıcı madde bulundurmak	Gözaltı
Asker firarisi Bakırköylü Kuyucu oğlu Mehmet ve 8 Rum	15 Nisan 1915	Bozburun Kameriye adası	Hayvan hırsızlığı, çoban ve ailelerini kaçıрма	Jandarma ile çatışma sonucu firar
300 Rum eşkıya	20 Haziran 1915	Milas Kuyubükü	İtilaf donanması himayesinde sahile çıkma girişimi	Jandarma ile çatışma sonucu 10 ölü
Rum eşkıya, 30 Fransız askeri	10 Eylül 1915	Fethiye Karagözler	Fener eşyasını tahrip, gasp, adam kaçıрма	Firar
Sayısı belirsiz Rum eşkıyalar	21 Kasım 1915	Hisarönü köyü	Jandarma eri Ali oğlu Mahmud'u ve sandalacı Süleyman'ı öldürmek	Firar
Sayısı belirsiz Rum eşkıyalar	5 Kasım 1915	Marmaris Aziziye köyü	Askere pusu kurmak	1 asker ve 1 kadın şehit, 2 asker yaralı.
Kömürcü Dimitri oğlu Yani	29 Kasım 1915	Fethiye	Casusluk	Sürgün
Yahudi Haim Amato	13 Aralık 1915	Marmaris	Casusluk	Divan-ı Harbe sevk
Sayısı belirsiz Rum eşkıyalar	25 Ocak 1916	Marmaris Reşadiye	İtilaf donanması himayesinde sahile çıkma girişimi	Sahil muhafızlarıyla çatışma sonucu 1 asker yaralı. Firar
Bodrumlu Polla Nikola, Çolak Apostol	14 Mart 1916	Bodrum	Dış politikaya muhalefet, casusluk, Rum ahaliyi Ege adalarına geçmeye teşvik etmek.	Adliyeye sevk
Sayısı belirsiz eşkıya çetesi	15 Mart 1916	Bodrum Tavşanburnu, Karaada	Karaya çıkma girişimi	Müfreze ile çatışma sonucu 20 eşkıya ölü
Kıbtî Süleyman çetesi	29 Mayıs 1916	Bölge ismi belirtilmemiş	Jandarma ile çatışma	Eşkya Tahtacı Kulak Veli oğlu Ali ölü ele geçirildi

Eşkiya-Çete Adı	Tarih	Faaliyet/Olay Yeri	Suç/Olay	Sonuç
Sayısı belirsiz Rum eşkiyalar	22 Haziran 1916	Marmaris Reşadiye	İtilaf donanması himayesinde sahile çıkma girişimi	Sahil muhafızlarıyla çatışma sonucu ahaliden 4 şehit, eşkiyadan 2 yaralı.
9 Rum eşkiya	Ağustos 1916	Marmaris Reşadiye Emecik köyü	İtilaf donanmasının ateşi altında köye saldırı, muhtar Veli'yi yaralama, gasp, hırsızlık.	Düşman donanması himayesinde firar
300-400 Rum eşkiya	10 Ağustos 1916	Kuyucak ve Meşelik köyleri	İtilaf donanmasının ateşi altında saldırı, hayvan hırsızlığı	Düşman donanması himayesinde firar

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASKER FİRARİLERİ VE SAVAŞ DÖNEMİ EŞKIYALIĞI

(EYLÜL 1916-ARALIK 1918)

Birinci Dünya Savaşında siyasilerin ve kumandanların en çok endişe ettiği husus firar meselesi idi. Cihan harbi başladığında savaşa katılım gösteren tüm devletler başarılı bir propaganda ile halklarını savaşa ve savaşın gerekliliğine hazırlamışlardı. Bu sebepten dolayı savaşın başında ordularda büyük firarlar ve çözümler görülmemişti. Ancak süre geçtikçe ve savaşın şiddeti gittikçe artınca çoğu devlette olduğu gibi Osmanlı Devletinde de firarlar gözükmeye başlamıştı. Devlet askere aldığı kişinin bazı beklentilerini karşılamadığı zaman askerler arasında ortaya çıkmaya başlayan huzursuzluk firarla neticelenebilmekteydi. Bu beklentilerin kişinin temel ihtiyaçlarının devlet tarafından makul düzeyde karşılanması, haklı bir savaş için savaştığına ikna olma, askerlik süresinin makul olması ve savaşta zaferin yakın olduğu umudunun sürekli olarak beslenmesi gibi hususlar olduğunu söylemek mümkündür.²⁶⁶ Bu gibi beklentilerin savaşın ileri tarihlerinde karşılanamaması bol sayıda askerin firarına neden olacak ve bu firariler de büyük bir asayiş vakası olarak kendini kırsal yerlerde gösterecekti.

Tarih boyunca bütün toplumlarda eşkıyalığa giden yolda doğal bir materyal olan savaş firarileri²⁶⁷ savaşta edindikleri askeri tecrübelerini firar sonucu kırsal alanda, dağda ya da şehirde diğer eşkıyalardan daha kuvvetli bir şekilde uyguluyorlardı. Zira savaştan kaçan bir kişinin memleketine dönerek hayatına devam etmesi – hem toplumsal baskı, hem de jandarmanın takibi nedeniyle–mümkün olmayacaktı. Asker firarilerinin bu durumu bilmelerinden dolayı eşkıyalığa başladıkları düşünülebilir. Asker firarileri firar ederken yanına almış olduğu bolca silah, tüfek, makineli tüfek ve bolca mühimmat ile savaşta kazanmış olduğu savaş tecrübesi ile beraber icra ettikleri eşkıyalıkta diğer eşkıyalardan yer yer daha etkili olmuşlardı.

3.1. Askerlerin Firar Sebebi ve Eşkıyalaşmaya Giden Yol

Seferber edilmiş bir askerin firar etmesinde yetersiz gıda, kötü ve eksik giysi, hastalıklar, savaşın süresinin uzaması ve yenilginin kaçınılmaz olduğu hissiyatı büyük bir

²⁶⁶ Beşikçi, a.g.e., s. 267-268.

²⁶⁷ a.g.e., s. 292.

etkendi.²⁶⁸ Bu etkenler arasında kendi mensup olduğu ordunun erzak durumu ile düşmanın erzak durumu arasındaki farkın fazla olması mühimdi. Osmanlı askerlerinin aldıkları tayın miktarının savaşın ortalarına doğru azalması büyük bir memnuniyetsizlik oluşturmuştu. Osmanlı askerinin 1914 senesindeki günlük tayın miktarı 900 gram ekmek, 600 gram peksimet, 250 gram et, 150 gram bulgur, 20 gram tereyağı, 20 gram tuz ve ekstra tayın (pekmez, kahve, çay, kaymak vs.) idi. Mart 1918’de Sina-Filistin Cephesinde verilen tayın 500-600 gram ekmek, biraz tahıl lapası, biraz sebze, çok nadir olarak da çok az et idi. Aynı tarihte aynı cephede bulunan İngiliz askerinin günlük tayını ise 336 gram et, 446 gram ekmek, 112 gram domuz pastırması, 84 gram reçel, 84 gram şeker, 56 gram sebze, çay, süt, tuz idi.²⁶⁹ 1918 senesi itibariyle firarın en çok görüldüğü yer olan Sina-Filistin cephesindeki tayın miktarı oranı firarların en azından sebeplerinden birini göstermektedir. Erzak haricinde kıyafet yokluğu, bulaşıcı hastalık, üstlerin kötü muamelesi ve dayak ile uzun yıllardır seferber olan askerin sıla hasreti firarın diğer nedenlerindendi.²⁷⁰

Cephesinden kaçarak beraberindeki firarilerle çete kurup eşkıyalık yapan firariler ile normal eşkıya arasında devlet nezdinde fark vardı. Firariyi eşkıyaya göre daha ıslah edilebilir olarak gören Osmanlı Devleti, bir asker hem firar edip hem de eşkıyalık suçu işlemişse, önce Divan-ı Harpte firar için yargılanacak, ondan sonra eşkıyalıktan dolayı sivil mahkemeye gönderilecekti.²⁷¹

Savaşın daha çok ikinci yarısında kendini gösteren firar meselesinden Mentеше Sancağı da nasibini alacaktı. Bu bölgede de askerden firar edenler hakkında yakalama kararları çıkartılarak takipler yapılmaktaydı. Mentеше Sancağını da kapsayan Ege bölgesi için ordudan firar eden askerlerin eşkıya çetelerine katılmak hatta bizzat kendi çetelerini oluşturmak gibi büyük bir mesele söz konusu idi. Osmanlı Devleti bu gibi meselelere karşı çeşitli çözümler alarak firar eden askerin birliğine geri dönmesini sağlamak ve yeni firarların önüne geçmek istiyordu. Firar eden askerlere ya da birliğine teslim olmamış bekaya askerlere belli bir süre tanınıyor, bu süre içerisinde birliğine dönmediği takdirde cezalandırılacağı ilan ediliyordu. Bu cezalandırmalar sadece firari kişi ile sınırlı kalmıyor, firari askerin ailesinin

---

²⁶⁸ Beşikçi, a.g.e., s. 279.

²⁶⁹ 1914 ve 1918 senelerindeki Osmanlı ve İngiliz askerlerinin tayın miktarına ve mukayesesine dair bkz:

Beşikçi, a.g.e., s. 282.

²⁷⁰ a.g.e., s. 283-290.

²⁷¹ a.g.e., s. 292.

buldukları yerden başka yere uzaklaştırılmaları kararlaştırılıyordu.²⁷² Ancak çıkarılan bu kararın uygulanmasının uygun olmamasından dolayı ertelenmesine dair karar verilmişti.²⁷³

Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci yarısında asker firarilerinin sayısının artması devletin de bu hususa göz atmasını sağlamıştı. Asker firarilerine verilen cezalarda caydırıcılığın esas alınmaya başlamasına firar eden askerlerin ailelerinin buldukları mahalden başka mahallere gönderilmesi kararının uygun görülmemesi örnek gösterilebilir. Firari askerlere verilen cezalarda da idamın çok az olması, daha çok adli ceza ve dayak cezası verilmesi devletin askere olan ihtiyacına binaen alınmış kararlardı. Eğer bir asker firar ettikten sonra affedilmiş ya da yakalanmış ama sonra tekrar firar etmişse bu defa yakalandığında idam edilebiliyordu. Örneğin affedildiği halde tekrar firar eden Isparta'nın Ağlasun nahiyesine mensup Çalıkoğlu Hüseyin oğlu Mustafa tekrar firar etmesinden dolayı Isparta'da idam edilmişti.²⁷⁴ Firari askerlerden eşkıyalığa meyledenler firarilikten dolayı önce Divan-ı Harpte muhakeme ediliyor, daha sonra şekavetten dolayı Adliye'ye sevk ediliyorlardı.²⁷⁵ İdam kararı devletin son raddede aldığı karar olsa da bu kararın uygulanması halkın gözü önünde ya da birliğinde askerlerin gözü önünde yapılıyor, gazetelere de konu oluyordu.²⁷⁶

Eşkîya ve firari askerleri takibatta jandarma birlikleri görevli idi. Ordunun hala cephede olması, kayıpların ve firarların da artmaya başlamasıyla Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın onayı ile jandarma süvarilerinin sadece gerekli miktarının bölgesinde kalması ve diğerlerinin ordu hizmetine alınması kararlaştırılmıştı. Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine yazılan konuyla ilgili yazıda jandarma piyadelerinin tamamen ordu hizmetine alınmasından sonra süvarilerinin de alınmasının eşkıya ve firari takibinin sekteye uğrayabileceği endişesi paylaşılmış, ayrıca bu jandarma birliklerinin ordu hizmetlerinde yeterli derecede yarar sağlamayacaklarının ordu dairelerine jandarma tarafından cevaben bildirildiği beyan edilmişti.²⁷⁷ Jandarmalardan ne kadarının orduya verileceği ne kadarının bölgesinde kalacağı ise vilayetlerle ordu daireleri arasında haberleşilerek belirleneceği ve

---

²⁷² BOA, DH.EUM.6.ŞB 7/4A (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Kanun-ı Evvel 1331/1 Ocak 1916 tarihli yazı sureti.)

²⁷³ BOA, DH.EUM.6.ŞB 11/30 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Şubat 1331/7 Mart 1916 tarihli yazı.)

²⁷⁴ BOA, DH.EUM.6.ŞB 11/41 (Konya Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Teşrin-i Sani 1332/5 Aralık 1916 tarihli yazı.)

²⁷⁵ BOA, DH.ŞFR. 87/17 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Edirne, Ankara, Aydın Vilayetlerine ve İzmit, Bolu, Çatalca Mutasarrıflıklarına gönderilen 4 Mayıs 1334/4 Mayıs 1918 tarihli yazı.)

²⁷⁶ Bazı idam kararlarının gazetelerde yayımlanması hakkında bkz: **İkdam**, 4 Nisan 1915; **İkdam**, 21 Haziran 1915; **Tanin**, 24 Mayıs 1918.

²⁷⁷ BOA, DH.EUM.6.ŞB 54/28 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1332/14 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

ordu hizmetine verilecek jandarma birliklerinin orduya katılımlarının ertelenmesinin Enver Paşa tarafından yasaklandığı ifadelerine yer verilmişti.

Umum Jandarma Kumandanının Başkumandanlık Vekaletine jandarmaların orduya alınması ile ilgili ikazı vilayet sınırlarında ve taşrada asayişin sağlanamaması ihtimalinden kaynaklanıyordu. Jandarma piyadeleri ile beraber süvarilerinin de orduya alınmasına dair çeşitli vilayetler ilgili emri alınca ne şekilde yol alınacağına dair Dahiliye Nezaretine yazılar yazmışlardı. Örneğin Hüdavendigâr Valisi Bursa alayında zaten sayıca çok az jandarmanın ve zabitin kaldığını belirterek bunların da orduya katılmalarından sonra asayişin sağlanamayacağını ifade ederek bu konuya dair Harbiye Nezareti nezdinde teşebbüste bulunulmasını Dahiliye Nezaretinden talep etmişti.²⁷⁸ Benzer bir yazı da Bolu Vilayetinden gönderilmişti. Bolu Valisi de vilayetleri dahilinde süvari jandarmanın çok az olduğu, var olan jandarmaların da posta nakli, asker sevk ve celbi gibi işleri yaptıkları ve hatta süvarilerin yapacakları işlerin piyadelere yaptırıldığı ifade olunarak bu jandarmaların da ordu emrine verilmesi durumunda bölgede asayişin, inzibatî işlerin ve Divan-ı Harb-i Örfî'nin büsbütün durma noktasına geleceği bildirilmiş ve Bolu bölgesindeki jandarmaların eski hal üzere vilayet dahilinde kalması talep edilmişti.²⁷⁹ Benzer sebepten yazılar Niğde ve İzmit sancaklarından da gönderilmişti.²⁸⁰

1916 senesinin yaz aylarında Osmanlı Devleti'nin batı ve güney sahillerinde asayişsizlik ve eşkıyalar meselelerine bol sayıda asker firarisi de eklenmiş bulunmaktaydı. Birkaç cephede birden savaşta bulunan devletin bu kıyıları sık sık İtilaf Devletleri donanmalarının saldırılarına maruz kalıyordu ve bu bölgede firarda bulunan asker varlığının çok olması İtilaf donanmalarına karşı yapılmaya çalışılan mücadeleyi sekteye uğratabilirdi. Bilhassa İzmir, Manisa ve Denizli sancaklarını içeren Aydın vilayetinde asker firarisi had safhadaydı. 2 Ağustos 1914 tarihinden Haziran 1916 tarihine kadar Aydın Vilayetindeki firarilere dair bir istatistik raporunu tablo olarak sunuyoruz:²⁸¹

²⁷⁸ BOA, DH.EUM.6.ŞB 54/28 (Hüdavendigâr Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Mayıs 1332/28 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

²⁷⁹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 54/28 (Bolu Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Mayıs 1332/31 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

²⁸⁰ Bu yazılar için bkz: BOA, DH.EUM.6.ŞB 54/28 (Niğde Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Mayıs 1332/20 Mayıs 1916 tarihli yazı.); BOA, DH.EUM.6.ŞB 54/28 (İzmit Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Mayıs 1332/5 Haziran 1916 tarihli yazı.)

²⁸¹ Beşikçi, a.g.e., s. 274.

Tablo 7:

Genel Toplam	Memleket dahilinde, hâlâ yakalanmamış firariler			Yurtdışına kaçan firariler			Yakalanan firariler		
	Toplam	Gayrimüslim	Müslüman	Toplam	Gayrimüslim	Müslüman	Toplam	Gayrimüslim	Müslüman
49.238	14.529	3.156	10.571	4.868	4.868	0	29.841	12.552	18.379

Bu raporda Müslüman askerilerin 28.950 kişi ile firarda çoğunluğu oluşturduğunu görmekteyiz. Bölgede yaşayan çoğunluğunu Rumların oluşturduğu gayrimüslimlerin Ege adalarına, Yunanistan'a ve diğer Avrupa ülkelerine gittiği biliniyordu. Seferberliğin başlangıcından itibaren Rumlar askere gitmemek için türlü yollara başvuruyorlardı. Askere celp için evi aramaya gelen kolluk kuvvetlerinden kaçmak için tavana saklanan Rumlara "tavan taburları" adı verilmişti.²⁸² Varlıklı olan ya da yolunu bulan Rumlar ise yabancı ülkelerden birinin pasaportuna sahip olarak o ülke tabiiyetine geçmeyi tercih ediyorlardı.²⁸³ Ancak Ege ve Akdeniz kıyılarında yaşayan Rumların büyük çoğunluğunun gayri hukuki yollardan Yunanistan topraklarına ya da Ege adalarına kaçtığını söylemek mümkündür.

Yaz aylarında da eşkıya takibi devam ediyordu. Eşkuya takibinde yapılacak askeri harcamalar için sancaklar tarafından Dahiliye Nezaretinin örtülü ödeneğinden para isteniyordu. Daha evvelki tarihlerde örtülü ödenekten istenilen paranın birkaç ay sonra gönderildiği oluyordu. Menteşe Mutasarrıflığı askeri harcamalar için örtülü ödenekten 27 Haziran 1916 günü 1.500 kuruş havale edilmesi talebinde bulunmuştu.²⁸⁴ 29 Haziran 1916 günü de Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti bu meblağın Menteşe'ye gönderilmesine dair yazı yazmıştı.²⁸⁵

Sahil mıntıkada bulunan Rumların iç kesimlere yerleştirilmesi ve yine Rumlardan askere alınma durumu bu bölgelerde bulunan Rumların firarlarına sebep olabiliyordu. Ağustos

²⁸² Beşikçi, a.g.e., s. 275.

²⁸³ a.g.e., s. 275-276.

²⁸⁴ BOA, DH.EUM.KLU. 11/34 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Haziran 1332/27 Haziran 1916 tarihli telgrafname sureti.)

²⁸⁵ BOA, DH.EUM.KLU. 11/34 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden yazılan 16 Haziran 1332/29 Haziran 1916 tarihli yazı.)

ayında bazı genç Rumların Kaya nahiyesindeki tüccarlar tarafından adalara kaçırıldığı tespit edilmiş, Fethiye'nin Kemer mevkiinden de firar eden 6 Rum yakalanmıştı.²⁸⁶

Rumların gerek firarları ve gerek eşkıyalıkları Mutasarrıflığı çeşitli çözümler üretmeye itmişti. Bu çözümlerden biri daha önce de yapıldığı gibi şüpheli görülen Rumları iç kısımlara göndermekti. Marmaris Mıntıka Kumandanlığı sahilde yaşayan Rumların çocuk ve kadınlar ile beraber iç kısımlara geçmelerinin gerekli olduğunu bildirmişti.²⁸⁷ Adalardan sahil mıntıkalarına yapılan saldırılar Rum ve Türk ayırt etmediği için Rumlar açısından sancağın iç kısımlarına nakil olunmayı gerektirecek bazı olaylar yaşanıyordu. 17 Eylül 1916 tarihinde Marmaris'in Fener köyüne İtilaf donanması tarafından saldırıda bulunulmasından sonra gece vakti Murad çetesine mensup eşkıyalar köyün kuyu yoluna çıkarak yolları kesmişler, savaş gemisi himayesinde diğer eşkıyaları da karaya çıkartarak Fener köyünden 18 kişiyi şehit ederek 7 kişiyi de yaralamışlardı.²⁸⁸ Bu eşkıyalar 135 öküz, 19 eşek, 3 koyun ve 1 de at ile 13 kadın ve 3 de erkeği beraberinde götürmüşlerdi. Aynı belgede Rumların iç kısımlara gönderilmesine dair fikrin salim bulunarak onaylandığı belirtilerek, buna atfen Muğla ve Antalya sahilinde bulunan Rumların dahilde güvenilir köylere gönderilecekleri bildirilmişti. Menteşe Mutasarrıfının “*adeta eski Çakırcalı'nın yerini tutan*” diye tanımladığı Murad çetesinin Marmaris'e saldırısından sonra bu eşkıya çetesinin yakalanması için on yedi kişilik bir takip kuvveti çıkartılmıştı. Bu takip kuvvetinden ayrı olarak da henüz kuruluşları gerçekleşmemiş olan kır ve kasaba bekçilerinin sıkı bir intizam ile kurulmalarının ve karakollara yerleşerek kendilerine bekleme yerlerinin inşasına başlanılmıştı.²⁸⁹

Eşkıyaların köylere saldırarak köylülerin ürünlerine ve hayvanlarına zarar vermesine karşı devletin her zaman zararı giderebildiğini söylemek mümkün değildi. Ancak bazı zamanlarda köylünün zararı devlet tarafından karşılanabiliyordu. Milas'ın Meşelik köyüne İngiliz ve Fransız donanmasının himayesinde saldırıda bulunan eşkıyalar köydeki tüm hayvanlara el koyarak 8-10 köylüyü de şehit etmişlerdi. Köylünün tüm hayvanlarının gasp edilmesi üzerine Meşelik köyünün ihtiyar heyeti Milas Kaymakamlığına bir dilekçe yazmışlardı. Bu dilekçede köyün kırk haneden ibaret bir çiftlik olduğundan köylülerin toprak

---

²⁸⁶ BOA, DH.ŞFR. 529/31 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Ağustos 1332/19 Ağustos 1916 tarihli telgrafname sureti.)

²⁸⁷ BOA, DH.ŞFR 530/89 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Ağustos 1332/2 Eylül 1916 tarihli yazı.)

²⁸⁸ BOA, DH.ŞFR 532/80 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Eylül 1332/19 Eylül 1916 tarihli yazı.)

²⁸⁹ BOA, DH.ŞFR 532/79 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Eylül 1332/19 Eylül 1916 tarihli yazı.)

sahibi olmadıkları, tüm geçim kaynaklarının ziraat ve hayvancılık olduğu belirtilerek tüm hayvanlarının düşmanın eline geçmesi üzerine köylülerin aç ve sefil durumda buldukları bildirilmişti. Köylüler saldırının müsebbibinin Çiftlik İşleri Müdürü Yorgivi olduğunu ileri sürerek bu durumun daha evvel tahkik olunarak Yorgivi'nin Meşelik'ten uzaklaştırıldığı ve asıl mal sahibi olan babası Monlaki'nin seferberlik dolayısıyla ailesi ile beraber Sisam adasına firar ettiğini belirtmişlerdi. İhtiyar heyeti taleplerinde ise firar eden Monlaki'nin mallarının müsadere edilerek köylülere dağıtılması, çift için hükümet tarafından yirmi çift öküzün verilmesi, tohumluk ve çeşitli hububatın köylülere ziraat mevsimi geçmeden dağıtılmasını istemişlerdi.²⁹⁰ Menteşe Mutasarrıflığı da Meşelik köyü ihtiyar heyetinin taleplerini kapsayan bir yazıyı Dahiliye Nezaretine göndererek zor durumda kalan bu köy ahalisine taleplerinin verilmesini rica etmişti.²⁹¹ Dahiliye Nazırı Talat Bey'den Ticaret Ziraat Nazırı Ahmed Rasimi Bey'e gönderilen yazıda konuya dair istenilen yardımların sağlanması ifade edilmişti.²⁹² Sonuç olarak Ticaret ve Ziraat Nezareti de Meşelik köyünün ihtiyacının Menteşe Mutasarrıflığı tarafından tam olarak belirtilmesini talep etmiş ve alınacak cevaba göre yardım yapılacağı uygun görüldüğü bildirilmişti.²⁹³

Ahalinin amele taburlarında ordu için eşya ve mühimmat nakli yapması köylülerde yorgunluğa ve kendi asıl işlerini yapamamaya sebep olabiliyordu. Böyle bir durum Menteşe'de yaşanmış idi. Marmaris kaymakamlığından çıkan yazı şunları söylüyordu: “*Ahali taburlarının zahiresin(i) eşyasın(ı) nakl eder iken zira'at vuku'u bulamayacaktır ve bu halin devamı ahalide takat bırakmayacaktır. Esasen sahilde olmaları ve ehemmiyetli ta'arruzlara ma'ruz bulunmaları noktasında halleri câlib-i nazar-ı merhamet olan ahalinin'amele taburlarındaki intizamsızlık yüzünden ... acınacak bir dereceye geldiği maalesef anlaşılıyor. Üç tabura üç hastaneye yatak tedarik ve üç tabura ... zabitlerine mümkün olduğu kadar hıdmet edilmiştir. Maksadım amele taburunun intizama konulması ve ahalinin bî-kudret olmaları i'tibariyle işlerini işlemeğe meydan verilmemesi bir takım uygunsuz ahvallerin men' edilmesi istirhamdan ibaretdir. Taburların yiyeceğini getirmek için ahalinin Reşadiye'den Muğla'ya sevk edildikleri livaya kadar bi't-tab' 'aks etmiştir. Ahalinin asker inşaatında*

²⁹⁰BOA, DH.İ.UM.EK. (Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye) 80/51 (Milas Kazası Meşelik Köyünün İhtiyar Heyetinden Milas Kaymakamlığına gönderilen 19 Eylül 1332/2 Ekim 1916 tarihli arzuhal.)

²⁹¹BOA, DH.İ.UM.EK. 80/51 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Eylül 1332/5 Ekim 1916 tarihli yazı.)

²⁹²BOA, DH.İ.UM.EK. 80/51 (Dahiliye Nazırı Talat Bey'den Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmed Rasimi Bey'e gönderilen 1 Teşrin-i Evvel 1332/14 Ekim 1916 tarihli yazı.)

²⁹³BOA, DH.İ.UM.EK. 80/51 Ticaret ve Ziraat Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Teşrin-i Evvel 1332/24 Ekim 1916 tarihli yazı.)

istihdam olunmaları ahalideki meşşak²⁹⁴ gösterir. Tedâbir ifası re'y-i 'âlilerine vabestedir."²⁹⁵

1916 senesinin kış aylarına doğru Menteşe Mutasarrıflığı dahilinde asayiş sağlamaya için yoğun bir takip çalışması yürütülüyordu. Eşkîyaların kış aylarında yataklarına çekilerek saklandıkları bilinmekle beraber Cihan Harbinin devam ediyor olması, firariler meselesi ve jandarma kıtlığı kış aylarını hareketli kılmıştı. Enver Paşa'nın Mayıs 1916'ta jandarma süvari birliklerinin bir kısmının orduya nakil edilmesi kararından sonra Menteşe Sancağında zaten var olan jandarma kıtlığı tekrar kendini göstermeye başlamıştı. Menteşe Mutasarrıfı Asaf Bey Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazıda Muğla taburunun orduya çok jandarma gönderdiği ve yine bir başçavuş ile on sekiz neferin gönderilmesinin Aydın Jandarma Taburundan istendiğini belirterek sancağa gerekli olan jandarma sayısının tamamlanabilmesi için bu askerlerin tekrar Menteşe'ye gönderilmesini talep etmişti.²⁹⁶ Mutasarrıf Asaf Bey'in başka bir yazısında da Köyceğiz kazasında bir zamandan beri eşkıya faaliyetlerinde bulunan asker firarilerinden Espiro ve Belikırık İbrahim çetesi avanesinden Mestilli isminde kişinin yakalandığı ve diğer üç eşkıyanın kaçtığı belirtilerek takibata devam edildiği ifade etmişti. Asaf Bey yazısının devamında bu bölgede eşkıyaların faaliyetlerinin çok olduğunu belirterek sancak dahilindeki jandarmaların çoğunluğunun ordu emrine alınması üzere eşkıya takip işini "*bir takım acezeden ibaret bulunan ikmal efradıyla*" icra ettiklerini ve bundan da bir sonuç alamadıklarını belirtiyordu. Ordunun jandarmaya cephede ihtiyaç duymasını anladığını bildiren Asaf Bey, kırsal bölgelerde de inzibatı sağlamak için jandarmaya muhtaç olduğunu belirterek ve jandarma yokluğundan müşkül durumda kalan Aydın vilayetine eşkıya ile mücadele etmek üzere ordudan terhis ve Aydın'a iade edilen altı yüz jandarmanın en azından iki yüzünün şekavet konusunda Aydın'la hemhal olan Menteşe Sancağına verilmesini talep etmişti.²⁹⁷ Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti de daha önce Aydın'a verilen jandarmaların iki yüzünün Menteşe Mutasarrıflığına ayrılmasına ve iadesine dair talebi Harbiye Nezaretine

---

²⁹⁴ Meşşak: Meşakkat, zorluk.

²⁹⁵ BOA, DH.ŞFR. 538/26 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Teşrin-i Sani 1332/23 Kasım 1916 tarihli telgrafname sureti.)

²⁹⁶ BOA, DH.EUM.6.ŞB 10/44 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 12 Kanun-ı Evvel 1332/25 Aralık 1916 tarihli telgrafname sureti.)

²⁹⁷ BOA, DH.EUM.6.ŞB 10/49 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Teşrin-i Evvel 1332/2 Kasım 1916 tarihli telgrafname sureti.)

bildirmişti.²⁹⁸ Umum Jandarma Kumandanlığı da iki yüz jandarma neferinin Menteşe'ye gönderilmesine karar vermişti.²⁹⁹

Menteşe sancağında firari ve bakaya durumunda olan çok sayıda Müslüman ve gayrimüslim hakkında takibat icra ediliyordu. Firari mensubu olduğu birlikten izinsiz olarak kaçan asker iken bakaya ise asker edildikleri halde istenildiği sırada gelmeyen veya gelip de askerlik yapacakları kıtalara gitmeksizin toplandıkları yerlerden ya da yollardan kaçan askerleri niteliyordu.³⁰⁰ 1916 Ekim ayı itibariyle bölgede firari ve bakaya durumunda olan 3663 kişi vardı.

---

²⁹⁸ BOA, DH.EUM.6.ŞB 10/49 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Harbiye Nezaretine gönderilen 29 Teşrin-i Evvel 1332/11 Kasım 1916 tarihli yazı.)

²⁹⁹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 10/44 (Umum Jandarma Kumandanlığından Harbiye Nezaretine gönderilen 25 Teşrin-i Evvel 1332/7 Kasım 1916 tarihli yazı.)

³⁰⁰ "1111 Numaralı Askerlik Kanunu", **Düstûr**, Tertip 3, C. 8, 1927, s. 871.

Tablo 8. 14 Ekim-13 Kasım 1916 tarihleri arasında Mentеше Sancağındaki bakaya ve firarileri gösterir tablo şöyledir:³⁰¹

	Firari ve bakayadan derdest edilemeyenler							Derdest Edilen Toplam	Asker Firarilerinden ve Bakayalarından Bu Ay Derdest Edilenler					
	Firari ve bakaya toplam	Gayrimüslim			Müslüman				Gayrimüslim			Müslüman		
		Toplam	Bakaya	Firari	Toplam	Bakaya	Firari		Toplam	Ölü	Sağ	Toplam	Ölü	Sağ
Muğla	60	60	60	0	0	0	0	42	0	0	0	32	0	32
Milas	913	508	465	43	405	155	250	33	5	0	5	28	0	28
Bodrum	1018	832	815	17	186	82	104	0	0	0	0	0	0	0
Marmaris	182	141	141	0	41	21	20	0	0	0	0	0	0	0
Köyceğiz	167	45	40	5	122	59	63	4	0	0	0	4	0	4
Fethiye	1323	919	0	919	404	253	151	45	5	0	5	30	0	30
Toplam	3663	2505	1521	964	1158	570	588	124	10	0	10	114	0	114

³⁰¹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 11/35 (Menteşe Mutasarrıflığı Tabur Kumandanlığının 30 Teşrin-i Evvel 1332/12 Kasım 1916 raporu.)

Firarilerden ve bakayalardan yakalananlardan Müslüman nüfusun gayrimüslime göre fazlalığı dikkat çekmektedir. Yakalanamayan firari ve bakayalarda gayrimüslimlerin toplam rakamı 2505 iken Müslümanların 1158’de kalmıştı. Gayrimüslim nüfus içerisindeki firari ve bakaya oranı 1914 nüfus sayımına göre Menteşe Sancağındaki 17.928 Rum içerisinde yaklaşık olarak %14’e denk geliyordu.³⁰²

Büyük çaplı eşkıya saldırıları ve firariler Menteşe Sancağından başka Aydın Vilayetinde de görülüyordu. Aydın’a bağlı Bozdoğan kazası 10 Aralık 1916 sabahı büyük bir eşkıya saldırısına maruz kalmıştı. Yüz kadar silahlı eşkıya Bozdoğan kazasını basarak hapishaneyi ve bazı dükkanları yakmış, jandarmanın karşılık vermesi ile eşkıyalardan üç kişi vurularak bunlardan ikisi yanarak ölmüş, ahaliden de bir kadın ve bir çocuk öldürülmüştü.³⁰³ Bu belgede eşkıyaların“*jandarma alayının eskiden beri arz ve tasvir ettiği ahvalinden*” istifade ederek kaza merkezine saldırdıklarının dile getirilmesi jandarma niceliğinin ve niteliğinin durumunu göz önüne getirmektedir. Eşkıyaların saldırısına dair gönderilen başka bir yazıda da jandarmanın çatışma ile meşgul olup halkın evlerinde gizlenmesinden dolayı eşkıyanın çıkardığı yangının genişleyerek altı kahvehane, yedi fırın, üç yağhane, seksen iki ev ile polis, jandarma, belediye ve ziraat bankası dairelerini yakıtığı belirtilmişti.³⁰⁴ Hapishanenin yanması sonucunda ise yirmi mahpustan hırsızlıktan dolayı hapiste olan on iki Çingene firar etmiş, bir mahpus ölmüş, biri ise yaralanmıştı. Kalan altı mahpus da başka yerlere nakledilmişti.

Aydın Valisi Rahmi Bey’in konu hakkında Dahiliye Nezaretine yazdığı yazıda bölgede her gün sayısı gitgide artan asker kaçakları ve eşkıyaların olduğu ve bunlarla mükemmelce mücadele edebilmek için Aydın Jandarma Alayına 400 adet mavzer ve martin tüfeklerinin gönderileceği konusunda 6 Kasım 1916 tarihinde Umum Jandarma Kumandanlığından yazı geldiği ama silahların henüz gönderilmediğini bildirmişti. Kaza basarak evler yağmalayan, jandarmaya pusu kuran ve karakollarına saldıran bu eşkıyaların barınacak yerlerinin kalmaması adına Ödemiş’in Adagüme köyüyle civar köylerde bulunan 81 kadın ve erkeğin eşkıya aileleri olmasından dolayı Sivas ve Ankara vilayetlerine uzaklaştırılmalarına dair 18 Kasım 1916 tarihinde yazı gönderdiğini ve buna da hala bir cevap

³⁰² 1914 senesi Muğla Sancağı nüfus sayıları için bkz: Serdar Soyluer, “XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağının İdari ve Nüfus Yapısı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, V/13, 2006. s. 111.

³⁰³ BOA, DH.EUM.6.ŞB 11/56 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrin-i Sani 1332/11 Aralık 1916 tarihli yazı.)

³⁰⁴ BOA, DH.EUM.6.ŞB 11/56 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Teşrin-i Sani 1332/12 Aralık 1916 tarihli yazı.)

alamadığını belirtmişti. Eşkîya ile mücadelede zikredilen taleplerin gerçekleştirilmesi ne kadar gecikirse her gün sayıları artan asker firarileri ve eşkıyaların yakalanmasının o mertebe güçleşeceğini ifade eden Aydın Valisi Rahmi Bey, takip işlerinin yeterli düzeyde olmamasının kaza merkezlerini basıp yangına verecek derecelere kadar geldiğini bildirerek acil olarak kesin bir çözüm alınmasının ve talep edilen silahların en kısa zamanda gönderilmesinin gerekli olduğunu ifade etmişti.³⁰⁵

Menteşe Sancağının jandarmaya olan ihtiyacı süreklilik arz ediyordu. Dahiliye Nezaretine Mentese Mutasarrıflığına jandarma gönderilmesine dair talep yazıları gidiyordu. Bu yazılardan birinde Mentese'nin komşusu Aydın Vilayeti kadar eşkıya saldırılarına maruz kaldığı, Aydın'da bulunan eşkıyaların Nazilli ve Bozdoğan kazalarına saldırarak hapishaneyi yaktıkları, adam kaçırdıkları hatırlatılmış ve bu eşkıyaların Aydın jandarmasının takibi üzerine Muğla'ya doğru kaçarak buralarda eşkıyalıklarına devam ettikleri belirtilmişti. Köylerdeki zenginlerin eşkıya korkusundan evlerine saklandıkları, ziraatın durma noktasına geldiği ve bu durumların zeytinciliğe büyük tesiri olacağı belirtilerek bu eşkıyalar ile mücadele için gönderilecek iki yüz jandarmanın en azından yüz ellisinin ve iki de becerikli zabitin gönderilmesi "*memleketin selameti namına*" rica olunuyordu. Mutasarrıf Asaf Bey, jandarma talebinden hariç olarak sancakta bulunan jandarma zabitlerinin vaziyetini de anlatıyordu. Muğla'da görevli Cevad Efendi isminde bir mülazımın ne zaman eşkıya takibi söz konusu olsa rapor olarak evine kapandığı belirtilerek eşkıya ile mücadelede jandarma zabitlerinin yetersiz olduğunu ve istifade edilemediğini söylüyordu. Jandarma taburu kumandan vekili Yüzbaşı Cemal Efendi'nin de aslında gayretli ve istikamet üzere bir kişi olduğu ama emrindeki askerlere karşı gerek sahada gerek kışlada tehdide kâdir bir zabıt olmadığı belirtilerek Yüzbaşı Cemal Efendi'nin sadece mutasarrıf emrine alınmasının daha fayda sağlayacağı ve kudretli bir tabur kumandanı binbaşının bölgeye tayin edilmesinin gerekli olduğunu bildiriyordu.³⁰⁶ Bu yazı üzerine Aydın'a nakledilen 175'inci Alayın 2'nci Taburu 3'üncü Bölük Kumandanı Yüzbaşı Talat Beyin Mentese'ye bölük kumandanı olarak iade edilerek Mülazım Cevad Efendinin merkez taburuna alınmasına karar verilmişti.³⁰⁷

Menteşe Sancağının jandarma ihtiyacının seferberlik dolayısıyla Alaşehir, Ödemiş ve İzmir taburlarına gönderilen askerlerin Mentese'ye iade edilerek karşılanması talep edilmişti.

³⁰⁵ BOA, DH.EUM.6.ŞB 11/56 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Kanun-ı Evvel 1332/14 Aralık 1916 tarihli yazı.)

³⁰⁶ Mutasarrıf Asaf Beyin her iki talep yazısı için bkz: BOA, DH.EUM.6.ŞB 12/58 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Kanun-ı Evvel 1332/15 Aralık 1916 tarihli telgrafname sureti.)

³⁰⁷ BOA, DH.EUM.6.ŞB 12/58 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Kanun-ı Evvel 1332/30 Aralık 1916 tarihli yazı.)

Mutasarrıf Asaf Bey, seferberlik dolayısıyla Mentеше'den 275 beş piyade ve 11 süvari jandarma askerinin orduya verildiğini belirterek bu jandarmaların inzibatî vazifelerini jandarmalıktan nasibini almamış ikmal askerlerinin yapmaya çalıştıkları hatırlatıyordu. Elllerinde 106 nefer jandarmanın kaldığını belirterek daha önce Alaşehir'e verilen 4, Ödemiş'e verilen 23 ve İzmir Merkez Jandarma taburuna verilen 5 askerın Mentеше'ye iadesinin sancakta bulunan 3586 asker firarisi ile mücadeleyi kolaylaştıracağı bildirilmişti.³⁰⁸

Daha önce Aydın vilayetine verilen jandarmalardan iki yüzünün Mentеше'ye verilmesi kararından sonra bu askerlerin Mentеше Mutasarrıflığına ulaşmasının ardından gönderilen bu askerlerin bir kısmının yaşının genç, tecrübesiz ve işe yaramaz olduğu belirtilerek Muğla ve Antalya Havalisi Kumandanlığındaki askerlerle değiştirilmesi talep edilmişti.³⁰⁹ Bu hususa dair Harbiye Nezareti jandarmaya verilecek başka askerın kalmadığını, silahaltına alınan jandarmaların da orduya hizmetlerinin bulunduğunu ifade ederek askerlerin değiştirilmesi İzmir Dördüncü Kolordu Kumandanlığının Askere Alım Başkanlığına havale edilmişti.³¹⁰ Umum Jandarma Kumandanlığı da yeni genç askerın verilmesinin mümkün olmadığını belirterek elde olanlarla yetinilmesi, tamamen işe yaramayan asker var ise onların da değiştirilmesi için Dördüncü Kolordu Kumandanlığına yazı yazıldığını belirtmişti.³¹¹

Asker firarilerinin artmaya başlaması ve bunlardan bir kısmının eşkıyalığa meyletmesi üzerine devlet çeşitli yaptırımlar ve çözümler üretmeye başlayacaktı. Ordu birliklerinin savaştan dolayı eşkıya takibinde kullanılamaması, jandarmaların bir kısmının ordu emrine verilmesi ve elde kalan jandarmaların da yeterli olmaması gibi nedenlerle Antalya ve Mentеше Havalisi Kumandanlığı ile Mentеше Mutasarrıflığı firari askerleri ve eşkıyalar ile mücadele etmek için çete kurma fikrini seçmişlerdi. Antalya ve Mentеше Havalisi Kumandanlığının Marmaris Mıntıka Kumandanlığına gönderdiği yazıda üç madde belirlenmişti.³¹²

1. *“Mıntıka dahilinde ve civarında bulunan efraddan ve şekâvete sülûk etmiş olan eşhasdan bir çete teşkil edilecektir. Bunların cesur ve fa'âl kimselerden olması ve mıntıka dahilindeki eşkıya çetelerinin silahlarıyla te'min-i dehaleti mültezimdir.*

³⁰⁸ BOA, DH.EUM.6.ŞB 12/58 (Mentеше Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Kanun-ı Evvel 1332/19 Aralık 1916 tarihli telgrafname sureti.)

³⁰⁹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 12/58 (Mentеше Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Teşrin-i Sani 1332/3 Aralık 1916 tarihli telgrafname sureti.)

³¹⁰ BOA, DH.EUM.6.ŞB 12/58 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Kanun-ı Evvel 1332/2 Ocak 1917 tarihli yazı.)

³¹¹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 12/5 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Kanun-ı Evvel 1332/9 Ocak 1917 tarihli yazı.)

³¹² BOA, DH.EUM.6.ŞB 11/55 (Marmaris Mıntıka Kumandanlığından Mentеше Mutasarrıflığına gönderilen 27 Teşrin-i Sani 1332/10 Aralık 1916 tarihli yazı.)

2. *Çetenin muntika merkezinde teşkil ve asker gibi i'aşesi ve dahil olanların tahlifi matlubdur.*
3. *Çeteye dahil olan eşhasın cürüm ve kabahatleri fimaba'd sadıkâne ve fedakârâne hıdmet etdikleri takdirde 'afv olunacaktır.'*

Bu teklif asker firarilerinin ve eşkıyalarının sayılarının gittikçe artmasından ve artık jandarmanın yetersiz kalmasından kaynaklanmıştı. Eşkıyalardan affedilenleri ile bir çete kurmak çete ile çete gibi mücadele etmek manası taşıyordu. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti çeşitli çetelerden, suçlulardan müteşekkil askeri birimler kurmuştu. Zaten Ege bölgesinde eski tarihlerden itibaren affedilerek düze inen eşkıya kır serdarlığı yaparak eşkıya takibinde bulunuyordu. Cihan harbinde de hapisane mahkumlarından özellikle Teşkilat-ı Mahsusa'ya bolca adam alınarak gayrinizami birliklerde istihdam edilmişlerdi. Katil, eşkıya, hırsız gibi suçlulardan oluşan bu birlikler gerilla tarzı saldırılarda ve keşif operasyonlarında oldukça faydalı olmuşlardı.³¹³ Bunlara rağmen düzenli birliklere ve emir-komutaya alışık olmamaları ve eski alışkanlıklarını bırakmamaları firara ve bazı asayiş problemlerine neden olmuştu ve bu durum Muğla'da da kendini gösterecekti.

Sahil mıntıklarında Rum ve Türk eşkıyalar, asker firariler meselelerinden başka çeşitli şirketler aracılığıyla kaçakçılık ve casusluk girişimleri de görülüyordu. Bunlardan birisi Fethiye'de görülmüştü. Fethiye Jandarma Bölük Kumandanlığının yaptığı tahkikat sonucu Taban oğlu Abdullah, Manolmina ve Kokoyani Mihail adındaki Kaya nahiyesine mensup üç firari ile Kıbrıslı Mehmed'in evine giderek kaçıracakları mallar ile ilgili konuşmuşlardı. Taban oğlu Abdullah Mehmed'e bir Yahudi'nin kendisinden sipariş etmiş olduğu eşyaları Tersane adasından getirdiğini ve bu eşyaları Yahudi'ye teslim etmesini isteyerek ondan beş tane mum alması gerektiğini söylemişti. Bu mumları yarınki gece kendisinden almak üzere geleceğini söyleyerek yarın buluşmak üzere ayrılmışlardı. Bir sonraki gün Kıbrıslı Mehmed, Abdullah'ın dediği gibi Yahudi ile buluşmuş ve ondan mumları almıştı. Abdullah bu eşyaları ve bunun gibi başka eşyaları üç firari Hıristiyan ile gece vakti Adalara getirip götürüyordu.

Abdullah'ın kaçakçılık yapmasının ortaya çıkması ve takibata uğraması ile saklandığı Kaya köyünden çıkarak Eski Mekri (Fethiye) boğazına geçerek gece vakti karanlıktan istifade ile sadece kaçakçılık yapmakla kalmadığı ve casusluk yaptığı saptanmıştı. Bu ay yine karanlıktan istifade ederek Fethiye'ye geleceği itirafçılardan ve tutulan raporlardan anlaşılan Taban oğlu hakkında takibata devam edilirken, yakalanan Kıbrıslı Mehmed'in evinden de

---

³¹³ Beşikçi, a.g.e., s. 200.

Taban oğlunun Yahudi'den sipariş ettiği mallar çıkmıştı.³¹⁴ Yine Fethiye'de yaşayan Uzun Kosti adındaki bir Rum, evinden dinamit çıkması sonucu Divan-ı Harb'e gönderilmiş, ayrıca Fethiye'de ikamet etmesi mahzurlu görülen 127 kişi defterleri geldiği zaman bölgeden uzaklaştırılacakları bildirilmişti.³¹⁵

3.2. 1917 Senesinde Mentеше Sancağında Asayiş Problemi ve Alınan Tedbirler

1917 yılına gelindiğinde bölgedeki firar sayısında çok fazla bir değişiklik görülüyordu. Ocak 1917'de 3658 firari ve bakaya vardı. Fethiye ile Bodrum firarilerde başı çekiyorlardı. Firari olan gayrimüslim sayısındaki sabitlik ve yakalanan gayrimüslimlerin azlığı bunların bölgeyi tamamen terk ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

---

³¹⁴ BOA, DH.EUM.5.ŞB 31/53 (Fethiye Jandarma Bölük Kumandanlığından Mentеше Mutasarrıflığına gönderilen 30 Teşrin-i Sani 1332/13 Aralık 1916 tarihli rapor.)

³¹⁵ BOA, DH.EUM.5.ŞB 31/32 (Mentеше Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Kanun-ı Evvel 1332/14 Aralık 1916 tarihli yazı.)

Tablo 9. 14 Ocak-12 Şubat 1917 tarihleri arasında Menteşe Sancağındaki bakaya ve firarileri gösterir tablo şu şekildedir:³¹⁶

	Firari ve bakayadan derdest edilemeyenler							Derdest Edilen Toplam	Asker Firarilerinden ve Bakayalarından Bu Ay Derdest Edilenler					
	Firari ve bakaya toplam	Gayrimüslim			Müslüman				Gayrimüslim			Müslüman		
		Toplam	Bakaya	Firari	Toplam	Bakaya	Firari		Toplam	Ölü	Sağ	Toplam	Ölü	Sağ
Muğla	157	60	60	0	97	0	97	14	0	0	0	15	0	14
Milas	924	506	465	41	418	151	267	33	4	0	4	21	0	17
Bodrum	1045	833	815	18	212	82	120	3	0	0	0	3	0	3
Marmaris	179	141	141	0	38	21	17	8	0	0	0	8	0	8
Köyceğiz	132	44	40	4	88	50	38	22	0	0	0	24	2	22
Fethiye	1221	919	0	919	302	243	59	26	0	0	0	30	0	26
Toplam	3658	2503	1521	982	1155	547	608	104	4	0	4	90	2	88

³¹⁶ BOA, DH.EUM.6.ŞB 13/47 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Şubat 1332/14 Şubat 1917 tarihli rapor.)

Sancak dahilindeki jandarma kıtlığı asayişini sağlamak ve halkın güvenini kazanmak için bir sorun iken jandarma askerlerinin halka kötü muamelesi de bu sorunu bazen büyütebiliyordu. Kavaklıdere nahiyesine bağlı Nebiler köyünde Hacı Fettah'ı darp ve tahkir eden Kavaklıdere Jandarma Karakolu askerlerinden Ula'lı Mustafa oğlu Hüseyin'in mahkemesine dair men-i muhakeme kararı Menteşe İdare Meclisi tarafından alınmış ve tetkik için Şura-yı Devlet'e gönderilmişti.³¹⁷ Şura-yı Devlet'in yaptığı tahkikatta Mustafa oğlu Hüseyin'in Hacı Fettah'ı darp ve tahkir ettikten sonra intiharına sebep olduğu iddiası ile yargılandığı belirtiliyordu. Hacı Fettah'ın oğlu Mehmed'in asker firarisi olmasından dolayı oğlunun nerede olduğunu öğrenmek için karakola getirildiği belirtilmiş, ancak Mustafa oğlu Hüseyin'in Hacı Fettah'ı darp ettiğine ve intiharına sebep olduğuna dair bir delil olmadığı için men-i muhakeme kararı çıktığı vurgulanmıştı. Şura-yı Devlet Hüseyin'in Hacı Fettah'ın evine giderek karakola gelmesini söylediği, Hacı Fettah'ın gelmeyeceğini söylemesi üzerine Hüseyin'in küfür ve hakaretle tehdit ederek Fettah'ı yere düşürdüğünün sabit olduğu ve bu hareketinden dolayı davanın tekrar açılmasına karar verilmişti.³¹⁸

Benzer bir kötü muamele iddiası da Milas'ta yaşanmıştı. Milaslı Ak Mehmed oğlu Hüseyin, Line karakoluna çağırılmış ve karakolda bulunan karakol kumandanı Hüsnü Onbaşı ve arkadaşları tarafından dövülerek silahının alındığı iddiasıyla şikayette bulunmuştu.³¹⁹ Bu şikayete dair yapılan mahkemede men-i muhakeme kararının çıkması üzerine karar tetkik için Şura-yı Devlet'e gönderilmişti. Şura-yı Devlet de darp edilip silahının alındığına dair kanunen bir delil olmadığını, olayın Hüseyin'in karakola alınmasından dolayı karakola gelerek oğlunun kendisine teslim edilmesini isteyen babası tarafından ortaya atılan bir iddia ve şikayet olduğunu beyan ederek dosyayı kapatmıştı.³²⁰

Eşkıyalara ve firarilere dair yapılan takibat sınırlı sayıdaki jandarma ile de olsa sonuçlar alınıyordu. Menteşe taburu 14 Temmuz 1916-14 Şubat 1917 tarihleri arasında 6 takip kolu ile ve sadece 18 asıl jandarma eri ile 7 eşkıya ve mahkum yakalanmıştı.

³¹⁷ BOA, DH.EUM.6.ŞB 12/73 (Menteşe Mutasarrıflığı Tabur Kumandanlığının 19 Kanun-ı Evvel 1332/1 Ocak 1917 tarihli raporu.)

³¹⁸ BOA, ŞD. (Şura-yı Devlet) 1321/15 (Şura-yı Devlet'te 25 Kanun-ı Sani 1332/7 Şubat 1917 tarihli mazbata.)

³¹⁹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 13/31 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Kanun-ı Sani 1332/5 Şubat 1917 tarihli yazı.)

³²⁰ BOA, ŞD.1321/20 (Şura-yı Devlet'te yazılan 12 Nisan 1333/12 Nisan 1917 tarihli mazbata.)

Tablo 10. 14 Temmuz 1916-14 Şubat 1917 tarihleri arasında yakalanan mahkum ve eşkıyaları gösterir tablo.³²¹

Birlik	Takip Kollarının Sayısı	Müfrezenin Jandarma Sayısı			Eşkya ile Mahkumlardan Yakalananlar		
		Asıl Jandarma Eri	İkmal Eri	Toplam	Silahlı	Silahsız	Toplam
Aydın Alayı	54	409	260	669	71	42	113
Konya Alayı	41	93	46	139	0	5	5
Muğla Taburu	6	18	42	70	0	7	7
Antalya Taburu	12	54	16	70	0	0	0
Niğde Taburu	5	35	47	82	20	5	25
Kayseri Taburu	2	4	11	15	0	0	0
Kütahya Taburu	6	21	20	41	0	0	0
Karahisar-ı Sahib Taburu	3	19	24	43	0	18	18
Karesi Taburu	13	105	99	204	8	8	16
Toplam	115	758	565	1323	99	85	184

Fethiye’de 14 Aralık 1916-13 Şubat 1917 arasında yirmi iki asker firarisi, dört bakaya ile yedi de hava değişimi süresini aşan kişi yakalanmıştı.³²² Ocak ayında da iki tane eşkıya yakalanmış,³²³ ayrıca Köyceğiz civarında uzun zamandır eşkıyalık yaparak meşhur olan ve Kasım 1916’da jandarma ile çatışan Belikırık İbrahim ile Espiro ve Çarıkoğlu isimdeki eşkıyalar Köyceğiz Takip Müfrezeleri tarafından Tavas sınırı civarındaki Otmanlar köyünde sıkıştırılmış ve çatışma sonucunda Belikırık İbrahim ile Çarıkoğlu yakalanmış, Espiro ise yine kaçmayı başarmıştı.³²⁴

Şubat ayında ise Menteşe Mutasarrıflığı eşkıya ve firari yakalanmasında son derece başarılı idi. Jandarma neferinin kızını şehit ederek hapisneden kaçan Kel Hasan oğlu Sadık jandarma ile çatışma sonucu öldürülmüş, adamlarından asker firarisi Mustafa oğlu Mehmed

³²¹ Yaşar, a.g.t., s. 402.

³²² BOA, DH.EUM.6.ŞB 12/69 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Kanun-ı Sani 1332/11 Şubat 1917 tarihli telgrafname.)

³²³ BOA, DH.EUM.6.ŞB 12/69 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Kanun-ı Evvel 1332/11 Ocak 1917 tarihli telgrafname.)

³²⁴ BOA, DH.EUM.6.ŞB 13/14 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Kanun-ı Evvel 1332/9 Ocak 1917 tarihli telgrafname.)

teslim olmuş, diğer bir eşkıya olan Çalık İsmail oğlu Ahmed ise kaçmayı başarmıştı.³²⁵ Yine uzun zamandır Milas civarına musallat olan Murad çetesi, Milas'a bağlı Mandalyan civarındaki ormanlarda kısırılarak çıkan çatışma sonucu çete reisi Murad ile iki adamı ölü olarak ele geçirilmiş ve kalan eşkıyalar da yaralı olarak firar etmişlerdi.³²⁶ Çete reisi Murad'ın uzun yıllardır Aydın, Bozdoğan ve Muğla civarlarında eşkıyalıkta bulunduğu ve daha yakın tarihte Yaka Jandarma Kumandanını şehit ettiği hatırlatılmış ve vücudunun teşhir edileceği bildirilmişti.

Asker firarilerinde de eşkıyalık yapmasa da köyüne de dönemediği için silahlı olarak dağda, ovada gezenler de vardı. Bunlardan biri Muğla Takip Müfrezesinin Yörükoğlu köyü civarında dolaşırken denk geldikleri Nasuhoğullarından Onbaşı Halil oğlu Mehmed idi. Erzurum'a gitmek üzere cepheye sevk edildiği halde firar ederek dokuz aydır silahlı olarak gezinen Muğla Fadılköylü Halil oğlu Mehmed, takip müfrezesinin dur ihtarına uymayarak kaçmaya başlaması sonucu açılan ateş ile yaralı olarak ele geçirilmiş ve evrakıyla beraber Muğla Askerlik Şubesine teslim edilmişti.³²⁷

Takip işlerinin hızlanması ile bolca eşkıya ve firari yakalanması 1917 baharına nispeten güçlü şekilde giren Menteşe Mutasarrıflığı bu gücü kalıcı hale getirmek için olsa gerek yine jandarma talebinde bulunuyordu. Mutasarrıf Asaf Beyin Dahiliye Nezaretine gönderdiği bir yazıda bölgede eşkıyalığın en çok dağ başlarındaki kayalık yerlerde olduğunu belirterek bu yerlerde yaşayan aşiretlerin de eşkıyalara yardım ettiklerini belirtiyordu. Bu aşiretleri nüfusça kayıtlarının bulunduğu civar köylerde daha önce iskan etmeye başladıklarını hatırlatarak Muğla'ya gönderilen 144 jandarmanın sayısının artırılması ve bunların en azından 50 jandarmanın süvari askeri olmasını talep etmişti.³²⁸ Bu yazı üzerine Umum Jandarma Kumandanlığı ilgili makam olan İzmir Jandarma Mıntıka Müfettişliği ile irtibata geçilerek Menteşe bölgesini coğrafi yapısının süvari askeri kullanmaya uygun olmadığı, piyade askeri ile takibatın daha iyi sonuçlar vereceğini belirtmişti.³²⁹

---

³²⁵ BOA, DH.EUM.6.ŞB 13/11 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Kanun-ı Sani 1332/6 Şubat 1917 tarihli telgrafname.)

³²⁶ BOA, DH.EUM.6.ŞB 13/24 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Şubat 1332/17 Şubat 1917 tarihli telgrafname.)

³²⁷ BOA, DH.EUM.6.ŞB 13/25 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Şubat 1332/18 Şubat 1917 tarihli telgrafname.)

³²⁸ BOA, DH.EUM.6.ŞB 14/20 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Kanun-ı Sani 1332/8 Şubat 1917 tarihli yazı.)

³²⁹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 14/20 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Mart 1333/28 Mart 1917 tarihli yazı.)

1917 senesinin yaz aylarına doğru Aydın ve Mentеше civarlarında eşkıyalık yapan birçok eşkıya kayıtsız şartsız teslim olmaya başlamışlardı. Eşkıyaları buna iten sebebin eşkıyaların son zamanlardaki büyük eylemlerinden dolayı jandarmanın ve devletin sıkı takibi ile karşı karşıya kalması olduğu düşünülebilir. Bir diğer sebep ise Cihan Harbinden dolayı birçok cepheden şehit, yaralı, kayıp ve firar haberlerinin gelmesi üzerine devletin ve milletin içinde bulunduğu halet-i ruhiyenin tezahürü olması mümkündür. Özellikle cepheden firar eden askerler evine de dönmediğinden dolayı dağlarda yaşamakta ve savaşta gördüklerini anlatarak milletin cephelerde olan bitenden haberdar olmalarını sağlıyorlardı. Yine Rum eşkıyaların da İngiliz ve Fransız kuvvetleri ile birlikte hareket etmesi bazı Türk eşkıyaları artık devletin yanında bulunmaya iten sebep olmuştu.³³⁰ 1917 Mayıs ayı içerisinde Aydın'da Halil oğlu Halil çetesi ve adamlarından Hacı oğlu Hüseyin, Koca oğlu Şükrü, Çine'den Kuru Hüseyin oğlu Mehmed, Mehmed oğlu Hüseyin, uzun yıllardır Aydın ve Nazilli civarında yaptığı eşkıyalıklarla meşhur olan Bozdoğan'ın Manastır köyünden Koca Ömer oğlu Ali ile üç adamı ve Muğla civarında eşkıyalık yapmış Şeyh Mehmed çetesi çete reisi ve adamları ile birlikte jandarma birliklerine kayıtsız şartsız teslim olmuşlardı.³³¹ Bu kişilerden başka Çine'de Battal oğlu Mestan, İsmail, Ahmet oğlu Hasan, Kadir oğlu Ahmet, Bozdoğan'da daha önce öldürülmüş olan Değirmenci Mehmet çetesinin adamlarından Keloğlan oğlu Hüseyin ve Karacasu'da Koca Ömer oğlu çetesinden Kandan oğlu Halil, Kavaklıdereli Mehmet ve Çakır Hüseyin oğlu Mehmet kayıtsız şartsız teslim olmuşlardı.³³² Yine daha önce Muğla'nın Virantaht köyünü basan eşkıyalardan firarda bulunan Topuz köyünden Çineli Mehmed oğlu Mustafa, Efendi yaylasından Tahtacı Koç Mehmed oğlu Hasan bin Sarı Hasan, Dereköylü asker Köroğlu Halil, Çine'nin İbrahim konağı köyünden çete reisi Çakır Mehmed oğlu Kamil ve adamları Hacı Osman oğlu Ali, Mestan ve Mehmed de cephe ve silahlarını teslim ederek kayıtsız şartsız teslim olmuşlardı.³³³

Uzun yıllardır Muğla Jandarma mıntikasında eşkıyalık yapan çete reisi Şeyh Mehmed'in 22 Mayıs 1917 günü teslim olmasından sonra adamlarından Ali oğlu Mehmed, Molla Süleyman oğlu Salih de teslim olmuşlardı. Ayrıca altı aydır bölgede eşkıyalık yapan

---

³³⁰ Bu hususta Çakırcalı Mehmet Efe'nin adamlarından olan ve kendisinin ölümünden sonra çetenin başına geçen Hacı Mustafa örnek olarak gösterilebilir. Hacı Mustafa Mart 1915'te düşmanın İzmir'e kadar gelerek gülle sallamasından ötürü duyduğu üzüntü ile devletin kendisine vereceği görevi layıkıyla yerine getirme arzusu ile teslim olmuş ve eşkıya takibi ile görevlendirilmişti.

³³¹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 16/25 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Mayıs 1333/30 Mayıs 1917 tarihli yazı.)

³³² BOA, DH.EUM.6.ŞB 16/52 (Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Haziran 1333/7 Haziran 1917 tarihli yazı.)

³³³ BOA, DH.EUM.6.ŞB 15/43 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Mayıs 1333/16 Mayıs 1917 tarihli yazı.)

asker firarilerinden oluşan Mekran tahtacılarından Kurdur(?) oğlu Ali ve adamlarından Sağır Ali oğullarından Hüseyin oğlu Ali silahları ile beraber teslim olmuşlardı.³³⁴ Tabi ki bu teslim olan eşkıyalar yanında hala eşkıyalık yapan çok çete vardı. 20 Nisan günü asker firarilerinden oluşan altmış kişilik bir eşkıya çetesi Menteşe'ye bağlı Turgut nahiyesinin Gibe köyüne saldırarak üç kişiyi darp ve işkence etmişler, bir miktar paralarına el koyduktan sonra köyden bir kişiyi de yanlarında götürerek fidye parası istemişlerdi.³³⁵ Köyden çıktıktan sonra takip müfrezelerinin yetişmesinden dolayı yanlarındaki köylüyü bırakarak kaçan eşkıyaların yakalanması için Aydın Vilayetinden de jandarma müfrezeleri talep edilmişti.

Mayıs 1917'de firarilerden teslim olan ve yakalananlardan dolayı sayı 1916 senesine göre biraz daha düşüktü. 3637 firari ve bakayanın olduğu Menteşe Sancağında en yüksek rakam Fethiye'de idi.

---

³³⁴ BOA, DH.EUM.6.ŞB 16/81 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Haziran 1333/17 Haziran 1917 tarihli yazı.)

³³⁵ BOA, DH.EUM.6.ŞB 21/14-C (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Nisan 1332/24 Nisan 1917 tarihli telgrafname.)

Tablo 11. 1-31 Mayıs 1917 tarihleri arasında Mentеше Sancağındaki bakaya ve firarileri gösterir tablo.³³⁶

	Firari ve bakayadan derdest edilemeyenler							Derdest Edilen Toplam	Asker Firarilerinden ve Bakayalarından Bu Ay Derdest Edilenler							
	Firari ve bakaya toplam	Gayrimüslim			Müslüman				Gayrimüslim				Müslüman			
		Toplam	Bakaya	Firari	Toplam	Bakaya	Firari		Toplam	Teslim Olan	Ölü	Sağ	Toplam	Teslim Olan	Ölü	Sağ
Muğla	156	60	60	0	96	0	96	12	0	0	0	0	12	2	0	10
Milas	962	475	465	10	487	148	339	42	0	0	0	0	42	13	0	29
Bodrum	982	833	815	18	149	80	29	1	0	0	0	0	1	0	0	1
Marmaris	196	141	141	0	55	21	34	2	0	0	0	0	2	0	0	2
Köyceğiz	92	44	40	4	48	35	13	15	0	0	0	0	15	0	0	15
Fethiye	1249	919	0	919	330	240	90	31	0	0	0	0	31	0	1	30
Toplam	3637	2072	1521	951	1165	524	641	103	0	0	0	0	103	15	1	87

³³⁶ BOA, DH.EUM.6.ŞB 17/52 (Menteşe Mutasarrıflığı Tabur Kumandanlığının hazırladığı 2 Haziran 1333/2 Haziran 1917 tarihli rapor.)

Jandarma ve takip müfrezelerinin icraatları her zaman olumlu yönde seyretmiyor, bazı zamanlar bu kişilerin zulümleri de görülüyordu. Daha önce Antalya ve Menteşe Havalisi Kumandanlığının teslim olan çete mensuplarından ve firari askerlerden bir çete oluşturma teklifi üzerine Köyceğiz ve Fethiye’de çete efradı adı ile bir birlik firari ve eşkıya takibi yapmak üzere kurulmuştu. Bu çete efradının Milas, Marmaris ve Köyceğiz’in bazı köylerinde hırsızlık suçlarına karıştıkları ve ahaliye zulmettikleri bildiriliyordu. Köyceğiz’in Şırlar(?) köyünde 24 Mart 1917 gecesı Karın oğlu asker Kamil’in evi mirî silah ve kasatura ile basılmış, validesi ve eşi darp edilerek otuz banknot, kırk lira, elli adet revolve bir çift tûfek gasp edilmişti.³³⁷ Bu saldırıyı yapanın Köyceğiz Mıntıkası çete efradından köyüne gitmek üzere izin verilmiş olan Bezkeseli Çöllü oğlu Süleyman olduğu tespit edilmişti.

Yine Milas’ta Mutasarrıflığa ait zeytinyağı deposundan yağ çalınmış ve yapılan tahkikatta bu bölgede eskiden beri hırsızlığın çok olduğu belirtilerek bu hırsızlıkların kazada bulunan topçu askerleri tarafından yapıldığının biliniyordu. Kaymakamın tahkikat için olay mahalline gittiği esnada Milas’ta yaşayan Mösyö Gramir adlı bir İsviçrelinin evinin kapısının kırık olduğunu ve evin içinde dört topçu askerinin bulunduğunu ve boş bir para kasasını sürüklemekte olduklarını Milas kaymakamı bizzat müşahede etmişti.³³⁸

Çete efradının ve topçu askerlerinin devlet mallarını çalmaları ve ahalinin evine basıp yağmalamaları üzerine Menteşe Mutasarrıflığı, bu saldırılar ve zulüm dolayısıyla halkın dayanma gücünün kalmadığını, ahalinin her gün zarar ve bıkkınlık içinde olduğunu ifade etmiş ve eski suçlulardan oluşturulan çete efradının hareketlerinin vahim sonuçlara sebebiyet vereceğini belirterek bu birliklerin ya tamamen kaldırılmasını ya da eşkıya takibi, hayvan toplanması gibi inzibatî işlerde görev yapmayarak sabit kıtalara alınmasını ve sabit askerlerden de suça karışmış olanların cezalandırılmasını talep etmişti.³³⁹ Dahiliye Nezareti de çete efradının eşkıya takibinde yarar sağlaması amacı ile kurulduğunu ama yarar yerine zarar getirdiği belirterek bu çetelerin lağvedilerek burada bulunanların sabit kıtalara alınmasını ve askerlerden de suça karışanların cezalandırılmasını ve bir düzen içine sokulmasını Başkumandanlık Vekaletine beyan etmişti.³⁴⁰

³³⁷ BOA, DH.EUM.6.ŞB 16/65 (Jandarma Tabur Kumandanlığından Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 27 Mart 1333/27 Mart 1917 tarihli yazı.)

³³⁸ BOA, DH.EUM.6.ŞB 16/65 (Milas Kaymakamlığından Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 1 Nisan 1333/1 Nisan 1917 tarihli yazı.)

³³⁹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 16/65 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Nisan 1333/7 Nisan 1917 tarihli yazı.)

³⁴⁰ BOA, DH.EUM.6.ŞB 16/65 (Dahiliye Nazırı Vekili Cevat Bey’den Başkumandan Vekili Enver Paşa’ya gönderilen 2 Mayıs 1333/2 Mayıs 1917 tarihli yazı.)

Takip müfrezelerine gelen jandarma kuvvetlerinin takipleri sayesinde bolca eşkıyanın yakalanması ya da teslim olması üzerine jandarmanın faaliyetlerini hızlandırmak düşüncesi ile becerikli ve eşkıya takibinde tecrübeli zabitleri ordudan alarak jandarma birliklerine vermek fikri görülüyordu. Mutasarrıf Mehmet Hilmi Bey Aydın ve Denizli hudutlarındaki eşkıyaların merkez ve Milas kazalarında eşkıyalıklarını artırdıklarını ancak müfrezelerin takibi ve karşılık vermesi sayesinde kaçtıklarını ya da teslim olduklarını bildiriyordu. 18 Mayıs günü Şeyh Mehmed çetesi teslim olmuş, Çine'den gelen başka bir çetenin de reisi ölü olarak ele geçirilmişti. Eşkıya pisliğinden hala tam olarak temizlenmemiş olan Menteşe'nin tamamen temizlenmesi için jandarmalara layıkıyla kumandanlık edecek olan zabitlere ihtiyaç olduğunu belirten Mehmet Hilmi Bey, daha evvel Muğla'da görevli olup seferberlik dolayısıyla Yirmi Birinci Kolordu'ya bağlı Marmaris Nizamiye Taburunda görevlendirilen inzibatî işlerde güvenilir ve tecrübeli olan Yüzbaşı Cavid Bey'in Menteşe Taburuna ve Genç Jandarma Taburuna bulunan Mülazım Ali Rıza Bey'in Milas Jandarma Bölüğüne tayin edilmesini talep etmişti.³⁴¹ Harbiye Nezareti ise Yüzbaşı Cavid Bey'in Beşinci Ordu'da ve Mülazım Ali Rıza Efendi'nin de İkinci Ordu'da görevli olduğunu belirterek ikisinin de subay ihtiyacından dolayı yerlerinin değiştirilemeyeceğini belirtmiş ve Menteşe Mutasarrıflığına ellerindeki zabitlerle yetinmelerini salık vermişti.³⁴²

Jandarma kıtlığı ile beraber jandarma askerlerinin dikkatsizliği ve Menteşe'nin coğrafi durumundan dolayı yaşanan ulaşım güçlüğü bazen çok büyük sıkıntıları sonuçlandırıyor. Bu sıkıntılardan biri Kavaklıdere'de yaşanmıştı. 18 Temmuz 1917 günü Kavaklıdere'ye bağlı Misket köyünden üç çocukla bir kadın odun kesmek üzere Sodra dağı civarına gittiğinde sayısı bilinmeyen bir eşkıya grubu bunları yakalayarak Kavaklıdere yolunu sormuşlar ve detaylı cevapları aldıktan sonra kendilerine denk geldiklerini kimseye söylememelerini tembih ederek bu köylüleri salmışlardı. Eşkıya çetesi ertesi gün sabahtan akşama kadar Sodra Dağında kalarak kendilerine katılacak olan başka bir çeteyi beklemişlerdi. Köye dönen oduncular rast geldikleri eşkıyaları muhtara anlatmışlarsa da muhtar bu durumla ilgili nahiye merkezine bilgi vermek üzere Kavaklıdere'ye giderken eşkıyaya denk geldiğinden dolayı haber verememişti. Eşkıyalar Kavaklıdere'ye bir saat mesafede bulunan bir köyden Kelleci Hasan isminde birinden Kavaklıdere yolu ve jandarma askerlerinin durumu hakkında bilgi almıştı. Eşkıya yirmi iki kişiden ve jandarma kuvveti de sekiz neferden ibaretti. Hükümet

³⁴¹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 17/16 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1333/20 Mayıs 1917 tarihli yazı.)

³⁴² BOA, DH.EUM.6.ŞB 17/16 (Umum Jandarma Kumandanlığından Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 17 Haziran 1333/17 Haziran 1917 tarihli yazı.)

avlusuna bir nöbetçi koyarak diğer askerler kapıları kapamadan uyumuşlardı ve büyük ihtimal nöbetçinin de uyumasından dolayı eşkıyanın gelişinden vaktiyle haberdar olamamışlardı. Eşkıyalar karakolu basıp başlangıçta sofada bulunan üç nefere teslim olmalarını teklif etmişler ve bunlardan ikisini derdest etmişlerdi ve akabinde odada bulunanlara da teslim olmalarını ihtar etmişlerse de karakol kumandanı Nuri onbaşı bu ihtarını dinlemeyerek silah çekip bir eşkıyayı yaralamıştı. Bu suretle devam eden çatışmada üç jandarma karakolda şehit olmuş, ikisi firar etmiş ve bir jandarma da hasta olduğundan terk edilmişti. Eşkıyalar yanlarında götürdükleri diğer iki askeri de yolda şehit etmişlerdi. Ayrıca ahaliden de iki kişinin şehit olduğu bu çatışmadan sonra firar eden eşkıyalar karakolda yaralanan bir eşkıyanın yolda ölmesi üzerine başını ve ellerini keserek kaçmayı başarmışlardı.³⁴³Bu büyük saldırının tanıkları olan köylülere göre bu saldırıyı yapan Alaiye’li Molla Ahmed çetesi idi. Bu çete içerisinde daha sonra Milli Mücadele’de Yunan ordusuna karşı büyük başarılar kazanacak olan Yörük Ali Efe ve Kılıoğlu Hüseyin Efe de bulunmaktaydı.³⁴⁴ Daha önce Aydın hapisanesinde yatan ve oradan da firar ederek Bozdoğan’da ve Muğla’nın Gibye köyünde eşkıyalık yaptığı belirtilen Molla Ahmed çetesi iki kola ayrılarak bir kısmı Madran Dağına bir kısmı da doğu istikametine doğru firar etmişlerdi.

Olayın yaşandığı 19 Temmuz günü öğleden sonra saat 18.00’da Kavaklıdere Nahiye Müdür Vekili Bozüyük nahiyesindeki telefon aracılığıyla Menteşe Mutasarrıflığına bilgi vermişti. Mutasarrıf Takip Kumandanı Mülazım Hasan Ağa’ya sekiz askerle beraber Bozüyük’ten Kavaklıdere’ye hareket etmesini istemiş, merkezden de on askerin bölgeye gönderileceğini ve on sekiz asker yetmeyeceği için merkezdeki kıtadan da yirmi beş نفرlik bir müfreze talep edildiğini bildirmişti. Takip Kumandanı müfrezesi ile Bozüyük’ten çıkarak ilk olarak iki askerin cesetlerinin bırakıldığı su değirmenine gece 4.00 civarında ulaşmış ve buradan da Kavaklıdere’ye ertesi gün saat 16.00 sularında yani yaklaşık yirmi saat sonra geçmişti. Müfrezenin yaklaşık on iki saat değirmende oturup oyalanması üzerine Mutasarrıf Hilmi Bey’in eşkıyanın firar etmesinden dolayı burada beklemelerini uygun görmemesi üzerine takibat için emir verilmişti.³⁴⁵

Menteşe Mutasarrıfı bu olay akabinde eşkıyalığa karşı köylülerin fikrini yansıtan bir rapor kaleme almıştı. Bu raporda ilk olarak Menteşe coğrafyasının dağlık ve ahalisinin

³⁴³ BOA, DH.EUM.6.ŞB 18/44 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Temmuz 1333/28 Temmuz 1917 tarihli rapor.)

³⁴⁴ Yaşar, **a.g.t.**, s. 413.

³⁴⁵ BOA, DH.EUM.6.ŞB 18/44 (Kavaklıdere Nahiyesi hükümet konağına eşkıya tarafından yapılan saldırıya dair istihbarat ve gözlemi içeren 28 Temmuz 1333/28 Temmuz 1917 tarihli rapor.)

dağınık olduğu belirtilerek eşkıya çetelerinin bu coğrafyayı bir sığınak olarak gördükleri belirtiliyordu. Köylüler çiftçilik ve hayvancılık için yaz aylarında yaylalara çıkıyorlar ve burada yalnız olduklarından eşkıyanın taleplerini yerine getirmek zorunda kalıyorlardı. Takip müfrezeleri köylünün yardımı olmadan bu geniş ve dağlık coğrafyada az sayıdaki askerleri ile eşkıyaya karşı üstün gelemiyorlardı. Eşkıyalık maceralarını ahali dilden dile anlatıyor ve çetelere karşı alışkanlık kazanıyorlardı. Ancak son bir iki yıldır ahalinin de eşkıyadan bıktığı da gözlemlenmişti. Ahalinin bazıları “*Evvelki eşkıya gelir, kemik parası varsa alır gider. Adam öldürmezlerdi. Bu yeni türeyenler; var yok tanımazlar hem para alırlar hem de bila-sebeb öldürürler. Hükümet bu hale bir çare bulmalı*” diye serzenişte bulunuyorlardı.³⁴⁶ Menteşe Mutasarrıfı Mehmet Hilmi Bey’in Kavaklıdere’ye giderek gözlemlerini anlattığı bu rapordan sonra nelerin yapılması gerektiğine dair de bir fezleke yazmıştı. Bu fezlekedeki hükümet merkezinin eşkıyalığı çok geç haber aldığı ve takip müfrezelerinin yola çıktıkları anda eşkıyaların çoktan kaçmış olduğu belirtilerek çözüm için telefon merkezlerinin açılmasının gerektiği ve Kavaklıdere’ye hemen bir telefon hattı çekildiği bildiriliyordu. İkinci unsur olarak da çoğu jandarma zabitanın orduda görevlendirilmesinden dolayı mevcut zabıt ve askerinin yeterli olmadığı ve takibe giden müfreze kumandanlarının da eşkıyaya denk gelmemek üzere ağır davrandığı ya da takibe çıkmaya karşı geldiği belirtilerek jandarma kuvvetini iyi idare edecek zabıtlere ihtiyaç duyulduğunu ifade ediyordu.³⁴⁷

---

³⁴⁶ BOA, DH.EUM.6.ŞB 18/44 (Menteşe Sancağı asayişini ihlal eden eşkıyalığa dair köylerin fikrini içeren Menteşe Mutasarrıflığının 29 Temmuz 1333/29 Temmuz 1917 tarihli raporu.)

³⁴⁷ BOA, DH.EUM.6.ŞB 18/44 (Menteşe Sancağı asayişini ihlal eden eşkıyalığa dair hangi çözümlerin üretilebileceği hakkında Menteşe Mutasarrıflığının 29 Temmuz 1333/29 Temmuz 1917 tarihli fezlekesi.)

Tablo 12. 1-31 Temmuz 1917 tarihleri arasında Menteşe Sancağındaki bakaya ve firarileri gösterir tablo.³⁴⁸

	Firari ve bakayadan derdest edilemeyenler							Derdest Edilen Toplam	Asker Firarilerinden ve Bakayalarından Bu Ay Derdest Edilenler							
	Firari ve bakaya toplam	Gayrimüslim			Müslüman				Gayrimüslim				Müslüman			
		Toplam	Bakaya	Firari	Toplam	Bakaya	Firari		Toplam	Teslim Olan	Ölü	Sağ	Toplam	Teslim Olan	Ölü	Sağ
Muğla	156	60	60	0	96	0	96	35	0	0	0	0	35	1	2	32
Milas	992	478	465	13	514	148	366	14	1	0	0	1	13	0	0	13
Bodrum	987	833	815	18	154	80	74	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Marmaris	204	141	141	0	63	21	42	2	0	0	0	0	2	0	0	0
Köyceğiz	84	44	40	4	40	35	5	0	0	0	0	0	5	0	0	0
Fethiye	1061	919	0	919	142	0	132	0	0	0	0	0	7	0	0	0
Toplam	3484	2475	1521	954	1009	284	725	51	1	0	0	1	62	1	2	47

³⁴⁸ BOA, DH.EUM.6.ŞB 20/5 (Menteşe Mutasarrıflığı Tabur Kumandanlığının hazırladığı 5 Ağustos 1333/5 Ağustos 1917 tarihli rapor.)

Sayıları gittikçe artış gösteren asker firarilerine dair Harbiye Nezareti firari askerlerin yakalanmalarını sağlamak adına gece vakti hanelerinin polis yada jandarma tarafından basılarak araştırma fikrini uygun bulmuştu. Bu hususa dair Dahiliye Nezareti savaş dolayısıyla örfi idarenin hakim olduğunu ancak sadece yakalanması zor olan şüpheli kişilere karşı gece vakti ev basılarak arama yapılmasının önererek ahaliyi sıkıntıya sokmaktan kaçınılmasını teklif etmişti.³⁴⁹ Dahiliye Nezareti Menteşe Sancağı için firari askerlerin ailelerinin evlerini basmaktan daha iyi bir fikir geliştirmişti. Asker firarilerinin üçer beşer toplanarak bir eşkıya çeteleri kurdukları ve bir kısmının teslim olarak bir kısmının da yakalanarak bölgedeki etkilerinin azaldığı belirtilmiş, dağda bulunan eşkıyaların temel sığınak yerlerinin çadırlarda tahtacılar aşireti olduğu ve bu aşiret mensuplarının sahil mıntıkadaki köylerde Rumlardan boşalan evlere iskan edilmelerinin eşkıyaların barınmalarını engelleyeceği bildirilmişti.³⁵⁰

1917 senesinin sonlarına doğru Menteşe’de eşkıya saldırılarının eskisine nispetle azalmaya başladığını söylemek mümkündür. Bu azalmayı sağlayan sebepler arasında ilk olarak yöreyi tanıyan, tecrübeli ve uzun yıllardır yaptığı eşkıyalıkla namını yaymış olan eşkıyaların teslim olmasını söyleyebiliriz. Çünkü bölgenin yerlisi olan bu eşkıyalar uzun yıllardır icra ettikleri şekavetle hem kendilerine yataklar bulmuşlar hem de halkın korku ile karışık saygısını kazanmışlardı. Bu eşkıyaların teslim olmasından sonra bölgede küçük eşkıyalar ve asker firarilerinin oluşturdukları çeteler ön plana çıkıyordu. Ki bunlar da diğer meşhur eşkıyalara göre daha çabuk yakalanıyor ya da teslim oluyorlardı. Bir başka sebep de sahil mıntıkadaki Rumların iç kesimlere doğru göçe tabi tutulması idi. Milas, Marmaris, Fethiye gibi kazaların sahillerinde bulunan Rumların çoğunluğu ya göçe tabi tutulmuşlardı ya da Ege adalarına firar etmişlerdi. Bu Rumların bölgeden gönderilmesinden dolayı Menteşe dahilindeki Rum eşkıyalar yatak bulamıyorlar ve onlar da adalara kaçma ya da yakalanma akıbetiyle karşı karşıya kalıyorlardı. Tüm bu sebepler 1917 kışının asayiş bakımından bir nebze olsa sakin geçmesini sağlamıştı.

---

³⁴⁹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 21/27 (Dahiliye Nezaretinden Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen 17 Eylül 1333/17 Eylül 1917 tarihli yazı.)

³⁵⁰ BOA, DH.EUM.6.ŞB 18/44 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Teşrin-i Evvel 1333/14 Ekim 1917 tarihli yazı.)

3.3. 1918 Senesinde Menteşe Sancağında Asayiş Problemi ve Alınan Tedbirler

1918 senesi başında Menteşe Mutasarrıflığında asayişin durağan bir durumda olduğunu söylemek mümkündür. 1917 senesi içerisinde eski meşhur eşkıyaların teslim olması ya da yakalanması ve jandarmaların nispeten takibi artırmış olmalarının bu durumda etkisi vardı. Eşkıyalara yataklık yapanlar da takibe alınıyorlardı. 1918 senesinin Şubat ayında 2 kişi eşkıyaya yataklıktan tutuklanmıştı.³⁵¹ 1918 senesinin bahar aylarının gelmesi ile eşkıya takibi hızlanmıştı ve görece daha çabuk sonuçlar alınmaya başlamıştı. Mart ayında Milas'ta takip müfrezesiyle bazı Rumlarla birlikte eşkıyalık yapan Tahtacı çetesinin çatışması üzerine Tahtacılardan üç kişi sağ ve Rumlardan da bir kişinin ölü olarak ele geçmiş, Mandalyan'da da Akyünlü Kiriya isiminde bir asker firarisi yakalanmıştı.³⁵² Bu çatışmadan kaçan Tahtacılardan Kiryako ve Foti Milas'ın Kazıklar ormanında sıkıştırılmış ve teslim olmak zorunda kalmıştı.³⁵³ Asker firarilerinden ise 1918 Nisan ayında toplam 203 firari asker yakalanmıştı. Bu askerlerden 121'i silahlı 1'i silahsız yakalanmışken, 56 asker izin zamanını aşmış, 62 asker de pişman olarak teslim olmuştu.³⁵⁴

1918 senesi eşkıyalığın biraz azalmaya başladığı ancak ordudan firarın katbekat arttığı bir sene olmuştu. Menteşe'yi de kapsayan Beşinci Ordu Kumandanlığında 3 Mayıs-9 Mayıs 1918 tarihleri arasında 2 yaralı ve 8 ölü olmak üzere toplam 342 firari ve eşkıya, 18 Mart'tan Mayıs'a kadar da 956 firari asker yakalanmıştı.³⁵⁵ 1918 senesinin Mayıs ayının başından sonuna kadar toplam 278 firari yakalanmış, bunların 134'ü silahsız, 2'si silahlı yakalanmışken, 112'si izin süresini aşmış, 30'u da pişman olup teslim olmuştu.³⁵⁶ Firar eden sadece erlerden olmayıp zabıtlardan da olabiliyordu. Hükümete muhalefet maksadıyla mensup olduğu On Yedinci Kolordu Kumandanlığından firar eden Mülazım-ı Sani (Teğmen)

---

³⁵¹BOA, DH.EUM.ADL 42/1 Menteşe Mutasarrıflığının 1334 senesi Şubat ayında işlenen suçları gösterir 30 Mart 1334/30 Mart 1918 tarihli rapor.)

³⁵²BOA, DH.EUM.6.ŞB 34/2 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Mart 1334/29 Mart 1918 tarihli yazı.)

³⁵³BOA, DH.EUM.6.ŞB 35/44 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Nisan 1334/14 Nisan 1918 tarihli yazı.)

³⁵⁴BOA, DH.EUM.6.ŞB 37/25 (Menteşe Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Mayıs 1334/2 Mayıs 1918 tarihli rapor.)

³⁵⁵BOA, DH.EUM.6.ŞB 37/27 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Mayıs 1334/18 Mayıs 1918 tarihli yazı.)

³⁵⁶BOA, DH.EUM.6.ŞB 40/14 (Menteşe Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Haziran 1334/2 Haziran 1918 tarihli rapor.)

Fahri Efendi iki aylık takipten sonra Muğla'da yakalanarak birliğine teslim edilmişti.³⁵⁷ Firar eden zabitlerin bulunla yetinmeyip eşkıya çetelerine karıştığına dair kendilerine ihbarların geldiğini belirten Dahiliye Nezareti gerekli tahkikatların yapılarak kendisine bildirilmesini istiyordu.³⁵⁸ 1918 Temmuz ayında Menteşe Sancağında kadar toplam 322 firari yakalanmış, bunların 158'i silahsız, 2'si yaralı olarak yakalanmışken, 150'si izin süresini aşmış, 12'si de pişman olup teslim olmuştu.³⁵⁹

Seferberlik dolayısıyla üçte ikisi ordu bünyesinde görevlendirilen jandarmanın bazı zabıt ve askerleri asıl birliklerine dönmüş de olsalar 1918 yılı itibariyle firara karşı jandarmanın sayısı hala çok az idi. Bu problemi çözmek için firari ve eşkıyaların en çok görüldüğü bölgeler olan 1. ve 5. Ordu Kumandanlıkları bölgelerinde bu Ordu Kumandanlıkları da firari ve eşkıya takip ve tenkili görevi için görevlendirilmişlerdi. Menteşe Mutasarrıflığını da kapsayan 5. Ordu Kumandanlığına bağlı önce 21. Kolordu Kumandanlığı sonra da 17. Kolordu Kumandanlığı eşkıya takibinden sorumlu olacaktı.³⁶⁰ Çanakkale Deniz ve Kara Savaşlarından sonra büyük bir askeri kayba uğrayan 5. Ordu Kumandanlığının Alanya'ya kadar olan sahil kesiminde sayısı birkaç bini bulan eşkıya ve firarilere karşı mücadele etmesinin zorluğu göz önünde bulundurulmasından olsa gerek Mart 1918'de umumi af ilan edilmişti. İlan edilen bu af, cahilliğinden firar etmiş ve/veya eşkıyalığa bulaşmış olan memleketin bazı evlatlarına devletin son bir şefkat yüzünü gösterip adalete sığınmalarını sağlamak amacı taşıyordu.³⁶¹ 5. Ordu Kumandanlığının eşkıya ve firar takibi ile görevlendirilmesi yakalanan eşkıya ve firari sayısı bakımından avantaj sağlamıştı ancak cephelerde alınan yenilgiler ve kötü şartlardan dolayı firarlar gitgide artıyordu. Eşkıyalığa çözüm üretme açısından da Ordu Kumandanlığının radikal çözümleri oluyordu ve buna da mülkî görevlilerden eleştiriler geliyordu. Bu çözümlerden biri eşkıyanın yatak ve iletişim kanalları kesme niyeti ile dağ başı, dere içi gibi yerlerde küçük hanelerin yıkılarak burada yaşayan köylülerin büyük köylere iskanını sağlamak suretiyle eşkıyanın yataklarını yok etmek amaçlanmıştı. Ordu birliklerinin bazı yerlerde küçük evleri yıkması üzerine eleştiriler gelmeye başlamış ve eşkıyaların küçük yerlerde değil asıl büyük köylerde saklandığı ve yataklık eden köylülerin sadece korkudan bunu yaptıkları belirtilerek bu emrin adalete aykırı

³⁵⁷ BOA, DH.EUM.6.ŞB42/19 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Temmuz 1334/28 Temmuz 1918 tarihli telgrafname sureti.)

³⁵⁸ BOA, DH.EUM.6.ŞB 42/19 (Dahiliye Nezaretinden Balbek Mutasarrıflığına ve Aydın Vilayetine gönderilen 4 Ağustos 1334/4 Ağustos 1918 tarihli yazı.)

³⁵⁹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 43/57 (Menteşe Jandarmanın Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Ağustos 1334/6 Ağustos 1918 tarihli rapor.)

³⁶⁰ Yaşar, **a.g.t.**, s. 424.

³⁶¹ **a.g.t.**, s. 425.

olduğu bildirilmişti. Dahiliye Nezareti de bu emrin uygun olmayacağını Harbiye Nezaretine bildirmiş ve bu emrin uygulanmasından vazgeçilmişti.³⁶²

Bir başka eşkıya ve firari affı bu kez umumi af şeklinde 8 Temmuz 1918 günü ilan edilmişti. Sultan Mehmed Reşad'ın 3 Temmuz 1918 tarihinde vefatından sonra tahta çıkan Sultan Vahideddin bir Hatt-ı Hümayun yayınlanmış ve buna göre siyasî suçlulardan ıslah-ı hâl edenlerle adî suçlardan mahkûm olup cezasının üçte ikisini tamamlayanlar affedilmişti.³⁶³ Vatana ihanet etmemiş, casusluk yapmamış ve düşman tarafına geçmemiş tüm eşkıya ve firarileri kapsayan bu af 15 gün içerisinde teslim olanlar için geçerli olacaktı.

Gerek çıkarılan genel aflar, gerek jandarma takibi ve cezalar, gerekse cepheleden gelen haberler eşkıya ve firari sayısını tam anlamıyla düşürmüyordu. Hala elinde silahıyla dağda, ovada gezinen firariler eşkıyalık ve hırsızlık yapıyorlardı. Örneğin Dalaman nahiyesinde 1 Eylül 1918 tarihinde Hüseyin isminde bir firari silahı ile Kızılyurt ve Akçataş civarlarında evlere girerek eşya gasp ediyor ve hayvan hırsızlığı yapıyordu. Hüseyin'i yakalamak için takibata çıkan müfreze ile 27 Eylül 1918 tarihinde Babadağ civarında karşılaşan firari Hüseyin arasında çatışma çıkması sonucu ölü olarak ele geçirilmişti.³⁶⁴ Ekim ayında da başka bir asker firarisi olan Tavaslı İsmail ismindeki bir askerin Köyceğiz'de silahlı olarak dolaştığı ve evlere girip eşya çaldığı ve hayvan hırsızlığı yaptığı bildiriliyordu. Tavaslı İsmail de kendisini arayan takip müfrezesi ile çatışarak ölü olarak ele geçirilmişti.³⁶⁵

1918 senesi içerisinde firari sayısının çok fazla artış göstermesi ve daha evvelden Rumların bir kısmının iç kesimlere nakil edilebilmesi, büyük çoğunluğunun ise Ege adaları üzerinden kaçmış olmaları bu Rumların İtilaf Devletlerine casusluk yapmalarının kuvvetle muhtemel olması Dahiliye Nezaretini harekete geçirmişti. Casusluk olaylarının arttığı ve düşmanların da bu casusluktan yararlanmak için propaganda yaptığından dolayı Fethiye, Kaya, Kalamaki, Demre, Finike, Ağva ve Antalya'daki Rumların ve sahilin diğer kısımlarında toplu bulunan üç dört günlük mesafesi olan iç kısımlara nakledilmesi emredilmişti. Ayrıca Aydın demiryolu civarındaki köy ve kasabalarda bulunan şüpheli görülen Rumların da bu

---

³⁶² Yaşar, **a.g.t.**, s. 427.

³⁶³ **a.g.t.**, s. 433.

³⁶⁴ BOA, DH.EUM.AYŞ. 65/12 (Köyceğiz Jandarma Kumandanlığının 1334 senesi Eylül ayı vukuatını gösteren 26 Eylül 1334/26 Eylül 1918 tarihli rapor.)

³⁶⁵ BOA, DH.EUM.AYŞ. 65/12 (Köyceğiz Jandarma Kumandanlığının 1334 senesi Eylül ayı vukuatını gösteren 26 Teşrin-i Evvel 1334/26 Ekim 1918 tarihli rapor.) Köyceğiz ve Marmaris kazalarına ait 1918 ve 1919 yıllarına ait diğer vukuat cetvelleri için bkz: BOA, DH.EUM.AYŞ. 65/12 ekleri.

hattan dışarıya nakledilmesi bildirilmişti.³⁶⁶ Aydın valisi bu civarlarda yaşayan Rumların naklinin çok şikayeti beraberinde getireceğini belirterek uygulanmasının mümkün olmayacağını belirtmişti.³⁶⁷ Aydın valisinin mümkün olmamasını belirtmesine rağmen kıyı şeridinde bazı Rumların iç taraflara nakli yapılmıştı. Ancak uzun süren bu nakiller 1918 Ağustosunda bile sonlanmamıştı.³⁶⁸

Menteşe Sancağında görevli memurların halka kötü muameleleri yine kendini göstermişti. Fethiye'nin Çamur köyünden Mustafa Ağazade Ahmed isminde bir köylünün şikayetine göre Antalya'nın Kaş kazası Mıntıka Kumandanlığından bir bölük izinsiz olarak sınırı geçerek Çamur köyüne gitmiş ve burada halka işkence edip, ellerindeki malları gasp etmişlerdi. Şikayet sahibi Ahmed'in karısı Elif'in ayaklarını mavzer tüfeğinin kayışlarıyla bağlayan askerler Elif'i öldüresiye kadar döverek kolunu kırmışlar, boynundaki bir takım altını, 120 liralık evrak-ı nakdiyeyi, 33 Osmanlı altını, 10 Fransız altını ve 15 lira ile çeşitli eşyaları gasp etmişlerdi. Yine köylülerden oğlu, kardeşi, evladı askerde bulunan bazı şahıslara da saldırıda bulunan askerlerin ahalinin çoğunluğunu yatağa mahkum ederek köyden çıktıklarını belirten Ahmed, kendisinin de ailesi ile şehir merkezine iltica etmeye mecbur kaldığını ve bu mecburiyetinin adalete, kanuna güvenmemekten kaynaklanmadığını, fedakar, namuslu bir şehit babası olan kendisine askerinin yaptığı bu zulümden kaynaklandığını ifade eden Ahmed bu zulmü kendilerine reva görenlerin cezalandırılmasını istemişti.³⁶⁹ Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti de çekilen bu telgrafın Nezaret ve Müdüriyet tarafından çok dikkate değer bulunduğunu belirterek gerekli tahkikatın ve takibatın yapılarak suçluların cezalandırılmasını ve jandarmanın ahaliye eziyet etmesinin önlenmesini istemiş, konu ile ilgili Başkumandanlık Vekâletine de yazı gönderilmişti.³⁷⁰

Ordudan silahıyla beraber firar eden, savaş tecrübesi olan kişilerin saldırılarının ve yaptıkları eşkıyalıkların daha şiddetli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bazen de birliğinden firar etmediği halde bir takipten ya da çatışmadan dönen küçük bir müfreze bir köye ya da ahaliye saldırıda bulunabiliyordu. Bunlardan biri 7 Ağustos 1918 tarihinde

---

³⁶⁶ BOA, DH.ŞFR 87/309 (Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen 26 Mayıs 1334/26 Mayıs 1918 tarihli yazı.)

³⁶⁷ BOA, DH.ŞFR. 585/115 (Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretinden gönderilen 28 Mayıs 1334/28 Mayıs 1918 tarihli telgrafname.)

³⁶⁸ BOA, DH.ŞFR. 593/51 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Ağustos 1334/25 Ağustos 1918 tarihli telgrafname.)

³⁶⁹ BOA, DH.EUM.6.ŞB 40/53 (Fethiye kazasına bağlı Çamur köyünden Mustafa Ağazade Ahmed'in Dahiliye Nezaretine gönderdiği 8 Haziran 1334/8 Haziran 1918 tarihli telgrafname.)

³⁷⁰ BOA, DH.EUM.6.ŞB 40/53 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Menteşe Mutasarrıflığına ve Başkumandanlık Vekâletine gönderilen 1 Temmuz 1334/1 Temmuz 1918 tarihli telgrafname.)

yaşanmıştı. Mavzer tüfeğiyle silahlanmış asker elbiseli bir çavuş, bir onbaşı idaresinde on sekiz neferlik bir müfreze Milas'ın Danişmend köyüne giderek asker firarisi aradıklarını beyan etmişlerdi. Köylülerden bazılarını köyün dışına çıkartan bu müfreze köylülerin üzerlerindeki paraları alarak bir kişiyi de yaralamışlardı. Yapılan tahkikatta müfreze reisi olan çavuşun Mandalyan civarındaki bir takipten sonra Aydın'a dönen 175. Alayın 2. Taburunun 6. Bölüğü Kumandanı Mülazım Osman Efendi'nin müfrezesine mensup Yakup Çavuş olduğu tespit edilmiş ve 21. Ordu Kumandanlığına bu konu ile ilgili yapılan müracaatın sonuçsuz kaldığı ve Yakup Çavuş'un Milas'a gönderilmesi talep edilmişti.³⁷¹

Birinci Dünya Savaşı'nın son tarihlerine doğru gelindiğinde Osmanlı devleti Ekim Devrimi ile savaştan çekilmiş olan Rusya'dan Kars, Ardahan ve Batum'u geri almışsa da diğer cephelerde özellikle Sina-Filistin cephesinde olumsuzluklar söz konusu idi. Ordunun dört sene boyunca yıpranması, şehit, yaralı, kayıp sayısının çokluğu, firari sayısının artması ve eşkıyalık gibi nedenler devletin sırtını bükmeye başlamıştı. Ayrıca geçim sıkıntısı ahaliye rahatsızlık vermeye başlamıştı. 1914'te 100 olarak değerlendirilen Hayat Pahallılığı Endeksi 1918'de İngiltere'de 203, Fransa'da 206, Almanya'da 293, Avusturya'da 1163 iken Osmanlı'da 1823'e yükselmişti.³⁷² Bu endeksten dolayı maaşların satın alma gücünün düşmesi ve gıda fiyatlarındaki zam olağanüstü düzeydeydi. Örneğin 1914'te bir okka şeker 3 kuruş iken, Ocak 1918'de 140 kuruşa, bir okka patates 1 kuruştan 1918'de 36 kuruşa çıkmıştı.³⁷³ Tüm bu etkenlerle beraber müttefik kuvvetlerden olan Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi üzerine Almanya ile sınırı kalmayan Osmanlı Devleti de 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması ile savaştan çekilmişti.

14 Ekim 1918'de kurulan İzzet Paşa hükümeti İtilaf Devletleri ile barış görüşmeleri yapmasıyla birlikte eşkıya meselesine de bakacaktı. Ordu kumandanlıklarının da eşkıya takibinde görevlendirilmesi sorunu tam olarak çözememişti. Eşkıya takibinin koordineli bir şekilde tekelden yürümesi adına tüm takip müfrezeleri ister jandarma ister asker olsun Umum Jandarma Kumandanlığına bağlanmıştı.³⁷⁴

Birinci Dünya Savaşının bitiminden sonra da idari boşluklar ve keyfi yönetimler yer yer görülüyordu. Ahaliye kötü muamele ve yolsuzluk bu kez Fethiye'de görülmüş idi. Fethiye Mıntika Kumandanı Binbaşı Ahmed Bey ile tabur zabitanının ve Mülazım Abbas Efendi'nin

³⁷¹ BOA, DH.ŞFR 593/83 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Ağustos 1334/27 Ağustos 1918 tarihli telgrafname.)

³⁷² Beşikçi, **a.g.e.**, s. 156.

³⁷³ **a.g.e.**, s. 157.

³⁷⁴ Yaşar, **a.g.t.**, s. 447-448.

halktan cebren düşük ücretle yağ ve hayvan aldıkları işitilmiş ve bu duruma karşı Mutasarrıf Hilmi Beyin bu zabitleri ikaz ettiği halde dikkate almadıkları bildirilmişti.³⁷⁵ Bu ikaza dair herhangi bir yaptırım uygulanmamış olacak ki Binbaşı Ahmed Beyin halka yaptığı zorbalıklara dair Ağustos ayında tekrar şikayet gönderilmişti.³⁷⁶ Mutasarrıf Hilmi Bey bu şikayetleri daha önce Menteşe Sahil Alay Kumandanlığı ile Kolordu Kumandanlığına da bildirdiği ama hiçbir netice hatta cevap almadığını belirterek bir tahkik ekibinin kurularak Binbaşı Ahmed Beyin soruşturulmasını talep ediyordu. Fethiye Belediye Başkanı Osman Nuri Bey de Dahiliye Nezaretine gönderdiği bir şikayet yazısında aslen Karadağlı bir Arnavut olan Binbaşı Ahmed Beyin Fethiye sahiller muhafazasında görevli tabur kumandanı olduğunu belirterek çıplak resimler çıkararak ahlaka ve dine aykırı davranışlar gösterdiğini, ahaliden çok düşük fiyatla çift ve damızlık hayvan satın aldığını ve bunu yaparken kendisine hükümet tarafından izin verildiğini ve artık halkın dayanacak gücünün kalmadığını dile getiriyordu.³⁷⁷ Nihayetinde tahkikat için Menteşe Liva Jandarma Kumandanı Binbaşı Rifat Bey ve Köyceğiz Kaymakamı görevlendirilmişlerdi.³⁷⁸

Fethiye Mıntıka Kumandanlığının başka bir vukuatı da Fethiye kazasında Fethiye'den uzaklaştırılıp dahile gönderilen Rumların emlak ve arazilerine el konulması olmuştu. Menteşe Mutasarrıfı Hilmi Bey, kazadan uzaklaştırılmış olan Rumların arazi ve emlaklarına hiçbir askeri lüzum olmaksızın tamamen şahsi menfaat amacıyla el konulduğunu belirterek Mıntıka Kumandanının ahaliye yaptığı zulüm hakkında daha önce Sahil Alay Kumandanlığı ile Kolordu Kumandanlığına bildirdiği ama hiçbir netice alamadığını hatta Kolordu Kumandanı Nurettin Paşa'nın Mıntıka Kumandanını himaye ettiği için durumun engellenemediğini bildiriyordu. Fethiye'ye geri dönen Rumların emlak ve arazilerinin hemen onlara iade edilemeyeceği Fethiye Kaymakamlığından bildirildiğini belirten Mutasarrıf Hilmi Bey bu durumun çözümü noktasında Dahiliye Nezaretinin görüşünü talep etmişti.³⁷⁹ Dahiliye Nezareti Rumların iç kısımlara nakillerinde yapılan usulsüzlükten dolayı Fethiye Kaymakamı Rasim,

---

³⁷⁵ BOA, DH.İ.UM 11 5/9 24 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mart 1334/20 Mart 1918 tarihli telgrafname.)

³⁷⁶ BOA, DH.ŞFR 593/129 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Ağustos 1334/29 Ağustos 1918 tarihli telgrafname.)

³⁷⁷ BOA, DH.İ.UM 11 5/9 69 (Fethiye Belediye Başkanı Osman Nuri Beyden Dahiliye Nazırı İsmail Beye gönderilen 5 Kanun-ı Evvel 1918/5 Ekim 1918 tarihli telgrafname.)

³⁷⁸ BOA, DH.ŞFR 604/109 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Kanun-ı Evvel 1334/5 Ekim 1918 tarihli telgrafname.) ve BOA, DH.ŞFR 607/45 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Kanun-ı Evvel 1334/23 Ekim 1918 tarihli telgrafname.)

³⁷⁹ BOA, DH.ŞFR 602/130 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Teşrin-i Sani 1334/18 Kasım 1918 tarihli telgrafname.)

Jandarma Kumandanı İbrahim ve Polis Komiser Muavini Arif Efendilerin görevden el çektirilmesine karar verilmişti.³⁸⁰

1916 senesi ile beraber asker firarilerinde görülen artış asayişe direkt olarak etki etmişti. Daha evvel efe, zeybek kültürü ile yapılan klasik eşkıyalık, Rumların siyasi maksat içeren eşkıyalığından sonra asker firarilerinin de eşkıyalığa meyletmeleri Cihan harbinin son iki senesinde bölgede özellikle kırsalda asayişi son derece bozmuştu. Asker firarilerinin ordunun bir gücü olması hasebiyle asayişi bozmaktan çok ordunun harp kabiliyetine zarar veriyordu. Bu durumdan dolayı firarın cezası idam iken devlet bu cezayı her firariye karşı uygulamamış teslim olan ya da yakalananları savaştan sonra yargılamak üzere tekrar görevlendirmişti. Eşkıyalık yapan firarilerde ise eşkıyalıktan dolayı sivil mahkemelere gönderiyordu. Bu zaman zarfında yapılan eşkıyalıklar daha küçük sayılarda farklı eşkıya gruplarının saldırıları şeklinde vuku bulmuştu. Büyük eşkıya çetelerinin 1917 senesi itibariyle teslim olmaları ise devletin içinde bulunduğu savaş durumundan kaynaklanmış idi. Son olarak bu dönem devlet memurlarının ahaliye karşı yaptıkları zorbalıklar ve baskılar meydana gelmişti. Kaymakamlıklar ve Mutasarrıflık bu suçları üst makamlara ileterek gidermek gayretinde olmuşlardı.

Tablo 13. Eylül 1916-Aralık 1918 tarihleri arasında Menteşe Sancağı sınırları içerisinde eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu tarafımızca tespit edilen eşkıyaların faaliyet sahalarını ve suç türlerini gösteren tablodur:

Eşkıya-Çete Adı	Tarih	Faaliyet/Olay Yeri	Suç/Olay	Sonuç
Murat Çetesi	17 Eylül 1916	Marmaris Fener Köyü	Gece vakti köye saldırı, cinayet, hayvan hırsızlığı, adam kaçıрма.	18 köylü ölü, 7 yaralı. Firar
Asker firarisi Espiro ve Belikırık İbrahim çetesinden Mestilli	Kasım 1916	Köyceğiz ve civarı	Asker firariliği, eşkıyalık	Espiro ve Mestilli yakalandı. 3 eşkıya firar
100 civarında eşkıya	10 Aralık 1916	Aydın Bozdoğan kazası	Kaza merkezine baskın, çeşitli binaları yakmak, jandarma ile çatışma	Çatışma sonucu 3 eşkıya, ahalden 1 kadın ve 1 çocuk ölü.
Taban oğlu Abdullah	Aralık 1916	Fethiye	Kaçakçılık ve casusluk	Firari
Uzun Kosti	Aralık 1916	Fethiye	Patlayıcı madde bulundurmak	Divan-ı harbe teslim

³⁸⁰BOA, DH.ŞFR 95/218 (Dahiliye Nezaretinden Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 23 Kanun-ı Sani 1335/23 Ocak 1919 tarihli yazı.)

Eşkya-Çete Adı	Tarih	Faaliyet/Olay Yeri	Suç/Olay	Sonuç
Jandarma askeri Ula'lı Mustafa oğlu Hüseyin	Ocak 1917	Kavaklıdere	Nebiler köyü sakini Hacı Fettah'ı darp ve aşağılama sonucu intiharına sebep olmak.	Menteşe İdare Meclisi tarafından men-i muhakeme kararı sonrasında Şura-yı Devlet kararı ile davanın tekrar açılması
Belikrık İbrahim, Espiro ve Çarıkoğlu	Ocak 1917	Köyceğiz Otmanlar köyü	Eşkialık, jandarma ile çatışma	İbrahim ve Çarıkoğlu ele geçirildi, Espiro firari.
Kel Hasan oğlu Sadık	Şubat 1917	Belirtilmemiş	Jandarma askeri kızını şehit etmek, hapishaneden firar, eşkıyalık	Çatışma sonucu ölü ele geçirildi
Mustafa oğlu Mehmet	Şubat 1917	Belirtilmemiş	Asker firariliği, eşkıyalık, jandarma ile çatışma	Çatışma sonucu teslim oldu
Çalık İsmail oğlu Ahmet	Şubat 1917	Belirtilmemiş	Eşkialık, jandarma ile çatışma	Çatışma sonucu firar
Murat Çetesi reisi Murat	Şubat 1917	Milas Mandalyan civarı	Eşkialık, adam kaçırma, hırsızlık, cinayet, jandarma ile çatışma	Çatışma sonucu 2 adamı ile beraber ölü ele geçirildi
Fadılköylü Onbaşı Halil oğlu Mehmet	Şubat 1917	Muğla Yörükoğlu köyü	Asker firariliği, silahlı olarak gezinmek	Takip müfrezisi tarafından ateş açılarak yaralı olarak ele geçirildi
Köyceğiz mıntıkası çete efradından Bezkeseli Çöllü oğlu Süleyman	24 Mart 1917	Köyceğiz Şırlar köyü	Asker Kamil'in evine baskın, ailesini darp, hırsızlık	Firari
Asker firarilerinden oluşan 60 kişilik eşkya grubu	20 Nisan 1917	Turgut nahiyesi Gibe köyü	Köy baskını, darp, hırsızlık, adam kaçırma	Firari
Hüsnü Onbaşı	Nisan 1917	Milas	Ak Mehmet oğlu Hüseyin'in darp edilerek silahının alınması iddiası	Şura-yı Devlet kararı ile delil olmadığından dosyanın kapatılması
4 topçu askeri	Nisan 1917	Milas	Zeytinyağı hırsızlığı	Tahkikat yapıldı
Şeyh Mehmet çetesi ve adamları	Mayıs 1917	Muğla ve civarı	Eşkialık	Silahlı ile beraber kayıtsız şartsız teslim oldu
Kavaklıdereli Mehmet ve Çakır Hüseyin oğlu Mehmet	Mayıs 1917	Muğla ve civarı	Eşkialık	Silahlı ile beraber kayıtsız şartsız teslim oldu

Eşkya-Çete Adı	Tarih	Faaliyet/Olay Yeri	Suç/Olay	Sonuç
Çinelî Mehmet oğlu Mustafa	Mayıs 1917	Muğla Virantaht köyü	Köy baskını, eşkıyalık	Silahlı ile beraber kayıtsız şartsız teslim oldu
Halil Oğlu Halil çetesi ve adamları	Mayıs 1917	Aydın	Eşkıyalık	Silahlı ile beraber kayıtsız şartsız teslim oldu
Hüseyin oğlu Mehmet ve Mehmet oğlu Hüseyin	Mayıs 1917	Çine	Eşkıyalık	Silahlı ile beraber kayıtsız şartsız teslim oldu
Koca Ömer oğlu Ali ve 3 adamı	Mayıs 1917	Aydın, Nazilli, Bozdoğan	Eşkıyalık	Silahlı ile beraber kayıtsız şartsız teslim oldu
Alaiyeli Molla Ahmet çetesi	19 Temmuz 1917	Kavaklıdere	Kavaklıdere karakoluna baskın, 5 asker ve ahalden 2 şehit	Firari
Rum eşkıyalar ve Tahtacı çetesi	Mart 1918	Milas	Jandarma ile çatışma, eşkıyalık	Çatışma sonucu tahtacıardan 3 kişi sağ, Rumlardan 1 kişi ölü ele geçirildi
Tahtacıardan Kirkayo ve Foti	Nisan 1918	Milas Kazıklar ormanı	Jandarma ile çatışma, eşkıyalık	Teslim oldular
Mülazım-ı Sani Fahri Efendi	Temmuz 1918	Muğla	Hükümete muhalefet maksadıyla mensup olduğu 17. Kolordu Kumandanlığından firar	Yakalanarak birliğine teslim edildi
Kaş kazası mıntka kumandanlığından bir bölük	Haziran 1918	Fethiye'nin Çamur köyü	Mustafa ağazade Ahmet'in evine girerek altın, lira ve değerli eşyaları gasp, karısı Elif'i darp, köylülere işkence	Firari
Bir çavuş, bir onbaşı idaresinde 18 kişilik müfreze	7 Ağustos 1918	Milas'ın Danişment köyü	Asker firarisi arama beyanı ile köye girerek 1 köylüyü darp, hırsızlık	Zanlının 175. Alayın 2. Taburunun 6. Bölüğüne bağlı müfrezeye mensup Yahya çavuş olduğu tespit edilerek tahkikata başlandı
Hüseyin isminde bir asker firarisi	Eylül 1918	Kızılyurt ve Akçataş civarı	Haneye tecavüz, gasp, hırsızlık, asker firariliği	27 Eylül 1918 tarihinde Babadağ civarında müfreze ile çatışma sonucunda ölü ele geçirildi
Tavaslı İsmail isminde bir asker firarisi	Ekim 1918	Köyceğiz	Haneye tecavüz, gasp, hırsızlık, asker firariliği	Müfreze ile çatışma sonucunda ölü ele geçirildi

Eşkiya-Çete Adı	Tarih	Faaliyet/Olay Yeri	Suç/Olay	Sonuç
Fethiye Mıntıka Kumandanı Binbaşı Ahmet Bey ve Mülazım Abbas Efendi	Mart-Ekim 1918	Fethiye	Ahaliden cebren düşük ücretle yağ ve hayvan satın almak, ahaliye çeşitli zorbalıklar, ahlaka ve dine aykırı davranış	Tahkikat için Menteşe Liva Jandarma Kumandanı Binbaşı Rifat Bey ve Köyceğiz Kaymakamı görevlendirildi
Fethiye Kaymakamı Rasim, Jandarma Kumandanı İbrahim ve Polis Komiser Muavini Arif Efendi	Kasım 1918-Ocak 1919	Fethiye	Fethiye'den uzaklaştırılan Rumların arazi ve emlaklarına usulsüzce el koymak	Dahiliye Nezareti tarafından kaymakam, jandarma kumandanı ve polis muavini görevden el çekirildi

SONUÇ

İnsanlık tarihinin her döneminde, her coğrafyada kendini gösteren eşkıyalık adaletsizlik, otoritesizlik gibi etkenlerden kaynaklanmaktaydı. Elbette cehalet, eğitimsizlik, gelenek gibi nedenler de vardı. Menteşe Sancağında efe/zeybek kültürünün etkisi ile eşkıyalık her zaman var olan bir unsurdu. Devletin asayışı ve adaleti tam olarak sağlayamadığı ya da sağlamadığının düşündüğü zamanlarda eşkıyalar adaleti ve asayışı kendilerince sağlıyorlardı. Jandarmadan ve vergi memurlarından kaçan eşkıya köylü tarafından sevilme amacı taşır ve köylüyü yanına çekerek kendine yataklar oluştururdu. Klasik eşkıyalık diyebileceğimiz bu eşkıyalık türü Balkan Harbi zamanına kadar bölgede hakimdi.

Balkan harbinden sonra bölgedeki Rum eşkıyaların faaliyetlerinin siyasileşmesi, bölgedeki eşkıyalığın türünün de değişmesine yol açmıştı. Eski tür eşkıyalıkta köylüye zarar verilmezken mezkûr siyasileşmeden dolayı Türk eşkıyaların Rum köylülerine, Rum eşkıyaların da Türk köylülerine saldırıları ortaya çıkmaya başlamıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile İtilaf Devletleri donanmalarının bölge limanlarına ve sahillerine saldırılarında Rum eşkıyalar ön ayak olmaya başlamışlardı. Gerek bu saldırılardan gerekse casusluk ihtimallerinden dolayı sahilde yaşayan Rumlar iç kısımlara göç ettirilmişti. Bu göç esnasında çoğu Rum Ege adalarına ve Avrupa ülkelerine kaçmışlardı.

Birinci Dünya Savaşı'nın başından itibaren görülen asker firarileri 1916 senesi itibariyle sayıca artmaya başlamışlardı. Savaşın uzaması, cepheden gelen olumsuz haberler, açlık, sefalet, korku ve hasret gibi etkenlerden dolayı firar eden askerler büyük bir asayiş problemine sebep olmuşlardı. Savaş dönemi eşkıyalığı şeklinde isimlendirilebilecek olan bir eşkıyalık türü ortaya çıkmış ve tüm Osmanlı coğrafyasında kendini göstermişti. Tüfeği ve mühimmatıyla askerden firar eden asker evine gitse yakalanacağından ve birliğine dönse cezalandırılacağından dolayı kırsalda yaşamaya ve çeteler kurmaya başlamıştı. Asayışı bozma ile beraber ordunun harp kabiliyetine de zarar veren firariler devletin sıkı takibine maruz kalacaklardı. Menteşe Sancağı da firarilerin eşkıyalığından nasibini almıştı. Rum firarilerin ve bakayaların çoğunluğu Ege adalarına kaçarak adalar üzerinden eşkıyalık yapmakta iken Türk eşkıyalar kırsal alanda, dağlık bölgelerde bulunuyorlardı. Bu durumdan dolayı Rumlardan yakalanan sayıca az iken Türklerden daha fazla idi. Türk eşkıyaların bir kısmı 1917 senesinde devlete kayıtsız şartsız teslim olmayı tercih etmişlerdi ve bu durum 1918 senesine gelindiğinde eşkıyalığın sadece küçük çeteler ve firariler tarafından yapılmasına neden

olmuştur. Teslim olan bu eşkıyalar Türk İstiklal Harbi zamanında Kuvva-yı Milliye’de ve düzenli orduda kendilerini göstererek bağımsızlık savaşında önemli rol oynayacaklardı.

Çalışılan dönem ve bölgede eşkıya çetelerinin insan kaynağını topraksız kalan fakir köylüler, asker ve hapisane firarileri, casusluk ve siyasi amaç taşıyan Rum eşkıyalar, işlediği herhangi bir suçtan dolayı hakkında yakalama ya da idam kararı olan kanun kaçakları, mülki ve askeri idarecilerin zulmüne maruz kalan ya da kaldığına inananlar ile zeybeklik/efelik hikayelerinden etkilenerak meşhur olmak isteyen maceraperestler oluşturuyordu. Eşkıya kaynağını oluşturanlar çok büyük oranda köy/kır insanları idi.

Eşkıya ile mücadelede jandarmanın Birinci Dünya Savaşı süresince yeterli olmadığını söylemek mümkündür. Jandarma askerlerinin üçte ikisinin seferberlik dolayısıyla ordu emrine alınması asayişini sağlamada büyük bir zorluk doğurmuştu. İkmal askerleriyle ve bazı tecrübesiz jandarmalarla yapılan takipler de sonuç vermemişti. Ayrıca bazı jandarma zabıtlarının ve çavuşlarının keyfi yönetimleri, takibata çıkmamaları, olay mahalline geç varmaları kendini gösteren bazı durumları. Bu durumlar ve jandarma asker talebi Mutasarrıflık tarafından defalarca Dahiliye ve Harbiye Nezaretlerine yazılmıştı. Asker talebine karşı savaşta olmaktan dolayı asker genelde gönderilememiş, disiplinsizlik yapan yetkililerse açığa alınma, sürgün ya da emeklilik gibi yaptırımlarla karşı karşıya kalmışlardı.

Sonuç olarak bölgede uzun yüzyıllardır var olan eşkıyalık Birinci Dünya Savaşında niyet ve şekil değiştirerek kendini göstermişti. Bu süre boyunca kırsal alanda, sahilde ve şehirde asayişsizlik ve eşkıyalık vuku bulmuştu. Eşkıyalık köyde kırsal yaşamı ve tarımı olumsuz olarak etkilemiş, köyden şehre göç artış göstermişti. Bölgede yaşayan Rumların Yunanistan’a ya da Ege adalarına göç etmesi de bölgedeki demografik yapıyı değiştirmişti. Çalışılan dönemde asayişsizlik ve eşkıyalık insanların mal, can ve ırzlarına bir tehdit oluşturmuş ve sayısı tam belli olamayacak miktarda insan ve mal kaybına sebep olmuştur. Yaşanan bütün bu eşkıya faaliyetlerine karşı devletin aldığı önlemlerin yeterli olduğunu ve sonuç verdiğini söyleyemeyiz.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babıâli Evrak Odası Evrakı (BEO.)

Dahiliye Nezâreti Dâhiliye Kalemi Mahsus Evrakı (DH.KMS.)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Altıncı Şube (DH.EUM.6.ŞB)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı (DH.EUM.AYŞ.)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Beşinci Şube (DH.EUM.5.ŞB)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Kalem-i Mahsus (DH.EUM.KLH.)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Kalem-i Umumi (DH.EUM.KLU.)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi (DH.EUM.MH.)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Evrakı (DH.EUM.MTK.)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Takibat-ı Adliye Evrakı Kalemi (DH.EUM.ADL.)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Üçüncü Şube (DH.EUM.3.ŞB)

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye İkinci Şube (DH.EUM.2.ŞB)

Dahiliye Nezâreti Hukuk Evrakı (DH.H.)

Dahiliye Nezâreti Hukuk Müşavirliği (DH.HMŞ)

Dahiliye Nezâreti İdare Evrakı (DH.İD.)

Dahiliye Nezâreti İdare-i Umumiye Evrakı (DH.İUM.)

Dahiliye Nezâreti Mebâni-i Emîriye-Hapishâneler Müdüriyeti Evrakı (DH.MB.HPS.)

Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemî (DH.MKT.)

Dahiliye Nezâreti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH.MUİ.)

Dahiliye Nezâreti Mütenevvia Evrakı (DH.MTV.)

Dahiliye Nezâreti Şifre Evrakı (DH.ŞFR.)

Hariciye Nezâreti Siyasi (HR.SYS.)

Hatt-ı Hümayun (HAT.)

İrade Dosya Usûlü (İ.DUİT.)

İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS.)

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD.)

2. Resmi Yayınlar

Düstûr, Tertip 3, C. 8, 1927.

Salname-i Vilayet-i Aydın 1326, Vilayet Matbaası, Aydın, 1326.

3. Kitabi Kaynaklar

Akça, Bayram, **Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi 2002.

Akdağ, Mustafa, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975.

Akşin, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Akyıldız, Ali, **Para Pul Oldu Osmanlı'da Kağıt Para**, Maliye ve Toplum, İletişim Yay., İstanbul, 2003.

....., **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)**, Eren Yay., İstanbul, 1993.

Armaoğlu, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2010.

Barkey, K., **Eşkiyalar ve Devlet-Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, Çev. Zeynep Altıok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Berkes, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003.

Beşikçi, Mehmet, **Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Seferberliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Braudel, Fernand, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Eren Yayıncılık, Cilt II, İstanbul, 1990.

Cin, Halil- Akgündüz, Ahmet, **Türk-İslam Hukuk Tarihi**, Cilt I, Timaş Yayınları, İstanbul, 1990.

Eldem, Vedat, **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1970.

Eryılmaz, Bilal, **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yay., İstanbul, 1992.

Griswold, William J., **Anadolu’da Büyük İsyan 1591-1611**, Çev. Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2000.

Gülboy, Burak, **Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak**, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2006.

Hart, Basil Liddell, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, Çev: Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016.

Hobsbawm, Erik J., **Aşırılıklar Çağı, Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991**, Sarmal Yayınevi, 1996.

İnalçık, Halil, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I (Klasik Dönem 1302-1606: Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

İnönü, İsmet, **Hatıralar**, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yay., Ankara, 2009.

Karpat, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yay., İstanbul, 2012.

Kırmızı, Abdülhamit, **Abdülhamid’in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908**, Klasik Yay., İstanbul, 2007.

Koparan, Necdet, **Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Ortaylı, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Timaş Yay., İstanbul, 2015.

....., **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, TTK Yay., Ankara, 2000.

....., **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008.

Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, C. I, Yay. Haz. Kemal Gurulcan vd., T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 2013.

Önsoy, Rifat, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1988.

Pamuk, Şevket, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, İletişim Yay., İstanbul, 2007.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e**, İmge Yayınevi, Ankara, 1989.

Sanders, Liman Von, **Türkiye'de Beş Yıl**, Yay. Haz. Muzaffer Albayrak, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.

Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih 1789-2001**, Der Yayınları, İstanbul, 2006.

Uluçay, M. Çağatay, **XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk hareketleri**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1944.

Uşaklıgil, Emine, **Benim Cumhuriyetim**, Everest Yayınları, İstanbul, 2011.

Uykucu, Kürşat E, **Muğla Tarihi**, Gümüş Basımevi, İstanbul, 1983.

Yaşar, Hakan, **İkinci Meşrutiyetin İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık (1908-1919)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015.

Yetkin, Sabri, **Ege'de Eşkıyalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

Zürcher, Erik Jan, Savaş, **Devrim ve Uluslaşma 1908-1928**, Çev. Ergun Aydınoglu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

....., **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner, İletişim Yay, İstanbul, 2015.

4. Makaleler

Bardakoğlu, Ali, “Eşkiya”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay., Cilt XI, 1995., s. 463-466.

Beydilli, Kemal, “Şark Meselesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay., Cilt 38, 1995. s. 352-357.

İkiel, Cercis, “*Muğla İlinin Coğrafi Özellikleri*”, **Muğlaname (Muğla ve İlçeleri Kültürü Üzerine Makaleler)**, Haz. Ali Abbas Çınar, Berke Ofset, İzmir, 2006., 55-62.

İlgürel, Mücteba, “*Osmanlı’da Eşkıyalık Hareketleri*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay., Cilt XI, 1995., s. 466-469.

İnalçık, Halil, “*Adaletnameler*”, **Belgeler Türk Tarih Kurumu Belgeleri Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3-4, 1965. s. 49-160.

Sarı, Muhammed, “*Birinci Dünya Savaşı’nda Batı Anadolu’da Rumların Casusluk ve Çetecilik Faaliyetleri*”, **History Studies**, C.VII, S.1, Mart 2015., s. 175-189.

Soyluer, Serdar, “*XX. Yüzyılın Başlarında Mentеше Sancağının İdari ve Nüfus Yapısı*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, V/13., 2006., s. 109-135.

Temel, Mehmet, “*İtilaf Devletleri’nin Osmanlı Kıyı Yerleşim Yerlerine Yaptıkları Saldırıları ve Mütakabiliyet Esasına Göre Osmanlı Devleti’nin Aldığı Önlemler*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XXIV, S.1, Temmuz 2009., s. 117-150.

Yaşar, Hakan, “*Balkan Savaşları’ndan Mondros Mütarekesi’ne Batı Anadolu’da Rum çetelerinin Eşkıyalık Faaliyetleri ve Alınan Önlemler*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9(44)., s. 589-602.

“*Çakırcalı Niçin Tutulamıyor*”, **Köylü**, 29 Mayıs 1326/11 Haziran 1910.

“*Asayişe Dair: Çakırcalı Münasebetiyle*”, **Köylü**, 2 Eylül 1326/16 Eylül 1910.

“*Hacı Mustafa Çetesi İstiman Etti*”, **Ahenk**, 1 Mart 1331/14 Mart 1915.

5. Gazeteler

Ahenk

Köylü

Tanin

İkdam

6. Sözlük ve Ansiklopediler

Ayverdi, İlhan, **Kubbealtı Lügatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C. I, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2005.

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2004.

Parlatır, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, 2009.

Sami, Şemseddin, **Kamus-ı Türki**, Haz. Şaban Kurt, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007.

Türk Hukuk Lügatı, Maarif Matbaası, Ankara, 1944.

Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2005.

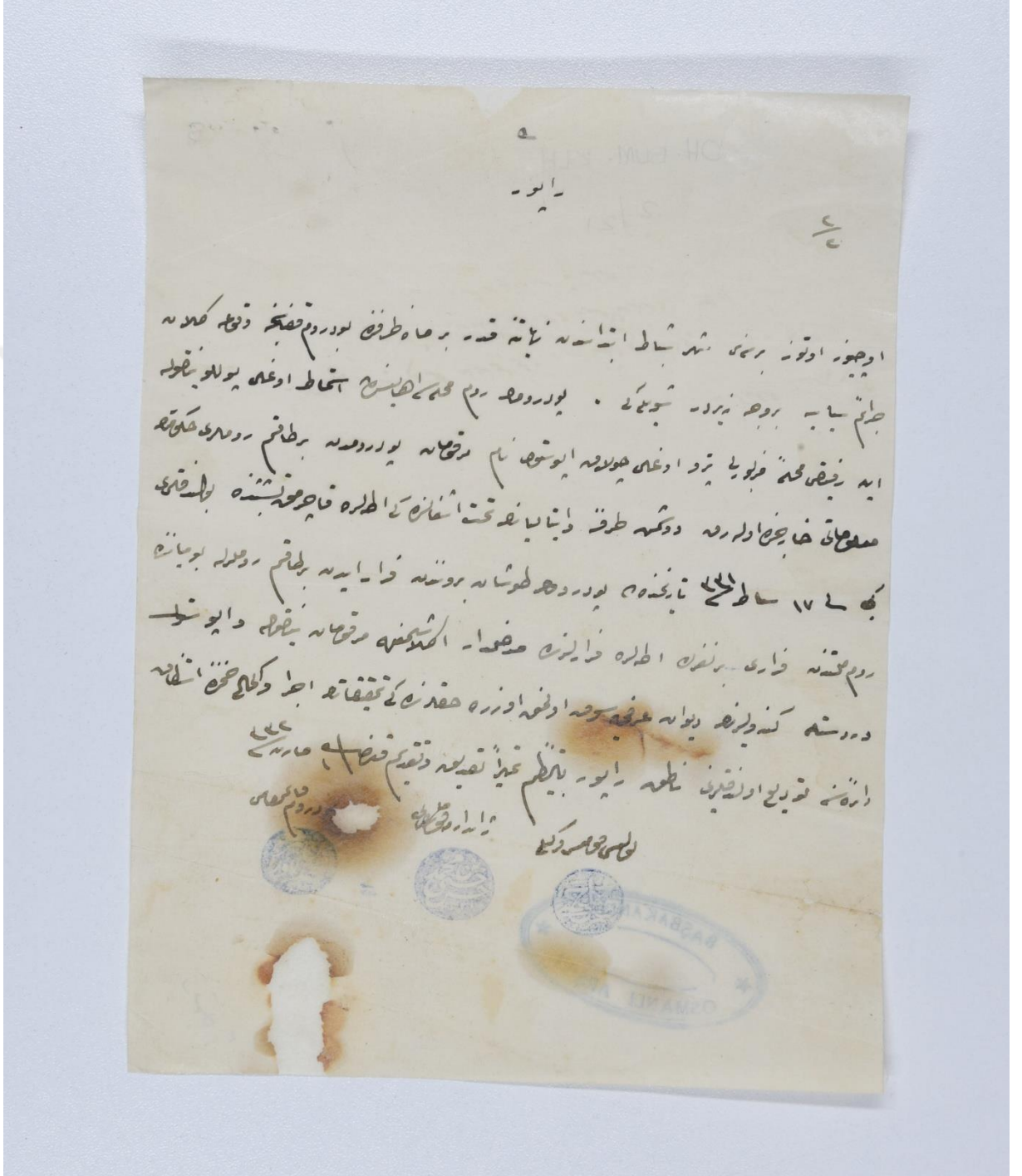

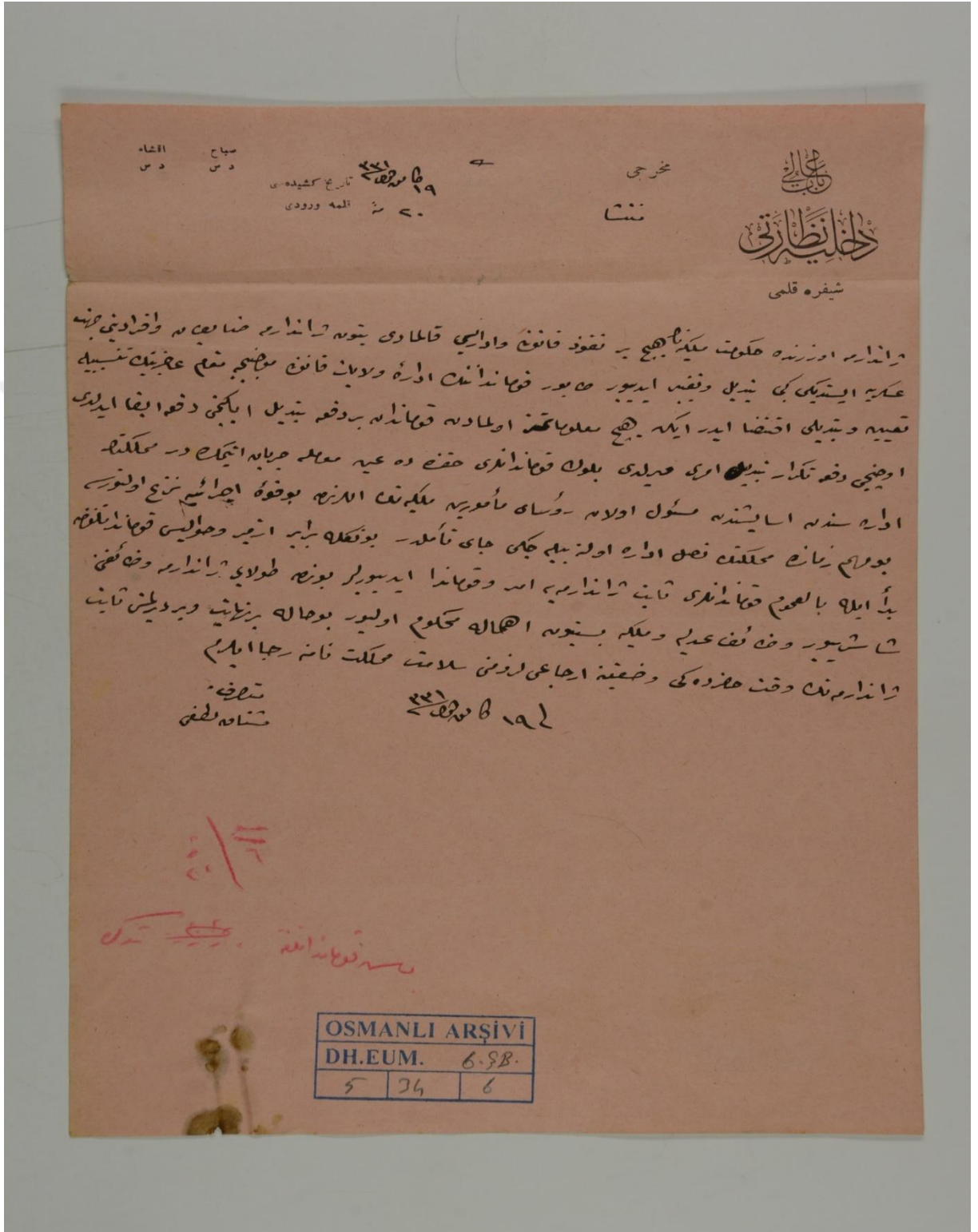

Ek 4: Bodrumlu Nikola ile Çolak Apostol'un Osmanlı'nın dış politikalarını eleştirerek Rum ahalinin İtalyan işgali altında bulunan Ege adalarına geçmesini teşvik ettikleri ve casusluk yaptıkları suçlamalarıyla ilgili rapor.

Kaynak: BOA, DH.EUM.KLH. 2/21.

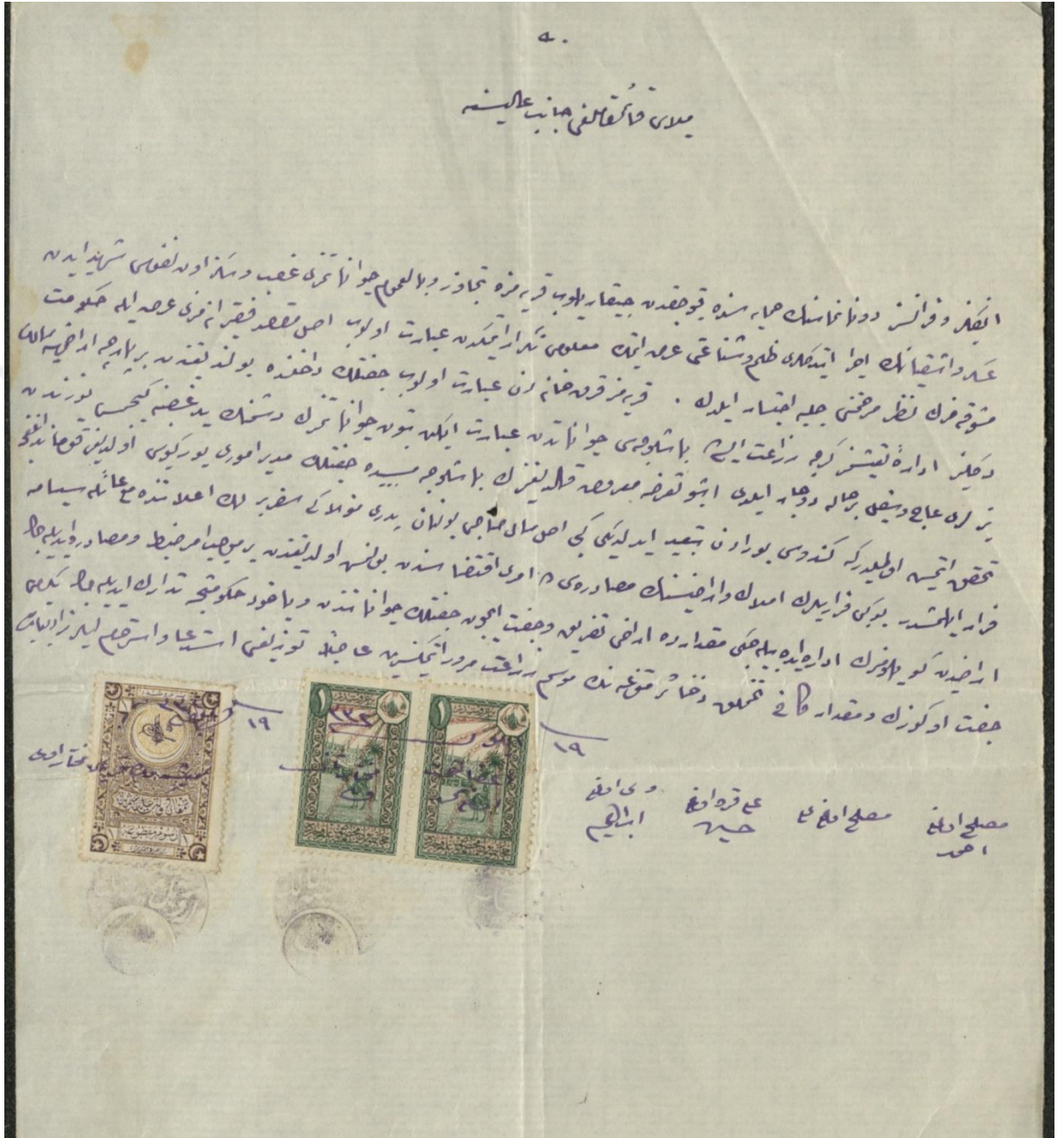
Ek 5: Mutasarrıf Lütfi Beyin Dahiliye Nezaretine gönderdiği jandarma askerleri üzerinde mülki amirlerin hiçbir etkisinin kalmadığını belirten 1 Ocak 1916 tarihli yazısı.

Kaynak: BOA, DH.EUM.6.ŞB. 5/34.

Ek 7: Milas'ın Meşelik köyünün ihtiyar heyetinden Milas Kaymakamlığına gönderilen eşkıya saldırıları yüzünden zor durumda kaldıklarını ve tohumluk, hububat ve büyükbaş hayvan taleplerini ifade eden arzuhal.

Kaynak: BOA, DH.İ.UM.EK. 80/51.

Ek 8: Firari askerlerden ve eşkıyalardan silahları ile teslim olanları ile bir çete kurulmasına dair Antalya ve Menteşe Havali Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Aralık 1916 tarihli talep yazısı.

صورت

۱ - منطقه دهنده و جوارن بوننا فرازادون و تقاوته سوك ايمه اوله اخصاص
بر چته تكيي ايديم جگه . بونترن بسور و قفاد كيم بردون اولسي
و منطقه دهنده كى اتقيا چته ارينك سلاريم تا مين دغاي ملترندر .

۲ - چته نك منطقه مركزن تكيي و عسكر كجا عا شه كى و داخل اولونك تحليفى
مطوبيد .

۳ - چته به داخل اولون اخصاصك جرم و قبا صدرى فيما بعد صادقانه و ذكرا
خدمت ايتكلدى تقدير و عفو اولن جقه .

مرريس

منساجم مقرفنى هابن عالينه - ۷ - ۹ - ۲۷

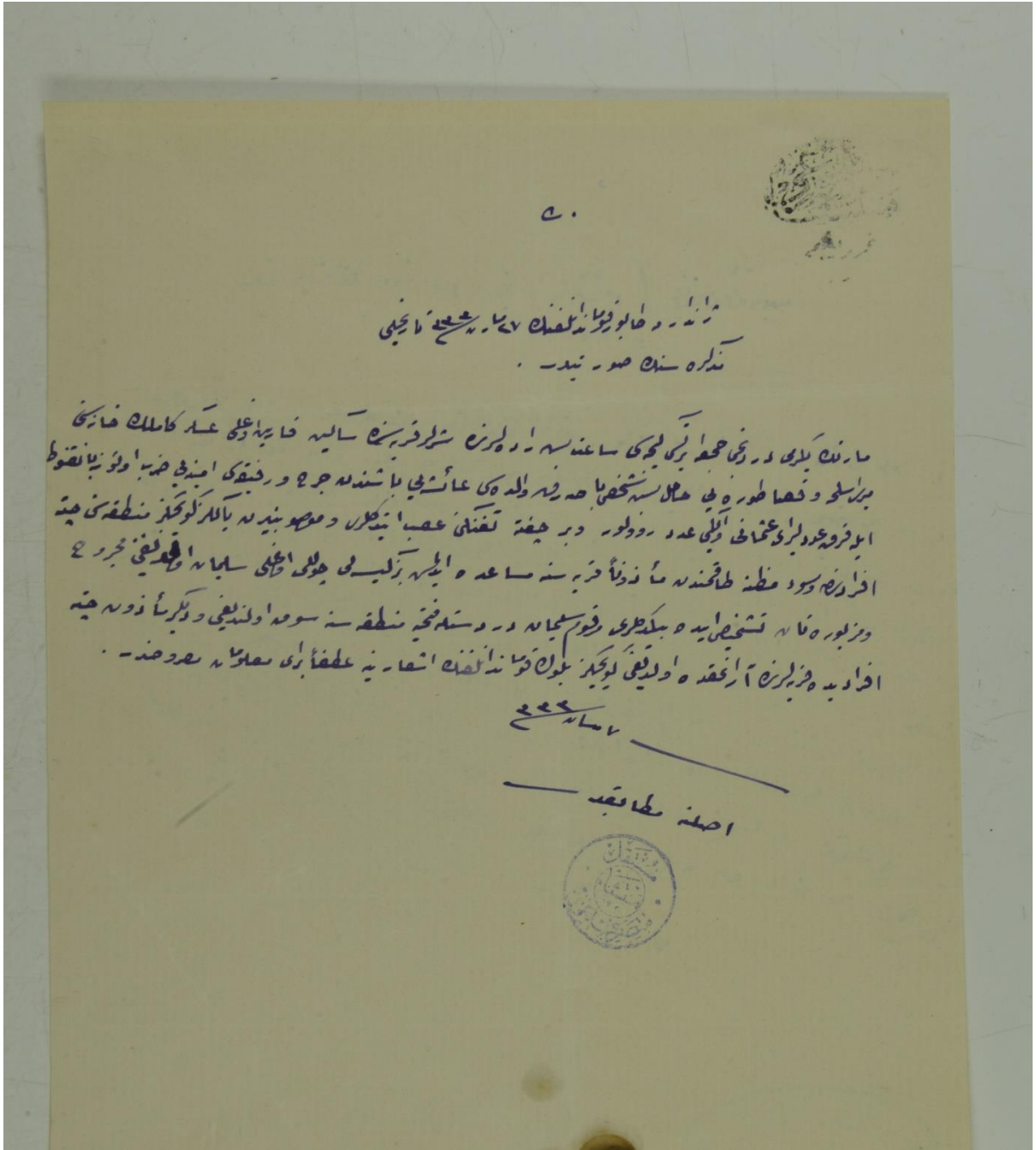
عريفه
۶۱۰

مغه و نظا ليه حواله قوماندا ليقك ۱۱ رتوبى ۲۲ تاريخ و ۱۹۱۸ - نوردو سيقفه ل
تغرافنا عيبرر عينا بالا ايدري . بر حوبيا و سادى و اسطيله اهليه اعديله اتقيا چته رند
صوبه ضيات ايتون منطقه مركزن تكيي ايديم جگ چته به داخل اولونك عسكر كجا عا شه
ايديم جگ رند صادقانه خدمت كور ليك تقدير و عفو اولن جقر رند اولونك معاله
ايديمك اوزر و تسليم اولونك منطقه به كوند لسي بالخاصه متمم در انغ .

مرريس منطقه قوماندا ليه
بيگيا
يقصوب

Ek 10: Köyceğiz mıntkası çete efradından Çöllü oğlu Süleyman'ın 24 Mart 1918 tarihinde Köyceğiz'de asker Kamil'in evini basıp eşini ve validesini darp ederek bazı eşyalara el koyduğuna dair Jandarma Tabur Kumandanlığından yazılan rapor.

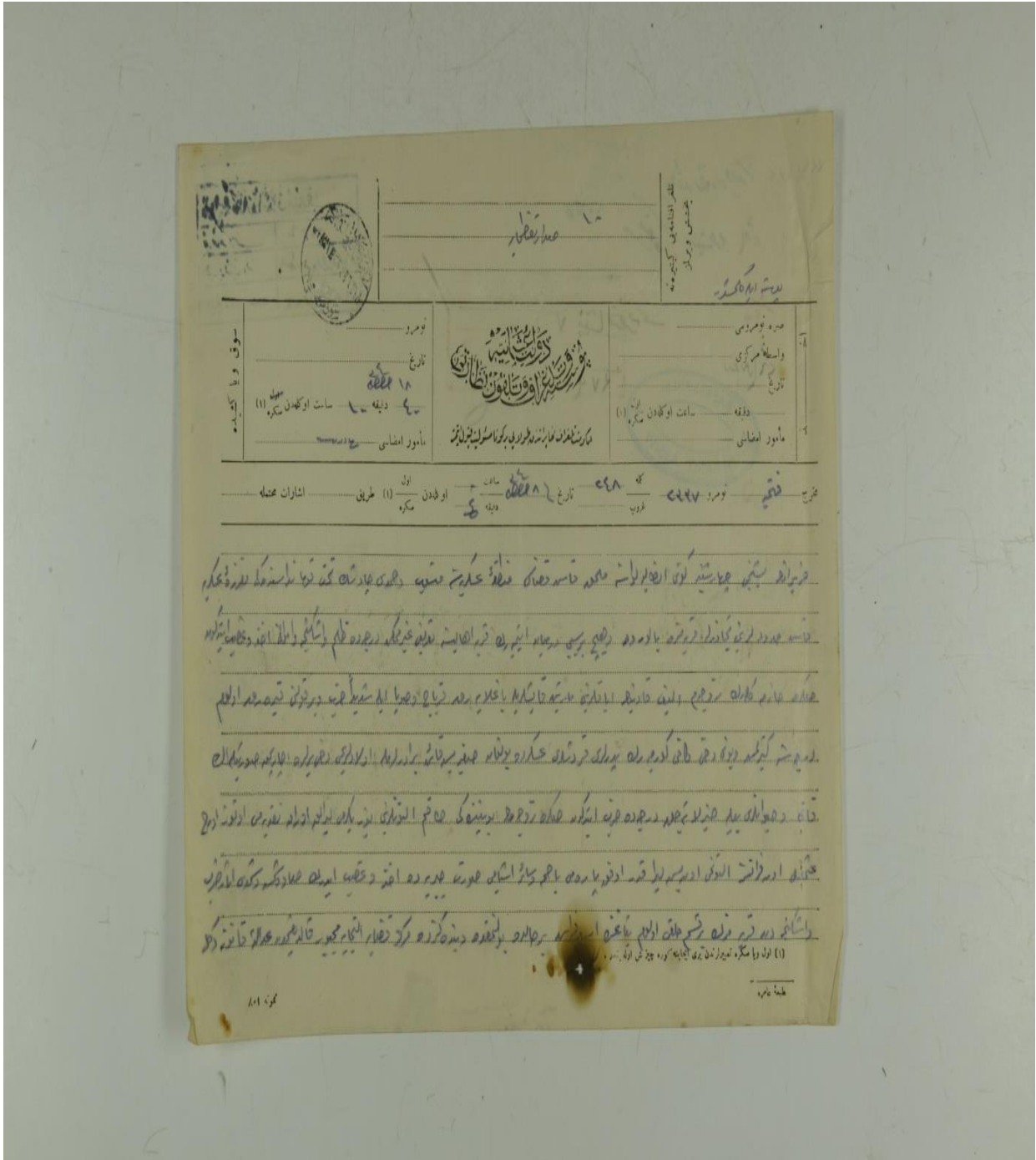

Kaynak: BOA, DH.EUM.6.ŞB. 16/65.

Ek 12: Fethiye'ye bağlı Çamur köyünden Mustafa Ağazade Ahmet'in birliğinden izinsiz ayrılan bir bölük askerın kendilerine saldırdıklarını, işkence ettiklerini ve mallarını gasp ettiklerini içeren 8 Haziran 1918 tarihli telgrafnamesi.

Kaynak: BOA, DH.EUM.6.ŞB 40/53.